

*Załącznik
do Uchwały XII/82/25
Rady Gminy Cmolas
z dnia 22 maja 2025 r.*

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030

Maj 2025

Opracowano przy współpracy
Urzędu Gminy Cmolas,
Komitetu Rewitalizacji,
mieszkańców i innych interesariuszy rewitalizacji
z firmą *InicjatywaLokalna.pl Sp. z o.o.*

Spis treści

Wstęp.....	5
I. Część wprowadzająca	8
1. Metodologia prac nad dokumentem	8
II. Część diagnostyczno-analityczna.....	10
1. Metodologia delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji	10
2. Zasięg przestrzenny obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji	15
3. Szczegółowa diagnoza obszaru rewitalizacji oraz skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych.....	18
3.1. Sfera społeczna	19
3.2. Sfera przestrzenno-funkcjonalna	27
3.3. Sfera gospodarcza	27
3.4. Sfera techniczna	29
3.5. Sfera środowiskowa	30
3.6. Wnioski wynikające z pogłębionej diagnozy	34
III. Część programowa	40
1. Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji	40
1.1. Misja i wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji	40
1.2. Cele rewitalizacji wraz z odpowiadającymi im kierunkami działań	42
2. Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne w latach 2024–2030.....	45
2.1. Lista planowanych podstawowych projektów/przedsięwzięć	45
2.2. Charakterystyka pozostałych rodzajów przedsięwzięć.....	58
2.3. Mechanizmy zapewnienia komplementarności oraz integrowania działań i przedsięwzięć rewitalizacyjnych	62
3. Powiązanie Programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi.....	70
4. Szacunkowe ramy finansowe dokumentu wraz ze wskazaniem źródeł finansowania..	72
IV. Część wdrożeniowa.....	75
1. System realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji.....	75
1.1. Struktura zarządzania realizacją Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z jego kosztami	75
1.2. Harmonogram realizacji Programu.....	78
1.3. Promocja dokumentu	79
2. System monitoringu, oceny i wprowadzania zmian do Programu.....	80
2.1. Sposoby monitorowania i sprawozdawczości	80
2.2. Sposób ewaluacji i wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu	85

3. Mechanizmy włączenia różnych grup interesariuszy w proces rewitalizacji	86
4. Procedura strategicznej oceny oddziaływania dokumentu na środowisko oraz opiniowania przez właściwe instytucje	92
5. Specjalna Strefa Rewitalizacji.....	93
6. Sposób realizacji dokumentu a polityka mieszkaniowa i planowanie przestrzenne w gminie	93
6.1. Niezbędne zmiany w polityce mieszkaniowej	93
6.2. Niezbędne zmiany w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego ..	93
Spis map	95
Spis schematów	95
Spis tabel	95
Spis wykresów.....	96

Wstęp

Rewitalizacja stanowi odpowiedź na szereg zjawisk kryzysowych występujących na obszarach gmin, takich jak degradacja techniczna oraz narastające problemy w sferach społecznej i gospodarczej. W związku z tym niezbędne jest planowanie i realizacja kompleksowych projektów rewitalizacyjnych odpowiadających na zidentyfikowane problemy oraz potencjały danego obszaru zdegradowanego, a także wynikającą z nich skalę i charakter potrzeb rewitalizacyjnych. Rewitalizacja to proces, a nie pojedyncze działanie.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 *Ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji* (Dz. U. z 2024 r. poz. 278), rewitalizacja stanowi: „proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji”.

Podstawowym narzędziem tworzącym ramy operacyjne i płaszczyznę koordynacji działań rewitalizacyjnych jest *gminny program rewitalizacji*, który jest inicjowany, sporządzany oraz uchwalany przez Radę Gminy na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o rewitalizacji. Jest to wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiący narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji. Dokument obejmuje działania w sposób kompleksowy (z uwzględnieniem projektów współfinansowanych ze środków UE oraz innych publicznych lub prywatnych), ponieważ tylko taka różnorodna konstrukcja warunkuje osiągnięcie zakładanych efektów.

Objęcie danego obszaru zdegradowanego Gminnym Programem Rewitalizacji będzie stanowiło podstawę wspierania go poprzez instrumenty i narzędzia dedykowane rewitalizacji (programy unijne oraz krajowe) lub korzystania z preferencji w innych instrumentach, programach i działaniach sektorowych.

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030 (GPR) stanowi spójny dokument strategiczny mający na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszaru zdegradowanego, mającego istotne znaczenie dla rozwoju gminy poprzez przedsięwzięcia kompleksowe (uwzględniające aspekt społeczny, gospodarczy, przestrzenno-funkcjonalny, techniczny i środowiskowy), skoncentrowane terytorialnie oraz prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

Niniejszy dokument opracowany został zgodnie z *Ustawą z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji*, w oparciu o art. 36 ust. 8 *Ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027* (Dz. U. z 2022 r. poz. 1079 z późn. zm.) (ustawa wdrożeniowa), a także z uwzględnieniem zapisów dotyczących „innych instrumentów terytorialnych” (dalej: IIT) zawartych w rozdziale 8.3. Umowy Partnerstwa¹. Ponadto niniejszy dokument opracowany

¹ Umowa Partnerstwa dla realizacji Polityki Spójności 2021–2027 w Polsce, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Warszawa,

został zgodnie z wymogami art. 29 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060² (dalej: rozporządzenie ogólne).

Zgodnie z Umową Partnerstwa rewitalizacja jest szczególnym obszarem i będzie wdrażana w pojedynczych gminach, wyłącznie jako IIT, na podstawie gminnych programów rewitalizacji pełniących funkcję IIT. Zgodnie z art. 29 rozporządzenia ogólnego strategię IIT, w tym GPR, powinny zawierać elementy takie jak:

- *obszar geograficzny, którego dotyczy dana strategia* – w tym przypadku obszar rewitalizacji Gminy Cmolas;
- *analiza potrzeb rozwojowych i potencjału danego obszaru, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych* – na potrzeby niniejszego GPR opracowano *Diagnozę na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas*, która zawiera analizę problemów, potrzeb i potencjałów poszczególnych obszarów gminy, w sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzennej, technicznej i środowiskowej. W GPR dokonano pogłębionej diagnozy wyznaczonego obszaru rewitalizacji, w tym określono występujące na nim najistotniejsze problemy i ich przyczyny oraz potrzeby interesariuszy i potencjał rozwojowy, w tym jego znaczenie dla całej gminy;
- *opis zintegrowanego podejścia służącego zaspokojeniu zidentyfikowanych potrzeb rozwojowych i wykorzystaniu potencjału danego obszaru* – w GPR wskazano projekty podstawowe i przedsięwzięcia uzupełniające o charakterze zintegrowanym, których realizacja pomoże w osiągnięciu założonych celów. Wszystkie zaplanowane działania mają na celu zniwelowanie zdiagnozowanych problemów i zaspokojenie potrzeb interesariuszy rewitalizacji poprzez wykorzystanie istniejących potencjałów obszaru. Projekty obejmują różne sektory i kilka rodzajów interesariuszy (władze publiczne, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe, mieszkańcy itd.);
- *opis udziału partnerów w przygotowaniu strategii i jej realizacji* – w niniejszym dokumencie szeroko opisano partycypację społeczną, udział mieszkańców w tworzeniu GPR, a także określono system jego realizacji, w tym sposoby udziału mieszkańców i ewentualnych partnerów w realizacji, monitorowaniu i ewaluacji GPR. Projekty realizowane będą w partnerstwie przez różne podmioty, a nie jedynie przez wspólnotę samorządową.

Dokument składa się z czterech zasadniczych części, a mianowicie: części wprowadzającej, diagnostyczno-analitycznej, programowej oraz wdrożeniowej.

Część wprowadzająca zawiera ogólne informacje dotyczące metodologii opracowania dokumentu oraz jego uwarunkowania zewnętrzne, tj. strategiczno-programowe, które wskazują na powiązanie rewitalizacji z całościową wizją rozwoju gminy.

Część diagnostyczno-analityczna obejmuje metodologię delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji oraz określenie ich zasięgów przestrzennych poprzez

czerwiec 2022.

² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 159).

wskazanie przebiegu granic na terenie gminy. Ponadto zawiera szczegółową diagnozę wyznaczonego obszaru rewitalizacji w sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej wraz ze skwantyfikowanymi danymi i ich analizą w celu przedstawienia skali i charakteru potrzeb rewitalizacyjnych.

Część programowa przedstawia najważniejsze założenia procesu rewitalizacji na wyznaczonym obszarze rewitalizacji Gminy Cmolas, tj. wizję wyprowadzenia go ze stanu kryzysowego, misję, cele rewitalizacji wraz z kierunkami działań mającymi na celu eliminację lub ograniczenie zidentyfikowanych negatywnych zjawisk i wykorzystanie potencjałów lokalnych. Ponadto zostały tutaj zawarte podstawowe (główne) oraz uzupełniające (komplementarne) projekty rewitalizacyjne powiązane ze sobą i wspólnie oddziałujące na obszar rewitalizacji. Ważnym elementem są również szacunkowe ramy finansowe dokumentu wraz ze wskazaniem różnych źródeł finansowania projektów.

Część wdrożeniowa składa się z systemu realizacji (wdrażania) dokumentu, a także systemu monitoringu, oceny i wprowadzania zmian do programu w reakcji na zmiany w otoczeniu. Ponadto w niniejszej części zawarte zostały mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, instytucji publicznych i innych podmiotów oraz grup nieformalnych aktywnych na terenie gminy na każdym etapie procesu rewitalizacji, tj. diagnozowania, programowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji. Przedstawiony został tutaj również przebieg procesu opiniowania dokumentu przez instytucje zewnętrzne oraz strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Ostatnim elementem jest sposób realizacji założeń dokumentu w odniesieniu do polityki mieszkaniowej oraz planowania i zagospodarowania przestrzennego w gminie wraz z załącznikiem graficznym wskazującym na kierunki zmian przestrzenno-funkcjonalnych na obszarze rewitalizacji.

I. Część wprowadzająca

1. Metodologia prac nad dokumentem

Metodologię sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji warunkowała przede wszystkim *Ustawa z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji* (Dz. U. z 2024 r. poz. 278).

Dokument opracowany został z wykorzystaniem modelu ekspercko-partycypacyjnego, polegającego na możliwie szerokim udziale wszystkich interesariuszy we wszystkich etapach prac, przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych, odpowiadających między innymi za zorganizowanie procesu konsultacji społecznych oraz przygotowanie końcowej wersji dokumentu. Na wybór takiego podejścia decydujący wpływ miała idea rewitalizacji, w której kluczową rolę odgrywa realizacja zasady partnerstwa i partycypacji społecznej.

Metodologia prac obejmowała dwie zasadnicze części, składające się na efekt końcowy w postaci dokumentu *Gminny Program Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030*, a mianowicie:

- I. *Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas* – obejmowało następujące etapy:
 - 1) zgromadzenie danych statystycznych do diagnozy w podziale na ustalone jednostki referencyjne gminy (sołectwa oraz dwa obszary funkcjonalne sołectwa Cmolas) we wszystkich sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej, zarówno z Urzędu Gminy Cmolas jak i instytucji zewnętrznych;
 - 2) wykonanie wielokryterialnej analizy przestrzennej ustalonych wskaźników oraz opracowanie diagnozy gminy na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wraz z mapami poglądowymi koncentracji problemów we wszystkich ww. sferach;
 - 3) przeprowadzenie w dniach 11.09–16.10.2024 roku konsultacji społecznych projektu uchwały w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas wraz z opracowaną diagnozą gminy oraz mapami przedstawiającymi granice ww. obszarów;
 - 4) przedstawienie Radzie Gminy Cmolas przez Wójta, wniosku o wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie gminy wraz z projektem uchwały, diagnozą gminy na potrzeby wyznaczenia ww. obszarów i mapami przedstawiającymi ich granice;
 - 5) podjęcie na sesji przez Radę Gminy Cmolas *Uchwały Nr VI/39/24 Rady Gminy Cmolas z dnia 21 listopada 2024 roku w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas*;
 - 6) przekazanie ww. uchwały oraz jej opublikowanie w dniu 05.12.2024 roku wraz z załącznikami, tj. mapami obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego jako poz. 5329.
- II. *Opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z przeprowadzeniem procesu zaopiniowania dokumentu i Strategicznej Oceny Oddziaływania na Środowisko* – obejmowało następujące etapy:

- 1) podjęcie na sesji przez Radę Gminy Cmolas *Uchwały VIII/65/24 z dnia 30 grudnia 2024 roku w sprawie przystąpienia do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030* (po ponad 14 dniach niezbędnych na uprawomocnienie się uchwały w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas, która jest aktem prawa miejscowego);
- 2) ogłoszenie w dniu 08.01.2025 roku o podjęciu uchwały w sprawie przystąpienia do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji na stronie internetowej gminy (cmolas.pl), na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej, w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości (na tablicy ogłoszeń Urzędu Gminy Cmolas) oraz przez obwieszczenie;
- 3) przeprowadzenie różnorodnych form partycypacji społecznej służących wspólnemu wypracowaniu przez wszystkich interesariuszy rewitalizacji głównych założeń dokumentu (wizji, misji, celów, kierunków działań), a także „zbudowaniu” bazy planowanych do realizacji projektów (w tym partnerskich), mających na celu wyprowadzenie obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego, w tym dwóch ankiet, naboru fiszek projektowych oraz spotkania warsztatowego;
- 4) opracowanie i przeprowadzenie konsultacji założeń projektu 1.0 dokumentu z Komitetem Rewitalizacji;
- 5) opracowanie i przeprowadzenie w dniach 26.02–02.04.2025 r. zewnętrznych konsultacji społecznych projektu 1.0 dokumentu;
- 6) wystąpienie w dniu 26.02.2025 r. o zaopiniowanie projektu GPR przez instytucje wskazane w art. 17 ust. 2 pkt 4 ustawy o rewitalizacji wraz z uzyskaniem opinii w ciągu 21 dni – terminu ustalonego przez Wójta Gminy Cmolas zgodnie z art. 18 ust. 2 ustawy o rewitalizacji;
- 7) wystąpienie z wnioskiem do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Rzeszowie (RDOŚ) o uzgodnienie braku konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko na podstawie art. 47 i 49 *Ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1112 z późn. zm.) wraz z uzyskaniem stanowiska ww. instytucji;
- 8) przekazanie i uchwalenie projektu dokumentu na sesji przez Radę Gminy Cmolas.

Szczegółowy opis działań partycypacyjnych przeprowadzonych na poszczególnych etapach prac przedstawiono w rozdziale 3 części IV niniejszego dokumentu pn. *Mechanizmy włączenia różnych grup interesariuszy w proces rewitalizacji*.

Dokument powstał w wyniku prac przedstawicieli samorządu, instytucji publicznych oraz kluczowych dla rozwoju gminy partnerów z sektorów społecznego i gospodarczego, przy współudziale (w postaci wsparcia merytorycznego) ekspertów i specjalistów zewnętrznych, a także mieszkańców wyznaczonego obszaru, jako głównych interesariuszy procesu rewitalizacji.

II. Część diagnostyczno-analityczna

1. Metodologia delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Metodologię wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji oraz szczegółowy przebieg procesu diagnostycznego gminy zawiera *Diagnoza na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas*. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o rewitalizacji, rewitalizacja to „kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych”, dlatego przy wyznaczaniu zasięgu obszaru zdegradowanego wzięto pod uwagę zestaw kryteriów zawarty w art. 9 ust. 1 ww. ustawy, które wskazują na istnienie stanu kryzysowego na danym terenie.

Stan kryzysowy zdefiniowany został jako: stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- 1) *gospodarczej* – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw;
- 2) *środowiskowej* – w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi bądź stanu środowiska;
- 3) *przestrzenno-funkcjonalnej* – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niedostosowania infrastruktury do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w *Ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1411), niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych;
- 4) *technicznej* – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz niefunkcjonowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności, ochrony środowiska i zapewniania dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Skalę negatywnych zjawisk odzwierciedlają mierniki rozwoju opisujące powyższe sfery, które wskazują na niski poziom rozwoju lub dokumentują silną dynamikę spadku poziomu rozwoju, w odniesieniu do wartości dla całej gminy³.

W związku z powyższym, w celu wyznaczenia obszaru zdegradowanego Gmina Cmolas podzielona została na *jednostki strukturalne (referencyjne)*, w sposób odpowiadający istniejącym powiązaniom funkcjonalnym (sołectwa). Dodatkowo dokonano

³ Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020, Minister Rozwoju, Warszawa 2016, s. 6–7.

podziału sołectwa Cmolas na 2 obszary (jednostki strukturalne). Analiza danych ilościowych w ustalonych wszystkich jednostkach strukturalnych pozwoliła na stosunkowo łatwe zidentyfikowanie lokalizacji problemów i wyznaczenie granic obszaru zdegradowanego.

W przeprowadzonej diagnozie dokonano analizy porównawczej jednostek referencyjnych, opartej na zestawie wskaźników cząstkowych oraz syntetycznych wskaźników degradacji we wszystkich sferach pozwalających na obiektywne określenie stopnia zróżnicowania zjawisk kryzysowych i potencjałów lokalnych na terenie gminy. Syntetyczne wskaźniki koncentracji zjawisk kryzysowych w poszczególnych sferach przedstawione zostały na mapach poglądowych Gminy Cmolas z podziałem na jednostki strukturalne.

Jako główne kryteria delimitacji obszaru zdegradowanego przyjęto 26 wskaźników (tabela 1). Proces diagnostyczny został przeprowadzony we współpracy pracowników Urzędu Gminy Cmolas i jednostek organizacyjnych gminy wraz z zespołem zewnętrznych ekspertów. W procesie delimitacji obszaru zdegradowanego wykorzystano różnorodne źródła informacji, dzięki czemu zastosowane podejście ma charakter kompleksowy i łączy wykorzystanie metod ilościowych z jakościowymi. Dla przyjętych jednostek referencyjnych pozyskano dane statystyczne gromadzone w zasobach Urzędu Gminy Cmolas, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Cmolasie oraz instytucji zewnętrznych, m.in.: Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska oraz Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej. Część pozyskanych danych została wykorzystana do porównawczej analizy ilościowej wskaźników ze średnią wartością dla całej gminy, a część posłużyła do dokonania analizy jakościowej, charakteryzującej ważne dla rewitalizacji deficyty i problemy obszarów oraz lokalne potencjały. Dodatkowym narzędziem służącym pozyskaniu informacji na potrzeby diagnozy była wizja lokalna ekspertów zewnętrznych z pracownikami Urzędu Gminy Cmolas, która miała na celu m.in. zdiagnozowanie problemów w sferze technicznej.

W procesie delimitacji obszaru zdegradowanego wykorzystano różnorodne źródła informacji, dzięki czemu zastosowane podejście ma charakter kompleksowy i łączy wykorzystanie metod ilościowych z jakościowymi.

Tabela 1 Wskaźniki obrazujące sytuację na terenie Gminy Cmolas w sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej

Sfera	Cechy szczegółowe sfery	Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych
SPOŁECZNA	Trendy demograficzne	1.	Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w % ludności ogółem	%	Urząd Gminy Cmolas
		2.	Udział ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem	%	
		3.	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w % ludności ogółem	%	
		4.	Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (wskaźnik obciążenia demograficznego)	szt.	
		5.	Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg miejsca zamieszkania	-	
		6.	Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	-	
	Skala problemów społecznych	7.	Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 1000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	szt.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Cmolasie
		8.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu ubóstwa w przeliczeniu na 1000 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		9.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności w przeliczeniu na 1000 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		10.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby w przeliczeniu na 1000 osób wg miejsca zamieszkania	szt.	
		11.	Liczba wypełnionych formularzy "Niebieska Karta" na 10000 mieszkańców	szt.	
	Udział w życiu publicznym	12.	Liczba organizacji pozarządowych na 1000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania (Stowarzyszenia rejestrowe, fundacje, uczniowskie kluby sportowe, kluby sportowe, stowarzyszenia zwykłe, OSP)	szt.	GUS
GOSPODARCZA	Przedsiębiorczość mieszkańców	13.	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	szt.	
		14.	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	szt.	
	Sytuacja gospodarcza	15.	Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	szt.	

PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA	Wyposażenie w infrastrukturę społeczną	16.	Powierzchnia terenów zagospodarowanych na działalność sportową, rekreacyjną, kulturową i turystyczną przypadająca na 1000 mieszkańców	ha	Urząd Gminy Cmolas
		17.	Położenie na obszarach zagrożonych wystąpieniem powodzi	TAK/NIE	Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej
		18.	Położenie na obszarach objętych Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego	TAK/NIE	Urząd Gminy Cmolas
TECHNICZNA	Mieszkalnictwo	19.	Budynki mieszkalne nowe oddane do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	szt.	
	Wyposażenie w infrastrukturę techniczną	20.	Udział budynków mieszkalnych podłączonych do sieci wodociągowej w stosunku do ogółu budynków mieszkalnych	%	
		21.	Udział budynków mieszkalnych podłączonych do sieci kanalizacyjnej w stosunku do ogółu budynków mieszkalnych	%	
ŚRODOWISKOWA	Odpady niebezpieczne	22.	Ilość odpadów stwarzających zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi lub stanu środowiska - azbest	tona	
		23.	Ilość unieszkodliwionego azbestu w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	tona	
	Formy ochrony przyrody	24.	Położenie na obszarach objętych formami ochrony przyrody	TAK/NIE	Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
	Wyposażenie w infrastrukturę	25.	Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej	%	Zakład Gazowniczy w Kolbuszowej
		26.	Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej	%	Urząd Gminy Cmolas

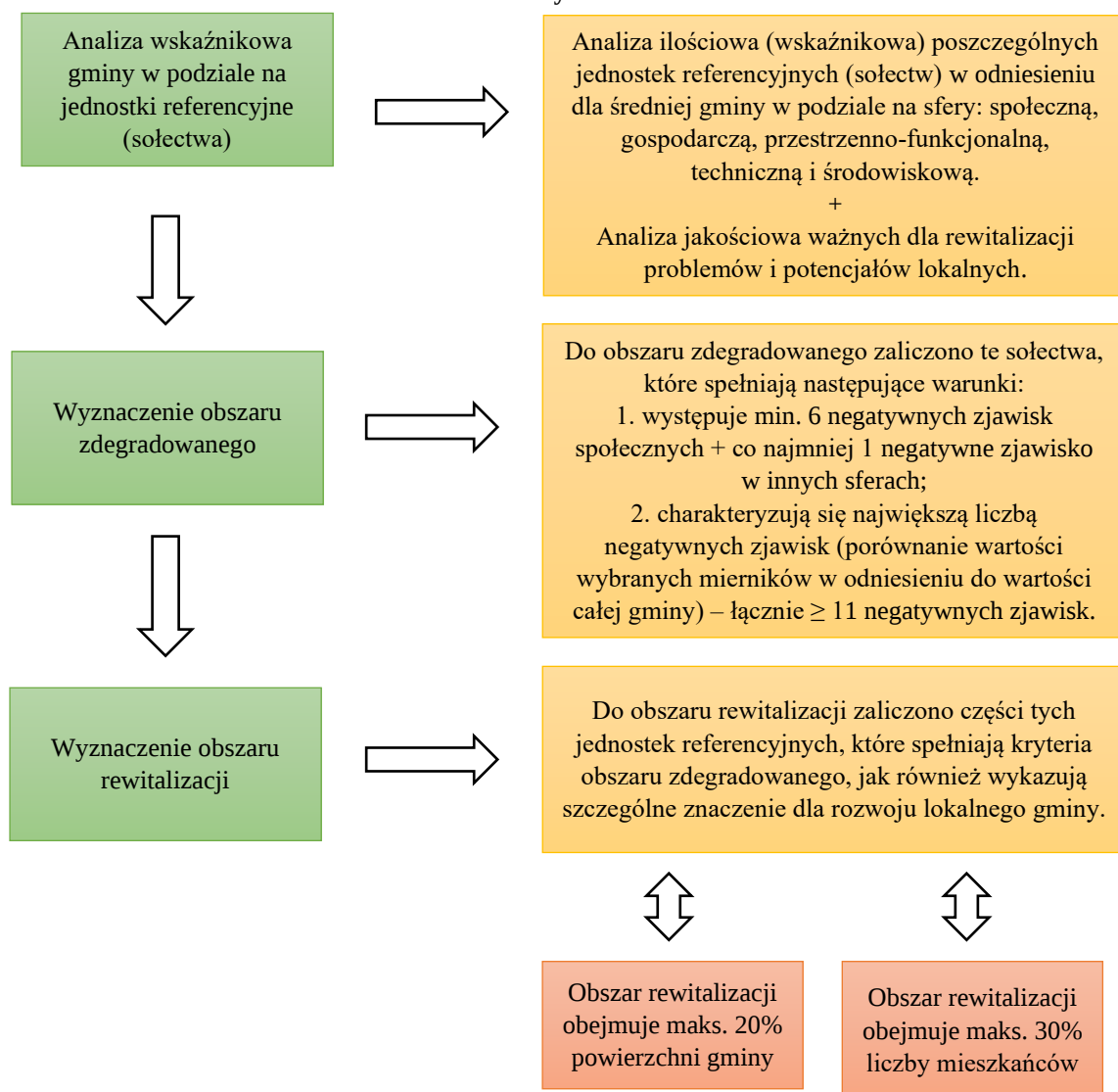
Źródło: Opracowanie własne

Delimitacja obszaru rewitalizacji dokonana została natomiast przy uwzględnieniu zapisów art. 10 ustawy o rewitalizacji, który stanowi, że jest to: „obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, o których mowa w art. 9 ust. 1, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gmina zamierza prowadzić rewitalizację”.

Zgodnie z powyższym, wyznaczenie granic obszaru rewitalizacji nastąpiło w oparciu o dwie przesłanki. Pierwszą z nich było stwierdzenie, że na wybranym obszarze uznanym wcześniej jako zdegradowany istnieje szczególna koncentracja negatywnych zjawisk. Drugą z przesłanek było uznanie, że wybrany obszar ma istotne znaczenie dla rozwoju gminy. Takie uzasadnienie obejmuje przedstawienie możliwych do wykorzystania w procesie rewitalizacji lokalnych potencjałów.

Metodologia wyznaczenia obszaru zdegradowanego, a następnie obszaru rewitalizacji w Gminie Cmolas, przedstawiona została na schemacie 1.

Schemat 1 Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas

Źródło: Opracowanie własne

2. Zasięg przestrzenny obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o rewitalizacji, obszar zdegradowany charakteryzuje się koncentracją negatywnych zjawisk społecznych – w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, wysokiej liczby mieszkańców będących osobami ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w *Ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1411), niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym oraz stanem kryzysu w co najmniej jednej ze sfer dotyczących zjawisk gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych lub technicznych. Ponadto ust. 2 wskazuje, że: „obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, pod warunkiem stwierdzenia na każdym z podobszarów występowania koncentracji negatywnych zjawisk społecznych oraz gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych lub technicznych”.

Na podstawie przeprowadzonej analizy danych wyznaczono obszar zdegradowany, na który składają się jednostki referencyjne charakteryzujące się problemami w sferze społecznej, przy jednoczesnym występowaniu problemów przynajmniej w jednej innej sferze oraz największą liczbą zidentyfikowanych negatywnych zjawisk, tj. ≥ 11 . Zgodnie z przedstawionymi założeniami, obszar zdegradowany na terenie Gminy Cmolas obejmuje jednostki: Toporów (15), Hadykówka (14), Trzęsówka (13), Ostrowy Baranowskie (11), Cmolas Obszar I (11). Wskazany obszar zajmuje 53 km², co stanowi 40% powierzchni gminy i jest zamieszkały przez 4 219 osób, tj. 52% ogółu mieszkańców gminy (dane na koniec 2022 roku).

Obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy. Obszar rewitalizacji „może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic”.

W związku z art. 10 ww. ustawy wyznaczony został obszar, na którym występuje wysokie natężenie negatywnych zjawisk w sferze społecznej oraz przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, a jednocześnie mający istotne znaczenie dla rozwoju gminy i planowane jest na nim przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych.

W wyniku przeprowadzonej diagnozy, w podziale na jednostki referencyjne gminy i delimitacji obszaru zdegradowanego, wyznaczono obszar rewitalizacji będący częścią obszaru I miejscowości Cmolas, obejmujący ulice: Jagodową, Senatorską, Zakościele, Wiosenną, Pogodną, Konwaliową, Tulipanową, Astrową, Jaśminową, Lawendową, Bzową, Wrzosową, Stadionową, Marszałkowską, Brzozową, Księżą do skrzyżowania z Plebańską, Ks. Borowiusza, Jana Pawła II do skrzyżowania z Plebańską, Ks. Jagły, Zakątek, Spokojną, Szkolną, Sportową, Piaskową, Warszawską od skrzyżowania z Marszałkowską, działki leżące pomiędzy ul. Rzeszowską a torami do działki 4171 włącznie oraz pomiędzy Rzeszowską a Jana Pawła II, Kasztanową, Dębową, Bankową, Polną, Lasowiacką od DK9 do torów.

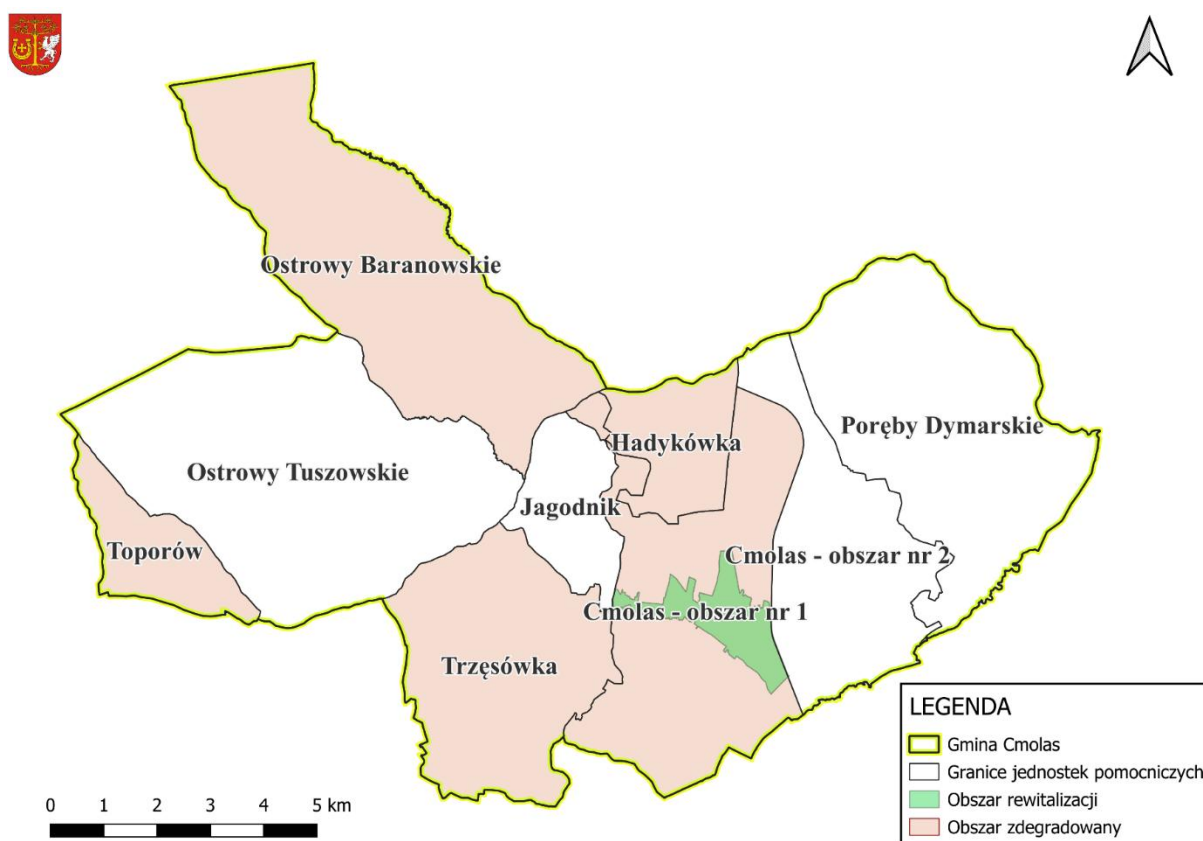
Wyznaczony obszar rewitalizacji zajmuje powierzchnię 2,63 km² (1,96% powierzchni ogółem gminy) i jest zamieszkały przez 1 330 osób (16% ogólnej liczby mieszkańców gminy),

więc nie przekracza limitów określonych w art. 10 ust. 2 ustawy o rewitalizacji (dane za 2022 r.)

Potencjały i zasoby obszaru rewitalizacji pokazują, iż ma on istotne znaczenie dla rozwoju gminy, szczególnie w sferze społecznej, w której zidentyfikowano najwięcej problemów. Wszelkie działania rewitalizacyjne podjęte w celu zniwelowania negatywnych zjawisk kryzysowych na wyznaczonym obszarze będą oddziaływać na teren całej gminy, wpływając tym samym na poprawę jakości życia jej mieszkańców.

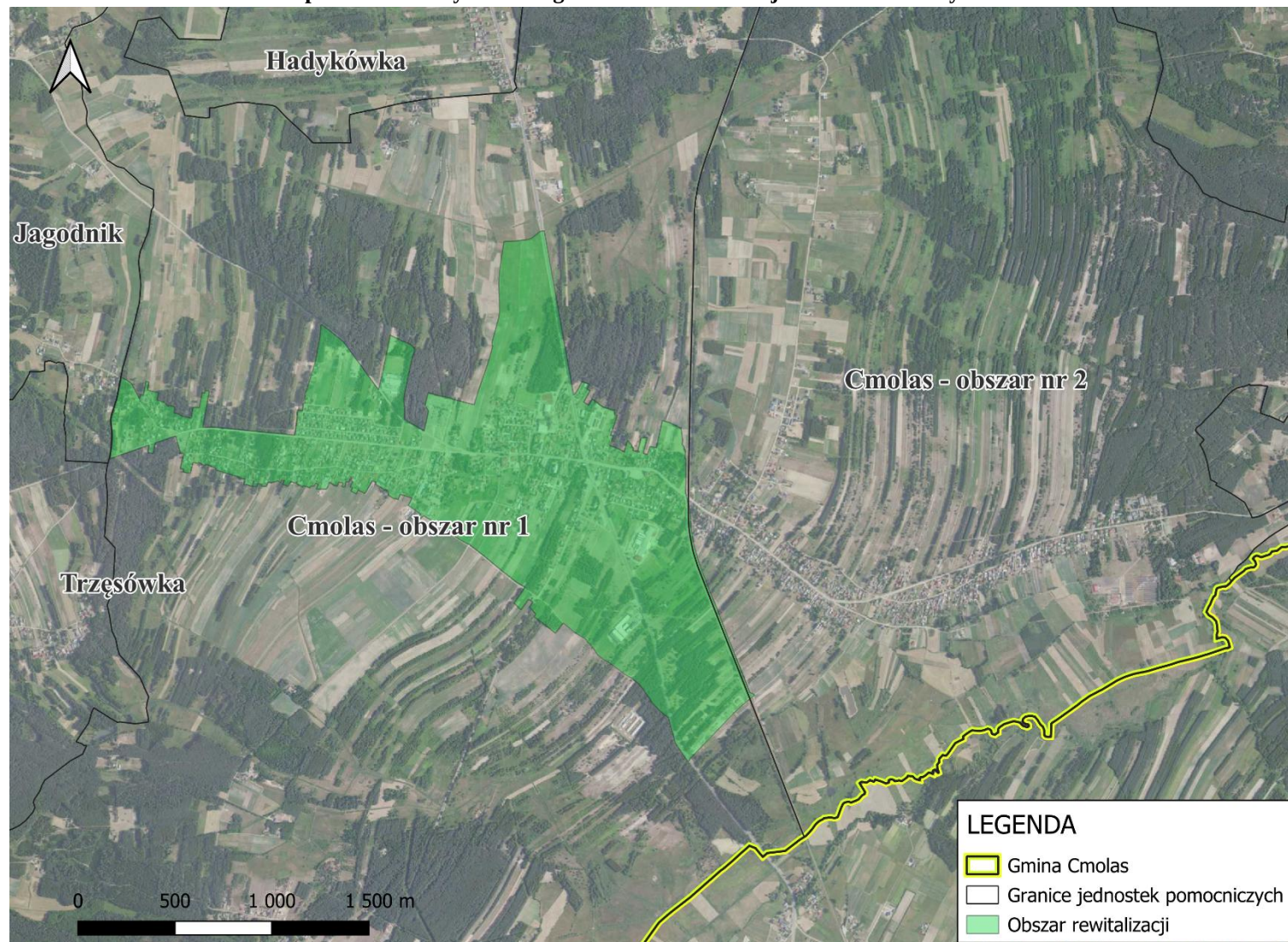
Lokalizację obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego przedstawiono na mapie 1, natomiast szczegółowy przebieg granic obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas zaprezentowano na mapie 2. Do opracowania map poglądowych obrazujących podział Gminy Cmolas na jednostki strukturalne wykorzystano zbiory danych państwowego rejestru granic i powierzchni jednostek podziałów terytorialnych kraju, będących w zasobach centralnego zasobu geodezyjnego i kartograficznego.

Mapa 1 Lokalizacja obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego w Gminie Cmolas

Źródło: Opracowanie własne

Mapa 2 Granice wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ortofotomapy (mapy.geoportal.gov.pl)

3. Szczegółowa diagnoza obszaru rewitalizacji oraz skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych

Jednym z najważniejszych elementów Gminnego Programu Rewitalizacji, wynikającym z art. 15 ust. 1 pkt 1 ustawy o rewitalizacji jest: „szczegółowa diagnoza obszaru rewitalizacji (...) obejmująca analizę negatywnych zjawisk, o których mowa w art. 9 ust. 1, oraz lokalnych potencjałów występujących na terenie tego obszaru”.

Zgodnie z powyższym pogłębiona diagnoza wyznaczonego obszaru obejmowała sfery: społeczną, gospodarczą, przestrzenno-funkcjonalną, techniczną i środowiskową. Problemy analizowane w ramach wszystkich aspektów wzajemnie się przenikają i podział na sfery tematyczne ma charakter umowny. Takie szerokie rozpoznanie oraz identyfikacja skali i charakteru potrzeb rewitalizacyjnych pozwoli na przygotowanie projektów o bardziej złożonym, kompleksowym charakterze i większym oddziaływaniu.

Schemat 2 Sfery tematyczne analizowane w szczegółowej diagnozie obszaru rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne

Z uwagi na to, że wyznaczony obszar jest głównym ośrodkiem gminy, dominują tutaj funkcje centrotwórcze: publiczne, usługowe, handlowe, edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne. Na obszarze znajdują się miejsca użyteczności publicznej, kościoł oraz infrastruktura przemysłowa, do której należą największe firmy znajdujące się na terenie gminy, apteka oraz sklepy spożywcze i wielobranżowe.

Miejscowość Cmolas, której część wchodzi w skład obszaru rewitalizacji, jest zamieszkała przez dużą część mieszkańców gminy, co w połączeniu ze znaczeniem obszaru dla rozwoju całej gminy powoduje gromadzenie się konfliktów rozwojowych i wielu sprzeczności, które prowadzą do degradacji technicznej oraz kryzysu społeczno-gospodarczego.

3.1. Sfera społeczna

Sfera społeczna jest najważniejszym elementem procesu diagnostycznego na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, ponieważ celem planowanych działań jest poprawa warunków i jakości życia społeczności lokalnej.

W związku z tym wykonana została porównawcza analiza ilościowa danych statystycznych w zakresie: trendów demograficznych, sytuacji na rynku pracy/bezrobocia, opieki społecznej, skali problemów społecznych, poziomu edukacji, stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego, udziału w życiu publicznym oraz aktywności społecznej i kulturalnej mieszkańców.

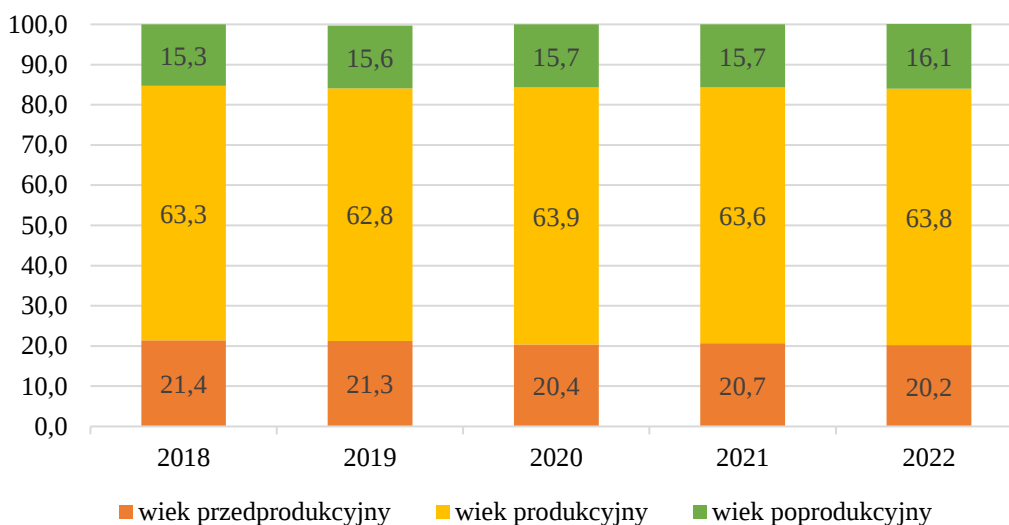
a. Opis ludności

Według danych Urzędu Gminy Cmolas stan ludności na wyznaczonym obszarze rewitalizacji na koniec 2022 roku (zgodnie z faktycznym miejscem zamieszkania) wynosił ogółem 1 330 mieszkańców, tj. 16% ludności ogółem gminy.

Procesy demograficzne na obszarach jednostek samorządów terytorialnych związane z ruchem naturalnym ludności, takie jak: urodzenia, zgony i migracje (wewnętrzne i zewnętrzne) wpływają zarówno na liczbę ludności, jak również na jej strukturę wiekową.

Analiza udziału ludności według ekonomicznych grup wieku na obszarze rewitalizacji ogółem w latach 2018–2022 wskazuje na tendencję demograficzną, którą trudno jednoznacznie określić jako pozytywną lub negatywną. Zauważyć można spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście udziału osób w wieku produkcyjnym – co oznacza większą ilość osób zdolnych do pracy. Należy dążyć do zapewnienia wysokiej jakości usług dla rodzin z dziećmi, a w szczególności do zapewnienia rodzicom możliwości powrotu do pracy, poszerzając ofertę dostępu do opieki dla dzieci do lat 3. Natomiast wskaźnik udziału osób w wieku poprodukcyjnym wzrósł o 0,8 punktów procentowych, co oznacza wyzwanie w kontekście dostosowania infrastruktury i świadczenia usług publicznych do potrzeb osób starszych. Utrzymanie obecnej tendencji w perspektywie kolejnych lat będzie skutkować postępującym starzeniem się społeczeństwa. Dane obrazujące opisaną sytuację demograficzną w zakresie struktury wieku przedstawiono na wykresie 1.

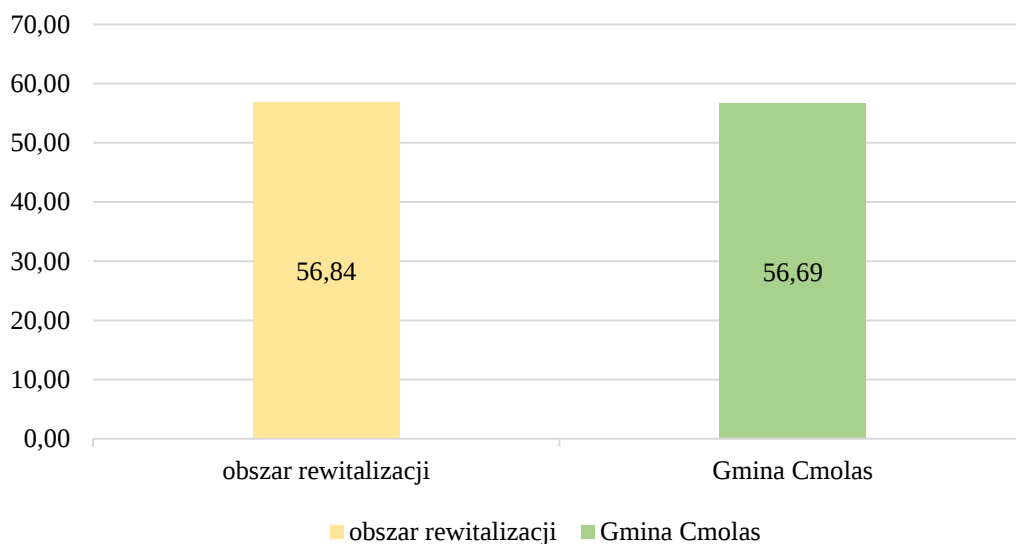
Wykres 1 Udział % ludności według ekonomicznych grup wieku w stosunku do ludności ogółem na wyznaczonym obszarze rewitalizacji w latach 2018–2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Cmolas

Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) w 2022 roku na obszarze rewitalizacji był niekorzystny w porównaniu do średniej dla całej gminy, co przedstawiono na wykresie 2.

Wykres 2 Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas

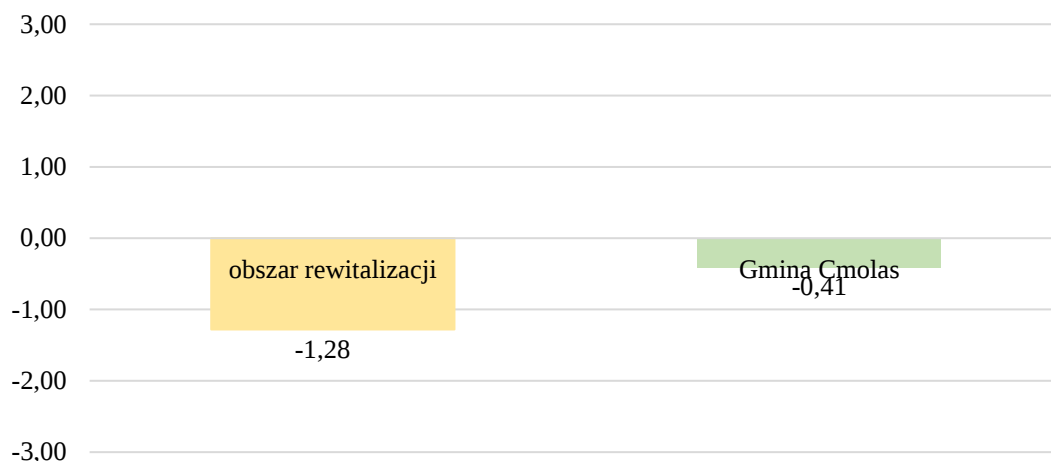

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Cmolas

Należy zwrócić uwagę, że powyżej opisanej sytuacji demograficznej na obszarze rewitalizacji towarzyszy niekorzystna w stosunku do średnich wartości dla gminy wartość wskaźnika przyrostu naturalnego (wykres 3). Należy dążyć zwiększenia wartości tego wskaźnika na obszarze oraz osiągnięcia przyrostu naturalnego na poziomie dodatnim poprzez działania ukierunkowane na rozwój usług publicznych kierowanych do rodzin z dziećmi.

Potencjałem obszaru jest istniejąca baza: przedszkole zapewniające opiekę dzieciom w wieku przedszkolnym, a co za tym idzie – umożliwia ich rodzicom aktywność zawodową i społeczną. Jednak na terenie obszaru rewitalizacji, a także na terenie całej gminy brakuje żłobka, w którym opieką mogłyby zostać objęte dzieci do lat 3, jednocześnie umożliwiając większej ilości rodziców powrót do aktywności zawodowej. Podczas przeprowadzonych badań ankietowych na etapie diagnostycznym, był to najgorzej oceniony przez ankietowanych obszar w sferze społecznej.

Wykres 3 Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Cmolas

b. Opieka społeczna

Sytuację społeczną obszaru obrazują również wskaźniki dotyczące osób korzystających z pomocy społecznej. Negatywne zjawiska społeczne występują wewnątrz obszaru z różną intensywnością i nieco inne są także ich przyczyny. Nie zmienia to faktu, że rozproszenie koncentracji problemów społecznych wpływa na jakość życia całej społeczności zamieszkującej na tym obszarze i osób korzystających z różnych usług czy aktywności na jego terenie. W tabeli 2 przedstawiono liczbę osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób w 2022 roku na obszarze rewitalizacji w porównaniu do średniej dla gminy. Najczęstszymi powodami przyznawania pomocy było długotrwała choroba.

Ze względu na szeroką skalę oddziaływania negatywnych zjawisk, problemy społeczne mogą powodować ograniczenia w prawidłowym i samodzielnym funkcjonowaniu w życiu społecznym, paraliżować aktywność społeczną i zawodową, a co za tym idzie – prowadzić do marginalizacji społecznej mieszkańców, powodując zanikanie więzi społecznych, brak integracji międzyludzkiej, w tym integracji międzypokoleniowej czy ubożenie. Zaplanowanie działań społecznych o charakterze wyprzedzającym będzie miało na celu przeciwdziałanie przyszłym patologiom społecznym, związanym z ubóstwem i bezrobociem. Szczególnie istotne są przedsięwzięcia mobilizujące mieszkańców do aktywności zawodowej i ograniczające ich uzależnienie od świadczeń z pomocy społecznej.

Tabela 2 Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z poszczególnych powodów w przeliczeniu na 100 osób w 2022 roku na wyznaczonym obszarze rewitalizacji i średnio w Gminie Cmolas

	wskaźnik w przeliczeniu na 100 osób	
	obszar rewitalizacji	średnia dla gminy
z powodu ubóstwa	3,01	13,20
z powodu niepełnosprawności	6,02	7,28
z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby	17,26	6,91

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Cmolasie

Ubóstwo rozumiane jest jako uzyskiwanie dochodów poniżej ustawowego kryterium dochodowego, które oscyluje na granicy minimum egzystencji określonego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych – w 2023 r. ustalone zostało na 901 zł dla osoby samotnie gospodarującej oraz 774 zł dla osoby w rodzinie⁴. Ubóstwo jest wynikiem głównie bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby oraz prowadzenia gospodarstwa domowego, a także uzależnień. Należy do największych i najpoważniejszych nieszczęść ludzi – staje się poważnym problemem społecznym, kiedy dotyczy znacznej części społeczeństwa. Skutki biedy nie dotyczą tylko osób nią doświadczonych, ale całe społeczeństwo – zwłaszcza w sytuacji jej trwałości i pokaźnego zasięgu. Przyczynia się to do powstawania i rozszerzania się niekorzystnych zjawisk, począwszy od degradacji społecznej ubogich rodzin, a skończywszy na zachowaniach patologicznych. Ubóstwo może mieć związek z długotrwałym bezrobociem, ale także wskazuje na brak kapitału społecznego, w tym umiejętności odnalezienia się na rynku pracy, a co za tym idzie – uzależnienia się części mieszkańców od pomocy społecznej i wyuczonej bezradności. Długotrwała choroba oraz niepełnosprawność dezorganizują życie osoby oraz jej rodziny, a natężenie zjawiska nasila się z wiekiem. Choroba może całkowicie sparaliżować aktywność społeczną i zawodową osoby, w wyniku czego wycofuje się ona z życia społecznego. Prowadzi to do ograniczeń w prawidłowym i samodzielnym funkcjonowaniu oraz wymaga wsparcia innych osób i instytucji. Zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji problemy społeczne są ze sobą ściśle powiązane, np. bezrobocie powoduje utratę środków na utrzymanie, doprowadzając do ubóstwa, a jednocześnie pogłębia i nawarstwia inne problemy, takie jak wykluczenie społeczne bądź uzależnienia. W związku z tym bardzo często powodem przyznawania pomocy społecznej jest występowanie kilku przyczyn jednocześnie.

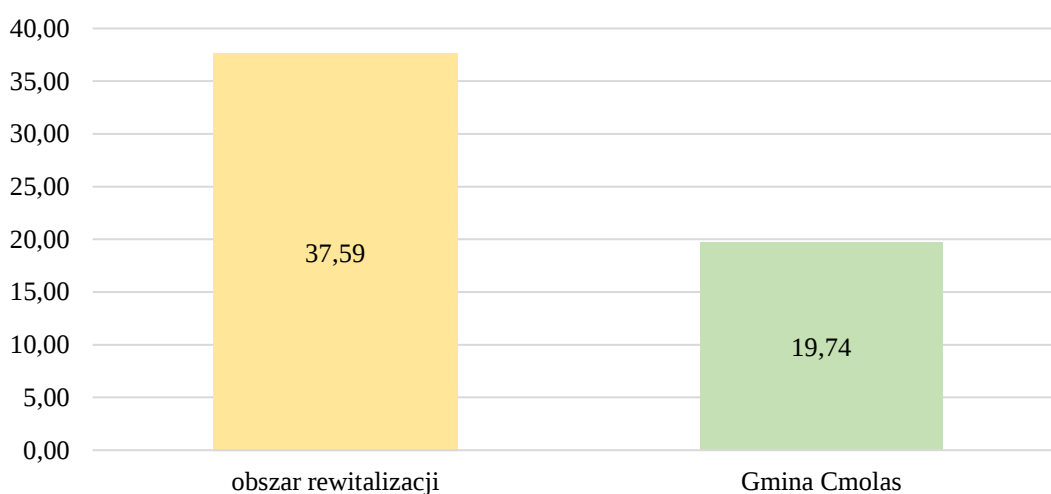
Wszystkie zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji negatywne zjawiska społeczne prowadzą do degradacji społecznej obszaru, obniżenia poziomu jakości życia, „bezradności społecznej”, ograniczenia prawidłowego i samodzielnego funkcjonowania w życiu społecznym, roszczeniowości, pogłębiających się patologii oraz uzależnień, co również wpływa na poziom bezpieczeństwa mieszkańców zamieszkujących ten obszar.

⁴ Strona internetowa Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych, ipiss.com.pl, inf. z dnia 15.12.2024 r.

W związku z powyższym należy podjąć kompleksowe działania społeczne na obszarze rewitalizacji, służące rozwiązaniu zidentyfikowanych problemów społecznych oraz integracji i aktywizacji mieszkańców. Zaplanowanie działań społecznych o charakterze wyprzedzającym będzie miało na celu podniesienie skuteczności i trwałości projektów rewitalizacyjnych oraz gotowości i świadomości mieszkańców co do możliwości partycypacyjnego współdecydowania o obszarze objętym Gminnym Programem Rewitalizacji.

Wskaźnikiem obrazującym również problemy w sferze społecznej na obszarze rewitalizacji jest wskaźnik dotyczący liczby wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”, które są wypełniane w przypadku zgłoszenia przede wszystkim przemocy w rodzinie. Wartość wskaźnika na obszarze rewitalizacji w 2022 roku była zdecydowanie wyższa niż średnia dla całej gminy, co zostało przedstawione na wykresie 4.

Wykres 4 Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolos

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Cmolosie

Występowanie skupisk osób wykluczonych i problemów społecznych przyczynia się niejednokrotnie do powstawania innych problemów na obszarze, takich jak częste akty wandalizmu i przemocy. Powoduje to znaczące obniżenie stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego. Przeciwdziałanie takim czynom wymaga stworzenia spójnego systemu monitoringu i oświetlenia ogólnodostępnych miejsc publicznych. Warto wspomnieć, że na bezpieczeństwo publiczne składają się także czynniki inne niż tylko stwierdzone przestępstwa.

Na obszarze występuje problem dróg będących w złym stanie technicznym i braki w infrastrukturze dla pieszych (chodniki), a także zbyt mała liczba miejsc parkingowych, głównie przy ruchliwej drodze krajowej oraz drogach powiatowych, co wpływa na niską jakość bezpieczeństwa komunikacyjnego na obszarze rewitalizacji.

c. Edukacja

Zasadniczą rolę w podniesieniu jakości zasobów ludzkich, a tym samym rozwiązywaniu problemów występujących na obszarze rewitalizacji pełni jakość i poziom edukacji, rozumianej jako wychowanie, wykształcenie, nauka oraz zdobywanie wiedzy i umiejętności. W związku z tym istotne jest, aby lokalna społeczność miała równy dostęp do wiedzy przez całe życie i usługa ta świadczona była na wysokim poziomie.

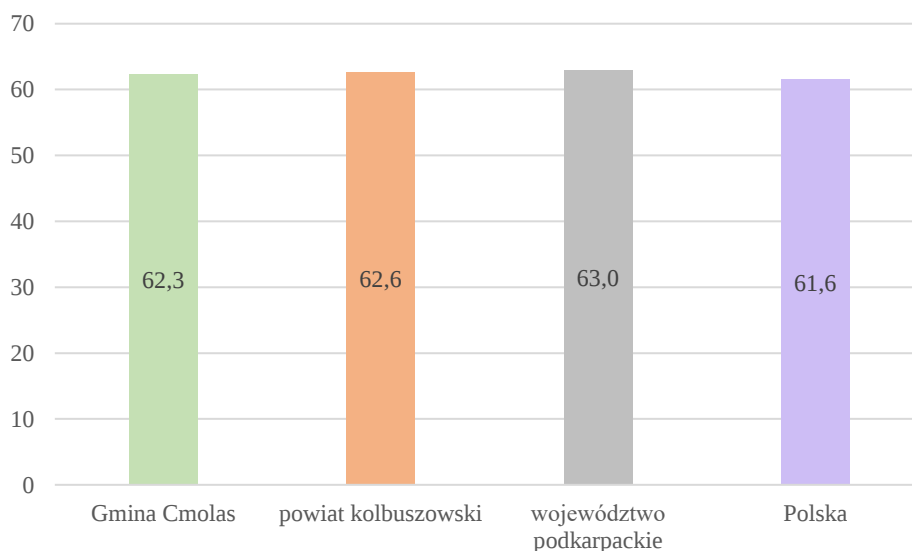
W roku 2023 na terenie gminy funkcjonowało 7 szkół podstawowych, dla 3 z nich organem prowadzącym była Gmina Cmolas, pozostałe szkoły prowadzone są przez stowarzyszenia. Dwie szkoły podstawowe mają strukturę organizacyjną obejmującą klasy I–III. Jedna ze szkół prowadzonych przez gminę zlokalizowana jest na obszarze rewitalizacji: Szkoła Podstawowa im. Prof. Jana Czekanowskiego w Cmolasie. Zgodnie z zapisami ustawy o systemie oświaty, aby uczeń ukończył szkołę podstawową musi przystąpić do tzw. egzaminu ósmoklasisty. W tabeli 3 przedstawiono wyniki egzaminów z poszczególnych przedmiotów w podziale na szkoły (wyniki na stronie OKE prezentowane są dla szkół z liczbą zdających powyżej 5 os.) oraz średnią dla gminy, zaś na wykresie 5 przedstawiono wyniki uczniów szkół na terenie gminy w zestawieniu z wynikami dla powiatu, województwa i kraju w 2023 roku.

Tabela 3 Wyniki egzaminów ósmoklasisty w 2023 r. w placówkach oświatowo-wychowawczych zlokalizowanych na obszarze Gminy Cmolas w porównaniu do średnich wyników w Gminie Cmolas

Lokalizacja placówki	j. polski	j. angielski	matematyka
Szkoła Podstawowa im. Prof. Jana Czekanowskiego w Cmolasie	65	59	46
Szkoła Podstawowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Ostrowach Tuszowskich	61	59	40
Szkoła Podstawowa w Hadykównie	78	84	71
Średnia dla Gminy Cmolas	68	67	52

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie

Wykres 5 Średnie % wyniki z egzaminu ósmoklasisty w 2023 roku w Gminie Cmolas, powiecie kolbuszowskim, województwie podkarpackim i kraju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie

Przedstawione powyżej dane wskazują, że najwyższe wyniki ze wszystkich trzech przedmiotów osiągnęli uczniowie ze SP w Hadykównie. Ponadto analiza wyników egzaminów wykazała również, iż na obszarze gminy, a także na obszarze rewitalizacji, uczniowie osiągnęli niższe wyniki niż średnia dla wszystkich jednostek wyższego rzędu. Oceny jakości kształcenia oraz poziomu nauczania nie dokonuje się jedynie na podstawie średnich wyników uzyskanych przez uczniów. Na ocenę składa się wiele innych czynników, jednak rozkład wartości

przedstawiony na wykresie 5 może świadczyć o potrzebie podjęcia działań wspierających kształcenie młodych ludzi na terenie całej gminy (w tym na obszarze rewitalizacji). Istotne jest zapewnienie uczniom warunków do rozwoju pasji i umiejętności już na etapie szkolnym oraz rozbudowanie oferty zajęć dodatkowych, a także zapewnienie odpowiedniej infrastruktury, która podniesie jakość życia młodych mieszkańców.

W każdej ze szkół podstawowych na terenie gminy, w tym obszarze rewitalizacji, funkcjonuje oddział przedszkolny. W przypadku konieczności uczęszczania dzieci do przedszkoli na terenie innych, ościennych gmin, Gmina Cmolas finansuje taki pobyt. Należy wspierać rodziców w zakresie wychowania przedszkolnego. Istotne jest również, aby na tym obszarze zapewniona była opieka nad dziećmi do lat 3. Na terenie gminy obecnie nie funkcjonuje żłobek. Niezbędne jest stworzenie miejsc opieki dla dzieci do lat 3 (żłobki, kluby dziecięce), które wspierałyby powrót na rynek pracy osób chcących podjąć zatrudnienie. W przeprowadzonej ankiecie dotyczącej wyznaczonego obszaru rewitalizacji, jedną z pilnych potrzeb jaką zgłaszali mieszkańcy było: utworzenie miejsc opieki dla dzieci do lat 3.

d. Aktywność społeczna

Jednym z przejawów społeczeństwa obywatelskiego i lokalnej aktywności są organizacje pozarządowe. Odgrywają one znaczącą rolę nie tylko w nawiązywaniu i umacnianiu więzi społecznych i organizacyjnym wzmacnianiu lokalnych władz, ale również zwiększają możliwości rozwoju postawy obywatelskiej. Przedsiębiorczość społeczna, której celem jest działalność społeczna, nie zysk ekonomiczny, który jest reinwestowany we wspólnotę lub na realizację działalności społecznej – na obszarze rewitalizacji jest słabo rozwinięta. Na obszarze rewitalizacji funkcjonują między innymi takie stowarzyszenia i organizacje, jak: Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Cmolas, Stowarzyszenie Amatorski Klub Sportowy "Oldboy's Cmolas", Uczniowski Klub Sportowy przy Szkole Podstawowej w Cmolasie.

Dużym problemem w zakresie funkcjonowania i aktywności organizacji pozarządowych są trudności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych. Potencjał istniejących organizacji pozarządowych nie jest wystarczająco wykorzystany. Pozyskiwanie środków na bieżące potrzeby zawsze było największym wyzwaniem dla organizacji pozarządowych, a w dobie pandemii zostało pogłębione. Członkowie organizacji wskazują jako problem biurokrację administracji publicznej, a także często problemy w wypełnieniu dokumentacji konkursowej w przypadku funduszy unijnych.

Podczas spotkań z mieszkańcami, przeprowadzonych warsztatów oraz wywiadów grupowych – zdiagnozowano problem z integracją mieszkańców. Podczas przeprowadzonego badania ankietowego: 40% respondentów „bardzo źle” i „źle” oceniło aktywność i zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne. Ponadto na pytanie, jakie powinny być efekty przeprowadzenia procesu rewitalizacji, aż 59% wskazało zwiększenie integracji mieszkańców i pobudzenie ich aktywności.

Zjawiskiem rzadkim są oddolne inicjatywy mieszkańców. Związane jest to między innymi z niewystarczająco rozwiniętą lub będącą w złym stanie technicznym infrastrukturą społeczną, umożliwiającą podjęcie przedsięwzięć i działań aktywizujących większą liczbę mieszkańców. Sytuacja ta została dodatkowo pogłębiona przez pandemię COVID-19

i związane z nią np. zakazy organizacji imprez czy potrzebę zachowania ostrożności i przestrzegania reżimu sanitarnego, a także przez strach ludzi i ich „zamknięcie w domach”.

e. Wnioski wynikające z analizy sfery społecznej

Bardzo ważne, aby samorząd gminny wpierał społeczną, edukacyjną i charytatywną aktywność środowisk lokalnych obszaru rewitalizacji oraz działania organizacji, instytucji lokalnych i mieszkańców obszaru w zakresie kultury, edukacji, przedsiębiorczości, pomocy społecznej i ochrony środowiska. Aby budować społeczeństwo obywatelskie, pobudzać oddolne inicjatywy w sferze kultury, aktywności fizycznej i turystyki oraz zwiększać aktywność społeczną mieszkańców obszaru rewitalizacji, należy wykorzystywać odpowiednie narzędzia, w tym budujące zaufanie między mieszkańcami a samorządowcami oraz zapewniać odpowiednią infrastrukturę, możliwą do wykorzystania w tych celach.

Na obszarze rewitalizacji znajdują się takie miejsca i obiekty, jak m.in.: Szkoła Podstawowa im. Prof. Jana Czekanowskiego, Kościół Parafialny pw. Przemienienia Pańskiego, Ośrodek Wypoczynku i Rekreacji, siedziba Urzędu Gminy, Dom Pomocy Społecznej im. Ks. Wojciecha Borowiusza, boisko, stadion, budynek byłego Posterunku Policji.

Część obiektów wymaga przebudowy i modernizacji w celu poprawy ich funkcjonalności i estetyki, a także doposażenia oraz przystosowania do pełnienia nowych funkcji, zmniejszenia zużycia energii elektrycznej i ciepłej, a tym samym ograniczenia niskiej emisji zanieczyszczeń.

Rejestr zabytków na terenie województwa podkarpackiego prowadzi Podkarpacki Konserwator Zabytków w Przemyślu, delegatura w Rzeszowie. Na obszarze rewitalizacji znajdują się zabytki objęte ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków i jest to kościół filialny p.w. Przemienienia Pańskiego wpisany do rejestru zabytków decyzją A-793 z dnia 12 października 1990 r. Elementami zabytkowego zespołu są ogrodzenie oraz starodrzew przynależące do kościoła p.w. św. Stanisława i św. Wojciecha, przeniesionego w 1979 r. do Poręb Dymarskich, wpisane do rejestru zabytków decyzją A-956 z dnia 25 marca 1976 r. W ramach realizacji GPR nie planuje się prowadzenia prac na obiektach zabytkowych, niemniej jednak należy podejmować działania prowadzące do ochrony zabytków przed zniszczeniem, zarówno tych zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji, jak i pozostałych zlokalizowanych na terenie całej gminy. Ponadto każdorazowo w przypadku podjęcia jakichkolwiek działań na obiektach objętych ochroną konserwatorską wpisanych do rejestru zabytków zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji podjęte zostaną odpowiednie kroki administracyjne, tj. realizator projektu wystąpi o pozwolenie konserwatorskie zgodnie z art. 36 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) lub w przypadku obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków zgodnie z art. 39 ust. 3 z dnia 7 lipca 1994 r. *Prawo budowlane* (Dz. U. z 2024 r. 725 z późn. zm.) działania zostaną uzgodnione z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zdiagnozowano potrzebę tworzenia miejsc opieki nad dziećmi do lat 3, ponieważ obecnie na obszarze rewitalizacji, a także całej gminy, nie ma dostępu do tego typu usług. Niezbędne jest tworzenie miejsc opieki, w celu umożliwienia rodzicom powrotu do pracy i wspierania aktywnego rozwoju zawodowego. Jest potrzeba adaptacji/modernizacji istniejących budynków do pełnienia tego typu funkcji lub budowa/przebudowa nowych obiektów.

Wszystkie budynki i obiekty użyteczności publicznej oraz przestrzenie ogólnodostępne powinny być dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz osób ze szczególnymi potrzebami. W przeciwnym wypadku dochodzi do wykluczenia społecznego tej grupy mieszkańców, ale też odwiedzających.

Z obiektów i przestrzeni na obszarze rewitalizacji korzystają wszyscy mieszkańcy, a także goście, ponieważ jest to centrum gminy. Konieczne jest więc przeprowadzenie działań niwelujących bariery architektoniczne w obiektach i przestrzeniach publicznych, ale także zwiększających dostępność cyfrową oraz informacyjno-komunikacyjną zarówno dla osób niepełnosprawnych, jak i innych osób ze szczególnymi potrzebami.

Obszar I sołectwa Cmolas, na którym zlokalizowano obszar rewitalizacji, jest zamieszkały przez dużą część mieszkańców, co w połączeniu ze znaczeniem obszaru dla rozwoju całej gminy powoduje gromadzenie się konfliktów rozwojowych i wielu sprzeczności, które prowadzą do degradacji technicznej oraz kryzysu społeczno-gospodarczego. Potencjały i zasoby obszaru rewitalizacji pokazują, iż obszar ten ma istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gminy, szczególnie w sferze społecznej, w której zidentyfikowano najwięcej problemów. Wszelkie działania rewitalizacyjne podjęte w celu zniwelowania negatywnych zjawisk kryzysowych na wyznaczonym obszarze będą oddziaływać na teren całej gminy, wpływając tym samym na poprawę jakości życia jej mieszkańców.

3.2. Sfera przestrzenno-funkcjonalna

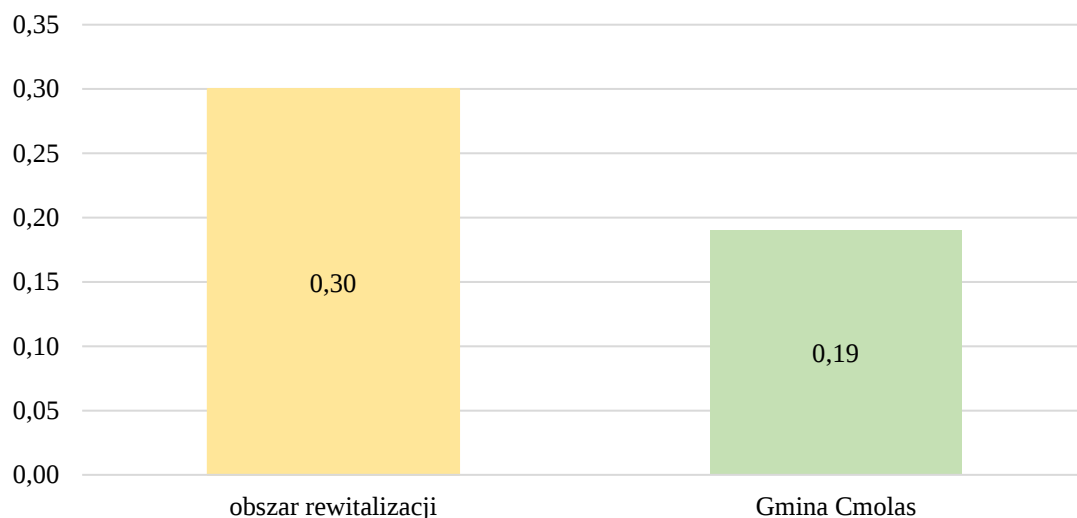
Analiza wskaźników na etapie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji nie wykazała problemów w sferze przestrzenno-funkcjonalnej dla wskazanego obszaru rewitalizacji. Dlatego należy w dalszym ciągu podejmować działania, które pozwolą na utrzymanie tego stanu. Ponadto mieszkańcy podczas warsztatów oraz w ankietach wskazywali na potrzebę rozwoju infrastruktury komunalnej, w tym drogowej. Zwracano uwagę na potrzebę likwidacji barier architektonicznych w przestrzeniach publicznych oraz poprawę jakości i ilości miejsc parkingowych na obszarze całej gminy nie tylko na obszarze rewitalizacji. Zgłaszano również zapotrzebowanie na zwiększenie terenów przygotowanych pod budownictwo jednorodzinne. Infrastruktura rekreacyjna na potrzeby mieszkańców to element, który już jest dużym potencjałem gminy i wydaje się niezbędny w celu rozwijania funkcji mieszkaniowej i zachęcania do osiedlania się na tym terenie. Kolejnym czynnikiem przyczyniającym się do atrakcyjności osiedleńczej oraz inwestycyjnej jest DK 9, przy której bezpośrednio położony jest wyznaczony obszar rewitalizacji.

3.3. Sfera gospodarcza

Na jakość życia w dużej mierze składają się także dochody mieszkańców, a dochody związane są z ilością i jakością pracy oraz odpowiednimi kwalifikacjami i ich dostosowaniem do lokalnego rynku pracy. Wysoka liczba osób korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej z tytułu bezrobocia wiąże się z niską liczbą miejsc pracy na obszarze rewitalizacji oraz w gminie. Część mieszkańców dojeżdża do pracy do miasta powiatowego lub innych większych ośrodków. Na obszarze rewitalizacji odnotowuje się większą liczbę nowo zarejestrowanych działalności niż średnio w gminie, co wynika z faktu, iż jest to centrum gminy, które posiada funkcje usługowe i handlowe. Zauważyć można również wysoki

wskaźnik dotyczący podmiotów wyrejestrowanych z rejestru REGON w 2022 dla obszaru rewitalizacji, w porównaniu do średniej dla Gminy Cmolasy (wykres 6).

Wykres 6 Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolasy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Częstym powodem likwidacji podmiotów gospodarczych jest niedostosowanie zakresu usług do aktualnych potrzeb rynkowych. Biorąc pod uwagę zasoby i potencjały jakie posiada obszar rewitalizacji, istotne jest stworzenie odpowiednich warunków, aby mieszkańcy mogli rozwijać i wzmacniać swoją przedsiębiorczość oraz nawiązywać współpracę. Ważne jest wsparcie oraz pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców przez samorząd gminny poprzez zadania realizowane w partnerstwie z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej oraz Powiatowym Urzędem Pracy.

Należy podjąć kompleksowe działania społeczne na obszarze rewitalizacji służące rozwiązywaniu zidentyfikowanych problemów społecznych, integracji oraz aktywizacji mieszkańców, wykorzystując przy tym potencjał oraz możliwości zatrudnienia i rozwoju własnej działalności. Zaplanowanie działań społecznych o charakterze wyprzedzającym będzie miało na celu podniesienie skuteczności i trwałości projektów rewitalizacyjnych oraz gotowości i świadomości mieszkańców co do możliwości partycypacyjnego współdecydowania o obszarze objętym Gminnym Programem Rewitalizacji.

Do rozwoju przedsiębiorczości na terenie Gminy Cmolasy przyczynia się również jej przynależność do Lokalnej Grupy Działania „Lasovia”. LGD wpływa nie tylko na rozwój gospodarczy gminy, ale również wspiera pobudzanie aktywności społecznej mieszkańców oraz ich integrację, a także współpracę z władzami samorządowymi oraz sąsiednimi gminami. LGD prowadzi również nabory na dofinansowanie projektów dotyczących odnowy wsi oraz zagospodarowania przestrzeni publicznych.

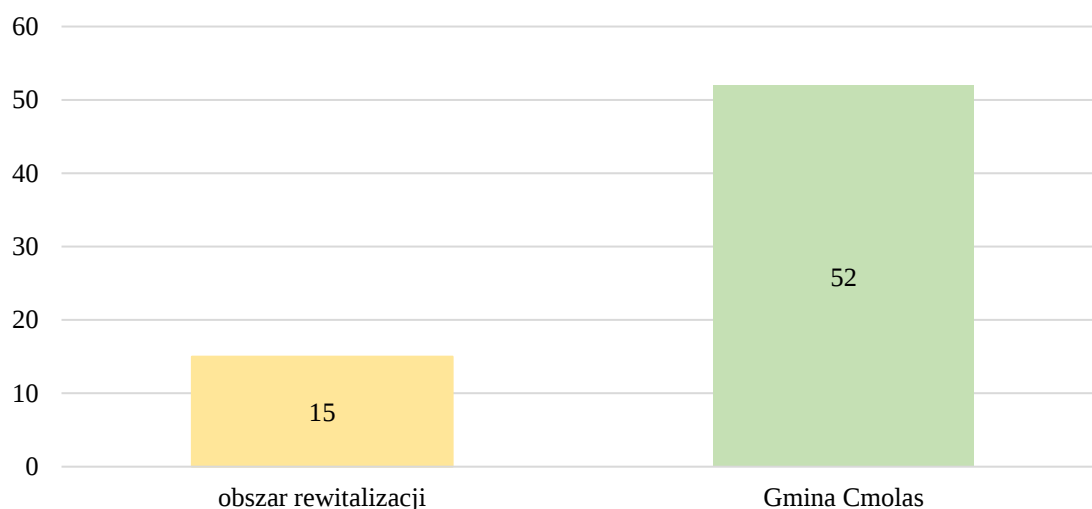
Przedsiębiorczość jest uważana za główny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego, a także kluczowy warunek osiągnięcia konkurencyjności gospodarki w kraju. Działania zmierzające do poprawy warunków funkcjonowania przedsiębiorstw powinny przyczyniać się do podnoszenia konkurencyjności gospodarki, rozumianej jako długookresowa zdolność do sprostania konkurencji zewnętrznej. Działania z zakresu szeroko rozumianego rozwoju

przedsiębiorczości oraz dostępnych form wsparcia dla przedsiębiorców powinny przyczyniać się do powstawania nowych, trwałych miejsc pracy oraz pobudzać przedsiębiorców do dalszego inwestowania. Dlatego tak ważne jest, aby mieszkańcy obszaru rewitalizacji mieli wsparcie ze strony samorządu w zakresie budowania przedsiębiorczości i możliwości rozwoju. Należy budować postawy przedsiębiorczości od najmłodszych lat, między innymi przez odpowiednio organizowane i dobierane zajęcia dodatkowe czy dedykowane programy wzmacniające umiejętności dzieci i młodzieży w tym zakresie lub konkursy zachęcające do poruszania się w tej dziedzinie. Należy pamiętać także o starszych mieszkańcach i podnosić ich kwalifikacje i umiejętności zawodowe. W obecnych czasach i szybko zachodzących zmianach, należy dążyć do uczenia się przez całe życie.

3.4.Sfera techniczna

Odpowiednie dochody mieszkańców, a także odpowiednie warunki do pracy i atrakcyjność osiedleńcza danego miejsca wpływają na wzrost ilości budynków mieszkalnych w danym miejscu, a także wzrost liczby mieszkańców na danym obszarze. Na wykresie 7 przedstawiono liczbę budynków nowo oddanych do użytkowania w 2022 roku w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Na obszarze rewitalizacji wskaźnik ten wyniósł 15, natomiast w Gminie Cmolas – 52.

Wykres 7 Budynki mieszkalne nowe oddane do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Cmolas

Na obszarze rewitalizacji znajduje się budynek, w którym kiedyś zlokalizowany był Posterunek Policji. Budynek obecnie jest w złym stanie technicznym. Niezbędne jest przeprowadzenie prac modernizacyjnych w celu adaptacji i nadania nowych funkcji. Nowy budynek będzie pełnił funkcje administracyjne i publiczne, a część obiektu zostanie przeznaczona na lokale mieszkalno-komunalne. Obiekt zostanie również wykorzystany na cele społeczne. Bardzo istotne jest też spójne zagospodarowanie przestrzeni przy budynku, w celu nadania nowych funkcji społecznych i rekreacyjnych.

Układ komunikacyjny obszaru rewitalizacji wymaga modernizacji i poprawy warunków bezpieczeństwa, głównie poprzez poprawę stanu technicznego dróg, budowę ciągów pieszych

i komunikacyjnych oraz tworzenie nowych miejsc parkingowych, szczególnie w rejonie drogi krajowej nr 9 oraz skrzyżowań drogi z drogami powiatowymi, w celu poprawy bezpieczeństwa komunikacyjnego na obszarze.

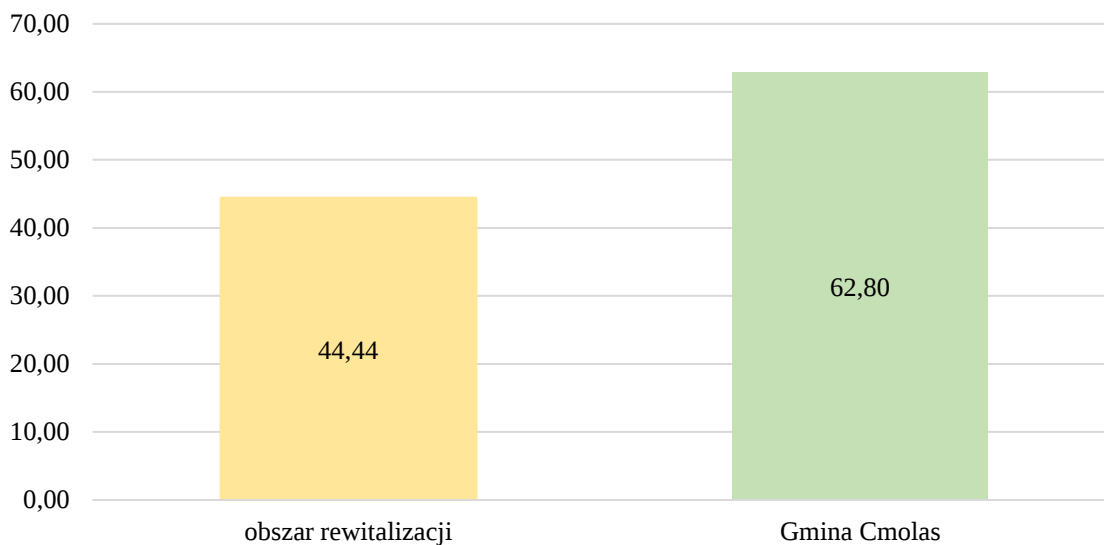
Teren wokół Ośrodka Wypoczynku i Rekreacji w Cmolasie jest niezagospodarowany i nieuporządkowany. Z uwagi na potrzebę zwiększania miejsc parkingowych wymaga pilnego podjęcia działań dotyczących zagospodarowania terenu. Zasadne jest nadanie mu nowych funkcji komunikacyjnych poprzez budowę parkingu w celu uzyskania dodatkowych miejsc parkingowych, co zwiększy komfort życia mieszkańców i osób korzystających z ośrodka. Należy również podjąć działania zmierzające do wygospodarowania miejsc parkingowych wokół innych budynków użyteczności publicznej.

3.5.Sfera środowiskowa

a. Infrastruktura komunalna

Na poprawę jakości życia mieszkańców i zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej gminy ma wpływ zadbane czyste środowisko. Jednym z elementów wpływających na jakość środowiska jest infrastruktura komunalna. Na wykresie 8 przedstawiono odsetek liczby mieszkańców korzystających z sieci gazowej w 2022 r. na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas. Mieszkańcy obszaru rewitalizacji mają gorszy dostęp do sieci instalacji gazowej niż średnio w całej gminie.

Wykres 8 Odsetek osób korzystających z sieci gazowej w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Cmolas

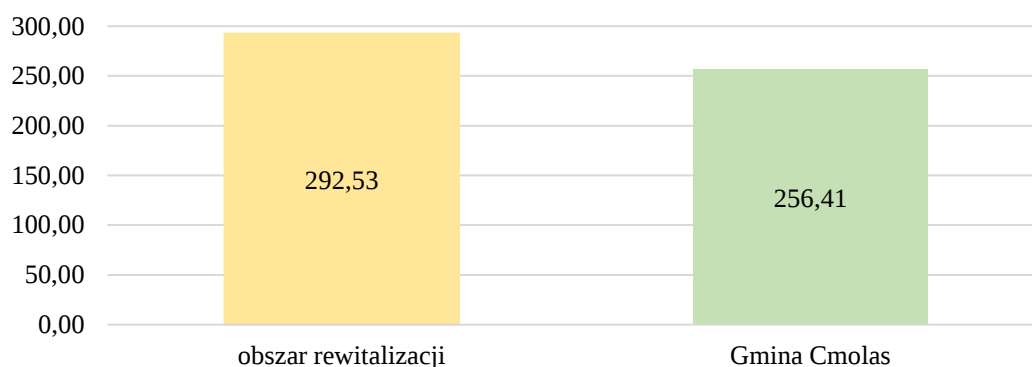
b. Jakość powietrza

Kolejnym występującym problemem na obszarze rewitalizacji, a mającym konsekwencje dla stanu środowiska oraz zdrowia ludzi, jest palenie w piecach odpadami komunalnymi i brak świadomości ekologicznej mieszkańców. W celu ochrony środowiska i ograniczania niskiej emisji, konieczne będzie wdrażanie działań mających za zadanie zmniejszenie zapotrzebowania na energię, zarówno w budynkach użyteczności publicznej, jak i w budynkach podmiotów gospodarczych i indywidualnych gospodarstwach domowych oraz

w budynkach wielorodzinnych. Należy wykorzystać odnawialne źródła energii (OZE) w sektorze publicznym, przeprowadzić termomodernizację obiektów, jak i zachęcać przedsiębiorstwa oraz gospodarstwa domowe do zastąpienia instalacji opartych na paliwach stałych – instalacjami do produkcji ciepła z odnawialnych źródeł, takich jak biomasa, promieniowanie słoneczne, biogaz, geotermia. Uświadamianie społeczeństwa w zakresie korzystania z technologii oszczędnych energetycznie powinno być jednym z wielu zadań realizowanych przez samorząd. Istotne jest też, aby edukować społeczeństwo szerzej w zakresie ekologii, a także świadomej konsumpcji. Tego typu przedsięwzięcia są istotne nie tylko ze środowiskowego punktu widzenia, ale też konieczne ze względu na mieszkańców.

W sferze środowiskowej problemem na obszarze rewitalizacji jest dość duża ilość azbestu, czyli odpadu stwarzającego zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi lub stanu środowiska. Na wykresie 9 przedstawiono ilość azbestu na obszarze rewitalizacji w 2023 r. w porównaniu do średniej dla Gminy Cmolos. Należy dążyć do zwiększenia świadomości mieszkańców i zachęcać do wymiany głównie pokryć dachowych, które są szkodliwe.

Wykres 9 Ilość odpadów stwarzających zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi lub stanu środowiska – azbest (tona) w 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Cmolos

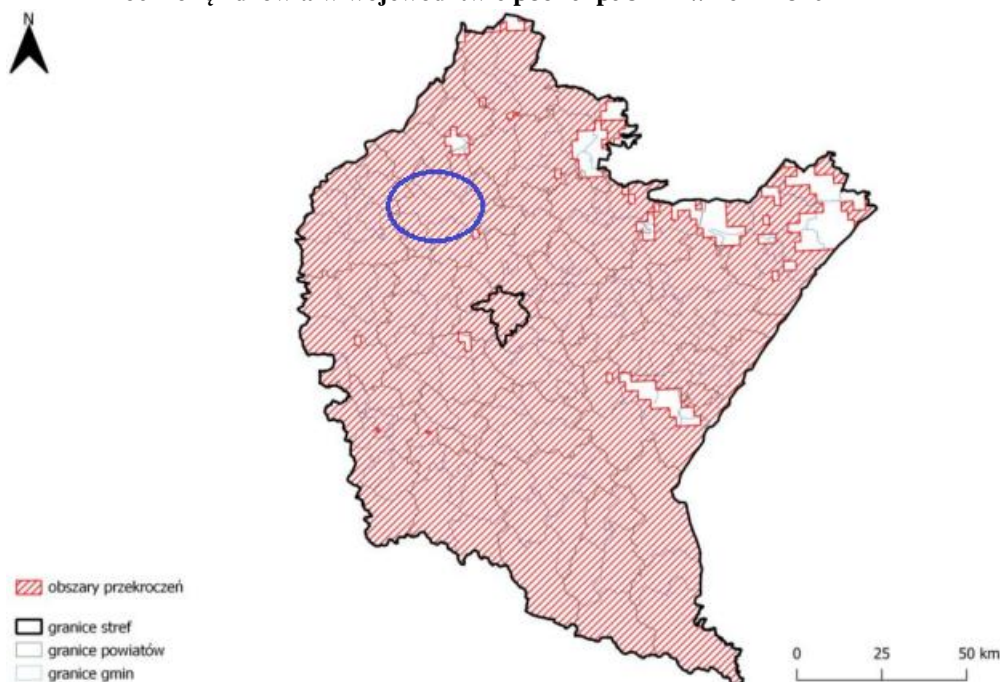
Diagnoza w zakresie przekroczenia standardów jakości powietrza przeprowadzona została na podstawie *Rocznej oceny jakości powietrza w województwie podkarpackim, raport wojewódzki za rok 2022*⁵. Na terenie województwa podkarpackiego wyróżniono dwie strefy – strefę miasta Rzeszów oraz strefę podkarpacką. Gmina Cmolos należy do strefy podkarpackiej. Z uwagi na ochronę zdrowia, diagnoza dotyczyła wieloetapowej klasyfikacji dla następujących parametrów: pył zawieszony PM₁₀ (rok), pył zawieszony PM₁₀ (24-godziny), benzo(a)piren w pyłach PM₁₀ (rok), pył zawieszony PM_{2,5} (rok) oraz ozon (maks. 8-godzin).

Wyniki pomiarów ozonu ze stacji monitoringu powietrza za rok 2022 oraz wyniki modelowania wykonane dla roku 2022 (obejmujące lata 2020–2022) wykazały dotrzymanie obowiązującego dla tego zanieczyszczenia poziomu docelowego dla stężeń 8-godzinnych na obszarze województwa podkarpackiego. Strefy miasto Rzeszów i podkarpacka zakwalifikowane zostały do klasy A. Wyniki pomiarów ozonu ze stacji monitoringu powietrza za rok 2022 oraz wykonany rozkład stężeń wykazały przekroczenie poziomu celu długoterminowego dla stężenia 8-godzinnego ozonu w kryterium ochrony zdrowia na obszarze

⁵ Strona internetowa Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Rzeszowie, gov.pl/web/wios-rzeszow

województwa podkarpackiego. Strefy miasto Rzeszów i podkarpacka zakwalifikowane zostały do klasy D2. Na terenie Gminy Cmolas poziom celu długoterminowego ozonu dla stężenia 8-godzinnego również został przekroczony (mapa 3). Na mapach 3–4 zaznaczono niebieskim kolorem obszar Gminy Cmolas.

Mapa 3 Zasięg obszarów przekroczeń poziomu celu długoterminowego ozonu określonego ze względu na ochronę zdrowia w województwie podkarpackim w 2022 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Roczna ocena jakości powietrza w województwie podkarpackim, raport wojewódzki za rok 2022, str. 60*

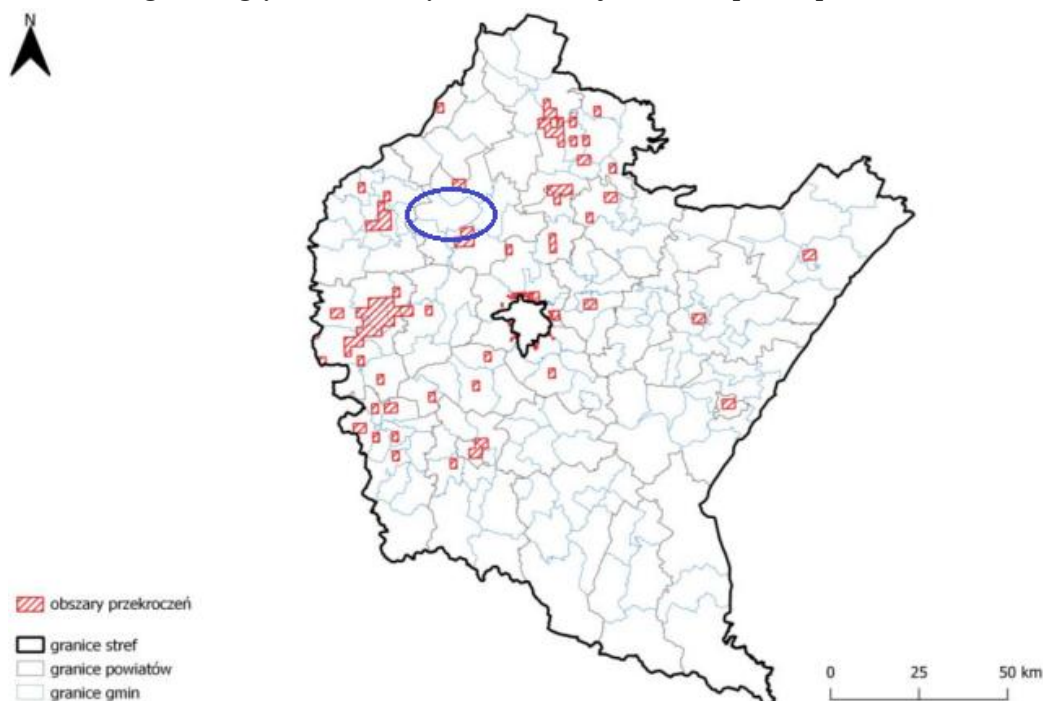
Liczba dni ze stężeniem pyłu PM₁₀ wyższym od poziomu dopuszczalnego nie może przekroczyć 35 na rok. Pomiary pyłu zawieszonego PM₁₀ w 2022 roku na terenie województwa podkarpackiego wykazały, że stężenia nie przekraczały obowiązującego poziomu dopuszczalnego określonego dla 24 godzin, dotrzymywały także normę dla roku.

Uwzględnione w ocenie jakości powietrza wyniki pomiarów wskazują na brak wystąpienia w roku 2022 na obszarze województwa podkarpackiego przekroczenia dozwolonej liczby dni ze średnim 24-godzinnym stężeniem pyłu zawieszonego PM₁₀ powyżej poziomu dopuszczalnego, a także brak przekroczenia poziomu dopuszczalnego określonego dla stężenia średniego rocznego. Strefy miasto Rzeszów i podkarpacka uzyskały w ocenie klasę A dla obu tych parametrów, a więc na terenie Gminy Cmolas także nie odnotowano przekroczeń normy w tym zakresie.

Oceny rocznej pod kątem pyłu zawieszonego PM_{2,5} dokonano w odniesieniu do poziomu dopuszczalnego dla fazy II, wynoszącego 20 µg/m³. Poprzednią podstawową normą dla pyłu zawieszonego PM_{2,5} był poziom dopuszczalny dla fazy I, wynoszący 25 µg/m³. Wyniki pomiarów za 2022 rok wykazały, że zarówno strefa miasto Rzeszów jak i strefa podkarpacka zostały zaliczone do klasy A z uwagi na nieprzekroczenie normy pyłu zawieszonego PM_{2,5} dla fazy II. Na terenie Gminy Cmolas nie odnotowano przekroczeń poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM_{2,5}.

W 2022 roku na terenie województwa podkarpackiego wystąpiły przekroczenia poziomu docelowego benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10. Przekroczenia obejmują teren zachodniej i środkowej części województwa, natomiast nie wystąpiły na terenie miasta Rzeszów, dlatego też strefa miasto Rzeszów została zaklasyfikowana do klasy A. Na terenie strefy podkarpackiej wyniki pomiarów wykazały przekroczenia średniorocznego poziomu docelowego B(a)P w pyłe zawieszonym PM10. Strefa podkarpacka zakwalifikowana została do klasy C. Na terenie Gminy Cmolas poziom benzo(a)pirenu został przekroczony na niewielkim obszarze w południowo-wschodniej części gminy, natomiast wyniki pomiarów pozostałego obszaru mieściły się w normie (mapa 4).

Mapa 4 Zasięg obszarów przekroczeń poziomu docelowego benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10 określonego ze względu na ochronę zdrowia w województwie podkarpackim w 2022 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Roczna ocena jakości powietrza w województwie podkarpackim, raport wojewódzki za rok 2022, str. 84

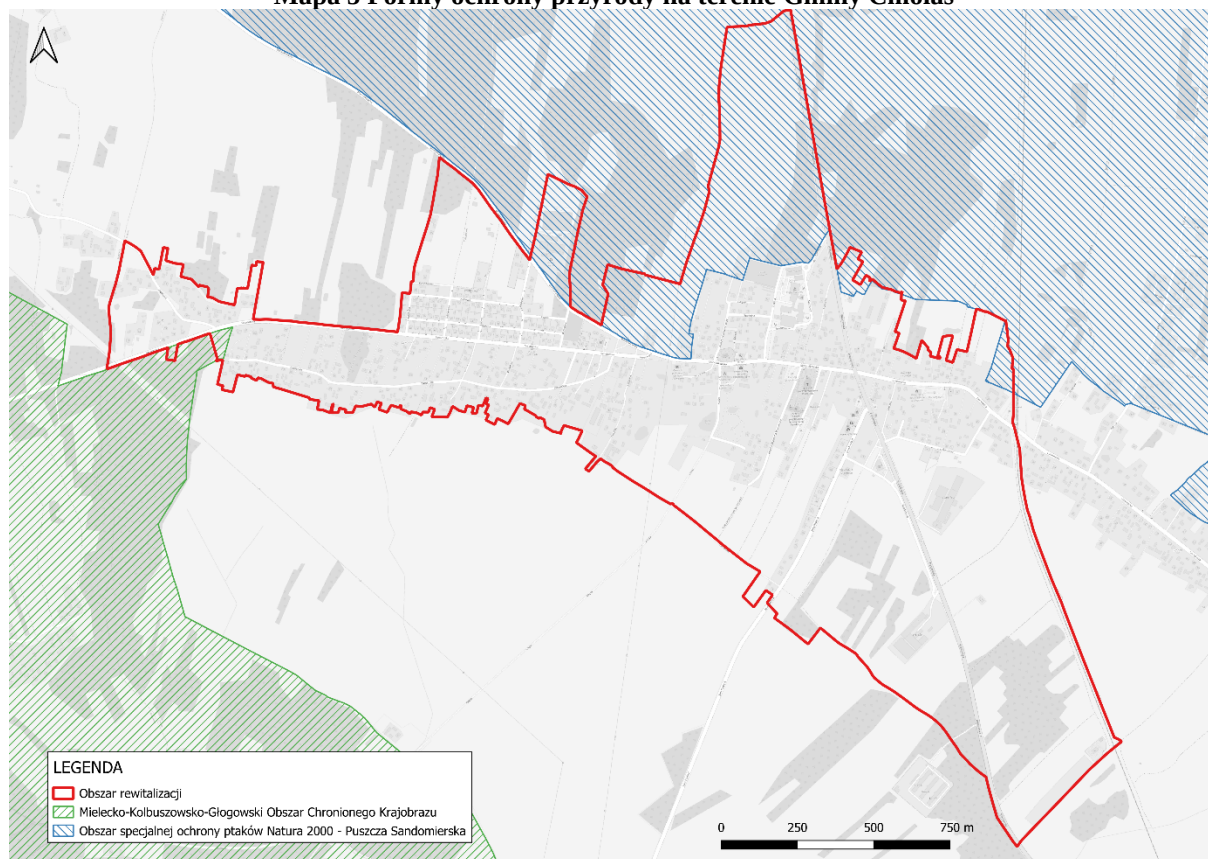
c. Formy ochrony przyrody oraz zagrożenia powodziowe

Na terenie Gminy Cmolas występują formy ochrony przyrody⁶ takie jak: Mielecko-Kolbuszowsko-Głogowski Obszar Chronionego Krajobrazu, Sokołowsko-Wilczowolski Obszar Chronionego Krajobrazu, Rezerwat przyrody „Jaźwiana Góra”, Rezerwat przyrody „Dolina Smarkatej”, Obszar Natura 2000 „Puszcza Sandomierska”, Pomnik przyrody (1), Użytek ekologiczny (3).

Obszar rewitalizacji częściowo znajduje się w zasięgu Obszaru Natura 2000 „Puszcza Sandomierska” (mapa 5).

⁶ Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, crfop.gdos.gov.pl

Mapa 5 Formy ochrony przyrody na terenie Gminy Cmolas

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, geoserwis.gdos.gov.pl

Biorąc pod uwagę zagrożenie powodziowe, teren Gminy Cmolas usytuowany jest korzystnie. Na terenie Gminy Cmolas nie występują obszary szczególnego zagrożenia powodzią.

Kolejnym istotnym czynnikiem z punktu widzenia zagospodarowania przestrzennego są osuwiska, które należą do najniebezpieczniejszych i najczęściej występujących geozagrożeń na terenie Polski. Również pod tym względem teren gminy usytuowany jest korzystnie ponieważ nie występują na nim osuwiska oraz tereny zagrożone ruchami masowymi

3.6. Wnioski wynikające z pogłębionej diagnozy

Tereny gminy wyznaczone jako obszar rewitalizacji charakteryzują się problemami w sferze społecznej oraz w sferach: gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, ale również potencjałami, które należy wykorzystać jako narzędzie do wyjścia z sytuacji kryzysowej.

W wyniku przeprowadzonej pogłębionej diagnozy wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas oraz w oparciu o różne formy partycypacji społecznej (spotkania, warsztaty dla różnych grup interesariuszy), zidentyfikowano **problemy** i **potencjały** w podziale na sfery tematyczne (tabela 4) oraz wynikające z nich **potrzeby** o różnym charakterze i skali oddziaływania dla wyznaczonego obszaru rewitalizacji.

Tabela 4 Zidentyfikowane problemy oraz potencjały wyznaczonego obszaru rewitalizacji

Problemy	Potencjały
SFERA SPOŁECZNA	
1. Malejąca liczba osób w wieku przedprodukcyjnym. 2. Rosnąca liczba osób w wieku poprodukcyjnym. 3. Wskaźnik obciążenia demograficznego wyższy niż średnia w gminie. 4. Ujemny przyrost naturalny i niekorzystny w porównaniu do średniej dla gminy. 5. Wskaźnik udziału osób korzystających z pomocy społecznej z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby na 100 mieszkańców w 2022 r. wyższy niż średnia dla gminy. 6. Wskaźnik liczby wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” wyższy niż średnia dla gminy. 7. Stosunkowo niski poziom nauczania – wartości dla gminy gorsze niż średnia dla powiatu, województwa i Polski. 8. Niedostateczna aktywność, integracja i zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne – niska liczba organizacji pozarządowych. 9. Trudności w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych rozwijających organizacje pozarządowe. 10. Niedostatecznie rozwinięta oferta kulturalna i spędzania czasu wolnego przez mieszkańców. 11. Niewystarczająca jakość i dostępność usług i przestrzeni publicznych dla osób niepełnosprawnych. 12. Niewystarczające w stosunku do rosnących potrzeb wsparcie osób starszych. 13. Brak miejsc opieki dla dzieci w wieku do lat 3. 14. Brak efektywnych partnerstw trójsektorowych.	1. Rosnąca liczba mieszkańców obszaru rewitalizacji. 2. Niższy wskaźnik osób korzystających z pomocy społecznej niż średnia w gminie. 3. Wyższe niż średnio w gminie saldo migracji.
SFERA GOSPODARCZA	
1. Wskaźnik wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych wyższy niż średnio w gminie. 2. Małe zróżnicowanie oferty handlu i usług. 3. Niewystarczająca przestrzeń oraz warunki techniczne do prowadzenia działalności handlowej. 4. Niskie kompetencje zawodowe mieszkańców, utrudniające zmianę miejsca zatrudnienia. 5. Niska aktywność lokalnych przedsiębiorców.	1. Koncentracja na obszarze rewitalizacji obiektów usługowych, handlowych. 2. Korzystna lokalizacja i sąsiedztwo pod względem gospodarczym – położenie bezpośrednio przy DK 9.
SFERA PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA	
1. Bariery architektoniczne dla osób starszych oraz niepełnosprawnych w przestrzeniach publicznych i budynkach użyteczności publicznej.	1. Powierzchnia terenów zagospodarowanych na działalność sportową, rekreacyjną, kulturową i turystyczną wyższa niż średnio w gminie. 2. Lokalizacja funkcji centrotwórczych: licznych obiektów administracyjnych, ochrony zdrowia,

2. Niedostateczny stan techniczny oraz niefunkcjonalny układ części infrastruktury drogowej. 3. Brak wystarczającej liczby miejsc parkingowych. 4. Brak i/lub zły stan techniczny infrastruktury komunalnej. 5. Niewystarczający i częściowo będący w złym stanie technicznym system oświetlenia ulicznego. 6. Brak estetycznego, funkcjonalnego i bezpiecznego zagospodarowania przestrzeni publicznej. 7. Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura sportowa, rekreacyjna, turystyczna i okołoturystyczna. 8. Brak spójnego systemu szlaków pieszych i rowerowych. 9. Brak spójności przestrzeni publicznej.	oświaty, usługowo-handlowych, kulturowych, religijnych, rekreacyjnych i innych. 3. Tereny rekreacyjne – Zalew.
SFERA TECHNICZNA	
1. Zły stan techniczny i niska efektywność energetyczna części budynków użyteczności publicznej. 2. Postępująca degradacja techniczna obiektów zabytkowych. 3. Potrzeby modernizacyjne i braki w wyposażeniu niektórych obiektów publicznych. 4. Niewystarczający i częściowo będący w złym stanie technicznym system oświetlenia ulicznego. 5. Niewystarczająca sieć gazowa.	1. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków: kościół szpitalny, obecnie Kościół Parafialny pw. Przemienienia Pańskiego wybudowany w latach 1646–1648, ogrodzenie z bramkami z XIX w.
SFERA ŚRODOWISKOWA	
1. Niedostateczna świadomość ekologiczna mieszkańców w zakresie ochrony środowiska. 2. Niewystarczająca ilość terenów zieleni urządzonej. 3. Nieurządzone skwery, nieuporządkowana zieleń na niektórych terenach publicznych. 4. Duża ilość azbestu pozostałego do unieszkodliwienia na obszarze rewitalizacji, wyższa niż średnio w gminie. 5. Odsetek osób korzystający z sieci gazowej niższy niż średnio w gminie.	1. Wyższy niż średnio w gminie udział budynków podłączonych do sieci kanalizacyjnej i wodociągowej. 2. Położenie na terenach nie będących obszarami szczególnego zagrożenia powodzią.

Źródło: Opracowanie własne

Po dokonaniu całościowej analizy **problemów** oraz **potencjałów** zidentyfikowanych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji, poniżej wskazano **skalę i charakter zdiagnozowanych potrzeb**, które determinują zakres działań rewitalizacyjnych.

Zidentyfikowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze społecznej to:

1. *Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji* – konieczne jest wsparcie rodzin dysfunkcyjnych, a także ogólnie rodzin zamieszkujących teren rewitalizacji oraz pozostałych mieszkańców poprzez stworzenie przestrzeni oraz systemu usług publicznych, który podniósłby ich aktywność społeczną oraz pozwoliłby na wzajemną integrację. Ważne w tym kontekście jest zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych i rozszerzenie oferty kulturalnej i rekreacyjnej.
2. *Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne oraz integracji w działaniu na rzecz obszaru rewitalizacji* – niezbędne jest budowanie wspólnoty aktywnych mieszkańców wokół dobra wspólnego, integrowanie społeczności, zachęcanie do działania w organizacjach pozarządowych i wspieranie tych organizacji, wzmacnianie tożsamości lokalnej poprzez różne formy aktywności społecznej we współpracy z podmiotami czy instytucjami działającymi na obszarze rewitalizacji.
3. *Kompleksowe wsparcie osób wykluczonych i/lub zagrożonych ubóstwem zamieszkujących na obszarze rewitalizacji* – niezbędne jest przerwanie procesu dziedziczenia patologii społecznych poprzez różnorodne i zindywidualizowane formy pracy zarówno z dorosłymi jak i dziećmi czy młodzieżą, m.in. poprzez indywidualne wsparcie, animację społeczną, profilaktykę społeczną czy środowiskowe formy wsparcia zapewniające organizację czasu wolnego.
4. *Zapewnianie udziału w życiu społecznym seniorom oraz osobom niepełnosprawnym* – niezbędne jest zwiększanie dostępności do usług opiekuńczych oraz organizacja aktywnych form spędzania czasu wolnego (zaspokajanie ich potrzeb kulturalno-społecznych, rekreacyjnych i edukacyjnych poprzez organizowanie cyklicznych wydarzeń i spotkań integracyjnych, warsztatów międzypokoleniowych, wycieczek itp.). Na obszarze rewitalizacji zidentyfikowano wysoką skalę problemów społecznych oraz rosnący udział osób w wieku poprodukcyjnym, istnieje więc potrzeba realizacji działań mających na celu włączenie społeczne grup zagrożonych wykluczeniem.
5. *Podniesienie jakości edukacji i stworzenie możliwości do rozwoju zawodowego ludzi młodych* – istnieje potrzeba zapewnienia odpowiednich warunków technicznych, a także możliwości w zakresie kształcenia oraz samorozwoju w celu zwiększenia szans życiowych dzieci i młodzieży (m.in. kreowanie postaw przedsiębiorczych, wprowadzanie i rozwijanie nowych kierunków kształcenia, organizacja zajęć pozalekcyjnych i różnych form spędzania czasu wolnego). Ważne, aby zapewnić dzieciom i młodzieży wysokiej jakości warunki do nauki i rozwoju już od najmłodszych lat.
6. *Przeciwdziałanie bezrobociu i zwiększanie możliwości legalnego zatrudnienia* – potrzeba zapewnienia mieszkańcom lepszych warunków zatrudnienia, a także mobilizacja i podnoszenie kwalifikacji poprzez programy realizowane we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy oraz Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej.

Zdiagnozowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze gospodarczej to:

1. *Zwiększenie i pobudzenie przedsiębiorczości, a także rozwój kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji* – istnieje potrzeba „ożywienia” gospodarczego na terenie obszaru rewitalizacji poprzez podjęcie kompleksowych działań inwestycyjnych w przestrzeni, tworzących odpowiednią bazę techniczną oraz wdrożenie programów ułatwiających podjęcie działalności gospodarczych przez mieszkańców obszaru rewitalizacji, a także ograniczenie zamykania prowadzonych działalności.
2. *Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw i działalności gospodarczych mieszkańców na obszarze rewitalizacji* – niezbędne jest podjęcie działań związanych z zagospodarowaniem terenów oraz budynków na cele gospodarcze, przyczyniając się tym do wzrostu zamożności i przedsiębiorczości mieszkańców oraz wspieranie istniejących przedsiębiorstw, aby zapobiegać ich zamykaniu (np. szkolenia, kursy, dotacje).

Zdiagnozowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze przestrzenno-funkcjonalnej to:

1. *Poprawa funkcjonalności przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności interesariuszy rewitalizacji* – zauważa się szereg potrzeb związanych z poprawą estetyki, funkcjonalności i bezpieczeństwa w ogólnodostępnych przestrzeniach publicznych dla wzrostu aktywności społecznej i gospodarczej, m.in. poprzez tworzenie infrastruktury społecznej, elementów małej architektury, urządzeń i obiektów sportowych, a także likwidowanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych i starszych. Istnieje konieczność poprawy funkcjonalności i bezpieczeństwa systemu przestrzeni publicznych do wzrostu aktywności mieszkańców w zakresie rozwoju funkcji rekreacyjnej i turystycznej (przede wszystkim zagospodarowanie przestrzeni, wyznaczenie nowych miejsc parkingowych, utworzenie punktu informacji turystycznej).
2. *Zwiększenie funkcjonalności i bezpieczeństwa układów komunikacyjnych z uwzględnieniem preferencji dla ruchu pieszego i rowerowego* – ze względu na planowany rozwój usług konieczna jest poprawa stanu technicznego i jakości ciągów pieszo-jezdnych oraz utworzenie nowych miejsc parkingowych. Umożliwi to bezpieczną komunikację i poprawi dostępność do tych obiektów. Ważne jest utworzenie infrastruktury przyjaznej mieszkańcom i środowisku.

Zdiagnozowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze technicznej to:

1. *Modernizacja oraz przebudowa obiektów użyteczności publicznej* – zauważa się niedostateczne wykorzystanie istniejących już obiektów, ze względu na ich zły stan techniczny. W związku z tym konieczna jest ich przebudowa, modernizacja i adaptacja do pełnienia nowych funkcji lub poprawy obecnego funkcjonowania (m.in. budynek po byłym Posterunku Policji).
2. *Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej i/lub zwiększenie dostępu do podstawowej infrastruktury komunalnej dla mieszkańców* – zdiagnozowano szeroki zakres potrzeb w ramach uzupełnienia braków lub poprawy stanu technicznego podstawowej infrastruktury komunalnej, wpływającej na warunki i jakość zamieszkania

czy prowadzenia działalności gospodarczej na obszarze rewitalizacji. Należy modernizować i uzupełniać istniejącą infrastrukturę w celu dostosowania jej do zmian demograficznych.

Zdiagnozowane potrzeby w zakresie przewyższania zjawisk kryzysowych w sferze środowiskowej to:

1. *Ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń powietrza* – zdiagnozowano konieczność podjęcia kompleksowych działań zmniejszających wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza w zakresie różnych projektów pozwalających na zastąpienie starych, mało sprawnych urządzeń grzewczych, bardziej proekologicznymi rozwiązaniami dostarczającymi ciepło, a także zamontowanie instalacji odnawialnych źródeł energii. Ważne w tym kontekście jest również ograniczenie zużycia energii poprzez zwiększenie efektywności energetycznej budynków.
2. *Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców* – potrzebne są inicjatywy edukacyjne dla mieszkańców obszaru rewitalizacji w zakresie świadomości, postaw i zachowań ekologicznych przyczyniających się do ochrony środowiska naturalnego.

III. Część programowa

1. Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji

Przeprowadzenie całościowej analizy zjawisk kryzysowych i potencjałów (tabela 4) oraz wskazanie czynników mających szczególne znaczenie z punktu widzenia rewitalizacji pozwoliło określić strategiczne kierunki działań dla wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas. Określono wizję (planowany efekt), misję oraz 2 cele rewitalizacji, wokół których skoncentrowane zostały kierunki działań. Realizacja zaplanowanych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych pozwoli na wykonanie misji, a tym samym wyprowadzenie wyznaczonego obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego.

1.1. Misja i wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji

Gminny Program Rewitalizacji opracowany został w układzie uwzględniającym dwa kluczowe jego elementy, tj. *wizję* – pokazującą wizerunek obszaru rewitalizacji w przyszłości i *misję* – będącą naczelnym kierunkiem zintegrowanej polityki terytorialnej, wokół której koncentrować się będą kompleksowe i partnerskie działania wszystkich interesariuszy rewitalizacji. Na podstawie przeprowadzonej pogłębionej diagnozy, analizy zjawisk kryzysowych i lokalnych potencjałów oraz w wyniku wspólnej pracy warsztatowej interesariuszy rewitalizacji, sformułowano misję oraz wizję stanu wyznaczonego obszaru po przeprowadzeniu procesu rewitalizacji jako efekt przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych.

Obszar rewitalizacji

WIZJA

Funkcjonalna i bezpieczna przestrzeń publiczna zrewitalizowanego obszaru gminy, miejscem integracji i aktywności mieszkańców

MISJA REWITALIZACJI

Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości i aktywności społecznej, bazujących na współpracy interesariuszy rewitalizacji, w celu zapewnienia wysokiej jakości życia mieszkańcom obszaru rewitalizacji

Wizja obszaru rewitalizacji zawiera w sobie opis pożądanego stanu docelowego we wszystkich sferach, tj. społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej.

W wymiarze *społecznym* na rewitalizowanym obszarze nastąpi poprawa warunków i jakości życia mieszkańców poprzez: wspieranie organizacji pozarządowych, budowanie postaw przedsiębiorczości, wzmacnianie lokalnej tożsamości, poprawę dostępu do nowoczesnych i bezpiecznych obiektów użyteczności publicznej oraz funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni, przyczyniając się tym do aktywizacji i integracji społecznej, wspólnie działającej na korzyść obszaru rewitalizacji. Łączenie wsparcia społeczności z działaniami infrastrukturalnymi zniweluje zjawisko marginalizacji i wykluczenia społecznego, spowodowane problemami społecznymi, takimi jak niepełnosprawność czy podeszły wiek.

W wymiarze *gospodarczym* proces rewitalizacji przyczyni się w sposób bezpośredni do wzmocnienia przedsiębiorczości mieszkańców, a w sposób pośredni – do wzrostu inwestycji. Duże znaczenie będzie miało stworzenie warunków do pracy zdalnej, co nie tylko przełoży się na wzrost możliwości pracy na lokalnym rynku pracy, ale też wzmocni potencjał osiedleńczy obszaru.

W wymiarze *przestrzenno-funkcjonalnym*, po przeprowadzeniu kompleksowej rewitalizacji, nastąpi zbudowanie spójnej i funkcjonalnej przestrzeni, która zostanie osiągnięta poprzez zagospodarowanie i ponowne nadanie funkcji terenom i obiektom publicznym na obszarze rewitalizacji, takich jak rekreacyjna, kulturowa, wypoczynkowa i turystyczna. Ponadto przewiduje się poprawę warunków funkcjonowania układów komunikacyjnych.

W wymiarze *technicznym*, dzięki realizacji kompleksowych działań, zwiększy się dostępność wszystkich mieszkańców do podstawowych usług komunalnych, a także poprawiony zostanie stan techniczny (w tym efektywność energetyczna) zdegradowanych i częściowo nieużytkowanych budynków użyteczności publicznej, umożliwiając tym samym nadanie im nowej lub przywrócenie pierwotnej funkcji.

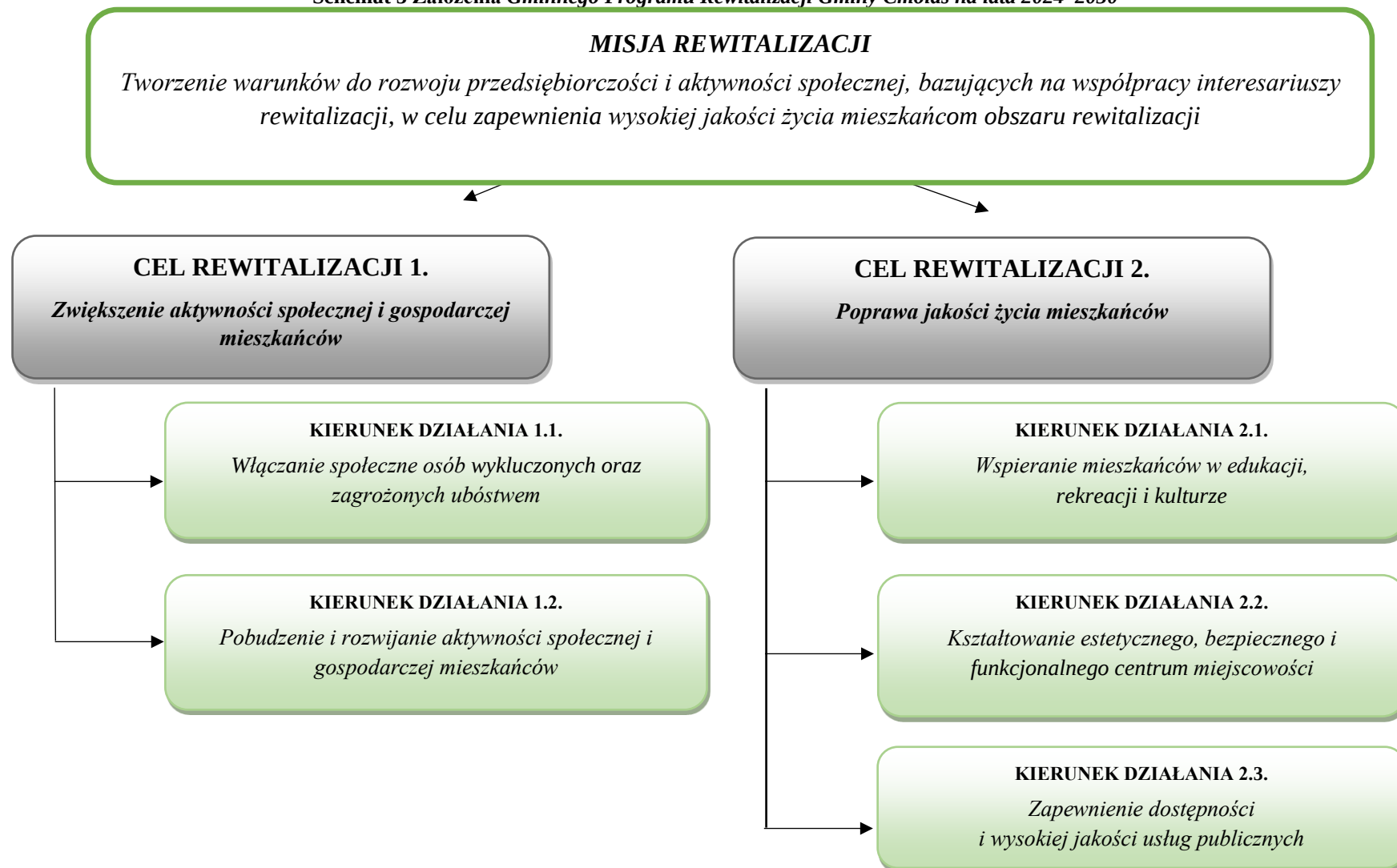
W wymiarze *środowiskowym* nastąpi poprawa jakości powietrza poprzez ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń, a także zwiększenie powierzchni i uporządkowanie terenów zieleni urządzonej, które zwiększają komfort życia mieszkańców. Wszystkie działania, w tym te związane ściśle ze sferą techniczną i przestrzenną, będą uwzględniały zasady zrównoważonego rozwoju i będą się przyczyniać do realizacji wyzwań środowiskowych i klimatycznych. Projekty rewitalizacyjne będą realizowane z myślą o zachowaniu i rozwoju zielonej infrastruktury.

1.2. Cele rewitalizacji wraz z odpowiadającymi im kierunkami działań

Wypełnienie przyjętych wizji i misji jest uwarunkowane realizacją postawionych celów rewitalizacji i zaplanowanych do realizacji kierunków działań, służących eliminacji lub ograniczeniu zdiagnozowanych na etapie diagnostycznym negatywnych zjawisk, ściśle odpowiadających przyjętym celom (schemat 3, tabela 5).

Cele rewitalizacji są kwantyfikowalne (wymierne) oraz adekwatne do wyników pogłębionej diagnozy obszaru rewitalizacji, co zostało wskazane w tabeli 17 *Wskaźniki monitoringowe wdrażania Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030*, w której do poszczególnych celów przyporządkowano konkretne wskaźniki oddziaływania.

Schemat 3 Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 5 Kierunki działań wraz z odniesieniem ich do zidentyfikowanych potrzeb rewitalizacyjnych, mające na celu eliminację lub ograniczenie występowania negatywnych zjawisk

Kierunek działania	Potrzeba rewitalizacyjna
1.1. <i>Włączanie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem</i>	• Kompleksowe wsparcie osób wykluczonych i/lub zagrożonych ubóstwem zamieszkujących na obszarze rewitalizacji; • Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji; • Zapewnianie udziału w życiu społecznym seniorom oraz osobom niepełnosprawnym; • Przeciwdziałanie bezrobociu i zwiększanie możliwości zatrudnienia; • Zwiększenie i pobudzenie przedsiębiorczości, a także rozwój kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji.
1.2. <i>Pobudzenie i rozwijanie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców</i>	• Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne oraz integracji w działaniu na rzecz obszaru rewitalizacji; • Zwiększenie i pobudzenie przedsiębiorczości, a także rozwój kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji; • Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw i działalności gospodarczych mieszkańców na obszarze rewitalizacji; • Przeciwdziałanie bezrobociu i zwiększanie możliwości legalnego zatrudnienia.
2.1. <i>Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze</i>	• Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji; • Podniesienie jakości edukacji i stworzenie możliwości do rozwoju zawodowego ludzi młodych; • Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne oraz integracji w działaniu na rzecz obszaru rewitalizacji; • Kompleksowe wsparcie osób wykluczonych i/lub zagrożonych ubóstwem zamieszkujących na obszarze rewitalizacji.
2.2. <i>Kształtowanie estetycznego, bezpiecznego i funkcjonalnego centrum miejscowości</i>	• Zwiększenie funkcjonalności i bezpieczeństwa układów komunikacyjnych z uwzględnieniem preferencji dla ruchu pieszego i rowerowego; • Poprawa funkcjonalności przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności interesariuszy rewitalizacji; • Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej i/lub zwiększenie dostępu do podstawowej infrastruktury komunalnej dla mieszkańców; • Modernizacja oraz przebudowa obiektów użyteczności publicznej; • Ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń powietrza; • Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców.
2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych</i>	• Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji; • Podniesienie jakości edukacji i stworzenie możliwości do rozwoju zawodowego ludzi młodych; • Modernizacja oraz przebudowa obiektów użyteczności publicznej.

Źródło: Opracowanie własne

2. Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne w latach 2024–2030

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030 złożony jest z listy planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz z charakterystyki pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Dzięki temu dokument jest konstrukcją złożoną z wielu różnorodnych projektów, która warunkuje osiągnięcie zaplanowanych efektów, a tym samym ich efektywne oddziaływanie na zidentyfikowane na etapie diagnozy zjawiska kryzysowe oraz wykorzystuje lokalne potencjały.

2.1. Lista planowanych podstawowych projektów/przedsięwzięć

W wyniku prac nad Gminnym Programem Rewitalizacji, a także w oparciu o zasadę partnerstwa oraz partycypacji społecznej, zdefiniowano i scharakteryzowano 4 projekty podstawowe, czyli takie, bez których realizacja celów dokumentu nie będzie możliwa i obszar rewitalizacji nie będzie w stanie wyjść z kryzysowej sytuacji. Ponadto są to projekty kluczowe do powodzenia procesu rewitalizacji, ponieważ oddziałują kompleksowo na zidentyfikowane problemy we wszystkich sferach, a przede wszystkim w sferze społecznej. Główne założenia projektów przedstawiono w tabelach 6–9.

Projekty podstawowe**Tabela 6 Projekt podstawowy nr 1**

Nazwa projektu	<i>Kompleksowa rewitalizacja centrum na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców i rozwoju aktywności społecznej</i>		
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji	Okres realizacji	2024–2030
Szacowana wartość	20 mln	Główne źródło finansowania	Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 / Środki partnerów społecznych i gospodarczych; Środki własne gminy.
Zakres rzeczowy realizowanych zadań	Zakres rzeczowy projektu obejmuje ukształtowanie i wykreowanie atrakcyjnego oraz funkcjonalnego centrum miejscowości Cmolas na rzecz rozwoju aktywności mieszkańców poprzez: a) modernizację budynku po Posterunku Policji, adaptację do pełnienia nowych funkcji: administracyjnej, mieszkalno-komunalnej i publicznej oraz zadań związanych z obroną cywilną i zarządzaniem kryzysowym na rzecz społeczności lokalnej, m.in. remont i rozbudowa budynku wraz z termomodernizacją, ponadto zagospodarowanie otoczenia funkcjonalnie związanego z budynkiem (miejsca parkingowe, mała architektura); b) rozwój oferty kultury i możliwość rozwoju pasji poprzez budowę Domu Pracy Twórczej wraz z punktem bibliotecznym i centrum informacji turystycznej, niezbędne do poszerzenia oferty spędzania wolnego czasu, zwiększenia dostępu do kultury, a także pobudzania aktywności lokalnej na wyznaczonym obszarze rewitalizacji, zagospodarowanie przyległego otoczenia (utwardzenie dojazdów, przebudowa sieci teletechnicznej, utworzenie miejsc parkingowych, elementów małej architektury); c) spójne zagospodarowanie przestrzeni w centrum, poprawa bezpieczeństwa przestrzeni publicznych i nadanie nowych funkcji społecznych, rekreacyjnych komunikacyjnych, gospodarczych poprzez: przebudowę układu komunikacyjnego (skrzyżowanie dróg powiatowych z drogą krajową), wyburzenie obiektów będących w złym stanie technicznym a w ich miejscu stworzenie spójnej przestrzeni, pozyskaniem gruntów pod inwestycje, budowa miejsc parkingowych, zakup i montaż obiektów małej architektury, nasadzenia zieleni urządzonej. Powstała przestrzeń będzie także wykorzystywana do realizacji działań o charakterze społecznym, m.in. działalność organizacji pozarządowych, miejsce spotkań, festynów; d) estetyczne i funkcjonalne zagospodarowanie terenu przy Szkole Podstawowej w Cmolasie oraz zagospodarowanie parku przy wjeździe do szkoły, w celu nadania nowych i rozszerzenia pełnionych funkcji, m.in. plac zabaw, skatepark, zakup i montaż małej architektury niezbędnej do rozwoju edukacji i rekreacji oraz możliwości spędzania wolnego czasu głównie dla dzieci i młodzieży; e) zagospodarowanie terenu przy stawie wraz z jego rekultywacją na cele retencji, w celu nadania nowych i rozszerzenia pełnionych funkcji poprzez m.in. budowę czterech wiat rekreacyjnych, wiaty śmietnikowej, pomostu, niezbędnej infrastruktury technicznej (instalacja elektryczna, hydrauliczna, instalacja kanalizacji deszczowej, wewnętrzna linia zalicznikowa), utwardzenie terenu, zakup i montaż obiektów małej architektury, nasadzenia zieleni, niezbędne do rozszerzenia oferty rekreacyjnej, turystycznej, spędzania czasu wolnego dla mieszkańców oraz turystów;		

	f) pozyskanie terenu oraz utworzenie przestrzeni rekreacyjno-turystycznej w obszarze ścisłego centrum miejscowości wzdłuż DK9 i dróg powiatowych; g) pozyskanie terenu oraz budowa zaplecza przeznaczonego pod budowę obiektów sportowych wraz z bazą noclegową (uwzględniający potrzeby w zakresie obrony cywilnej i zarządzania kryzysowego); h) budowę (skatepark, pumptrack), rozbudowę i modernizację obiektów sportowych, rekreacyjnych i edukacyjnych (stadiony, boiska, parkingi) na obszarze rewitalizacji, w tym również pozyskanie terenów pod ww. cele społeczne; i) wsparcie przedsiębiorczości gospodarczej i społecznej poprzez cyfryzację życia publicznego: e-usługi w administracji, zdrowiu i kulturze; j) poprawę bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji (m.in. monitoring przy obiektach i przestrzeniach publicznych, budowa/rozbudowa oświetlenia). Podczas projektowania i realizacji zakresów projektu nastąpi szczególna dbałość o zachowanie i rozwój zielonej infrastruktury, zwłaszcza ochronę drzew. Działania będą zgodne z duchem Europejskiego Zielonego Ładu, Nowego Europejskiego Bauhausu, z celami zrównoważonego rozwoju i gospodarką obiegu zamkniętego. Projekt zostanie zrealizowany w podziale na etapy, w zależności od możliwości finansowania zewnętrznego.
Podmioty realizujące projekt	Gmina Cmolas, organizacje pozarządowe, ewentualni inni partnerzy
Grupy docelowe	Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Odbiorcami będą również wszyscy mieszkańcy gminy, odwiedzający, pracownicy instytucji publicznych.
Oddziaływanie projektu na zdiagnozowane problemy i potencjały	Realizacja projektu oddziaływać będzie na następujące <u>zidentyfikowane problemy</u> (w tabeli 4): 1) <i>w sferze społecznej</i>: 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14 – poprzez aktywizację mieszkańców do działania na rzecz obszaru rewitalizacji, rozszerzenie oferty świadczonych usług społecznych, a także poprawę warunków przestrzeni publicznej oraz bezpieczeństwa publicznego. Wszelkie działania związane z poszerzeniem oferty kultury i rekreacji przyczynią się do rozwiązania problemu niskiej aktywności, braku integracji oraz małego zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne, a także niedostatecznie rozwiniętej oferty kultury i spędzania czasu wolnego. 2) <i>w sferze gospodarczej</i>: 1, 2, 3, 4, 5 – realizacja projektu szczególnie wpłynie na lepsze wykorzystanie przestrzeni do prowadzenia działalności gospodarczej oraz na przedsiębiorczość mieszkańców, co ograniczy wyrejestrowywanie podmiotów gospodarczych. 3) <i>w sferze przestrzenno-funkcjonalnej</i>: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 – realizacja projektu wpłynie na zwiększenie spójności przestrzennej i funkcjonalnej obszaru, rozwój funkcji kulturowej, turystycznej i rekreacyjnej. W wyniku realizacji projektu zlikwidowane zostaną bariery architektoniczne w obiektach i przestrzeniach publicznych. Wzrośnie atrakcyjność obszaru zarówno dla mieszkańców jak i odwiedzających, dzięki atrakcyjnej ofercie rekreacji, w tym funkcjonalnie i estetycznie zagospodarowanej przestrzeni. 4) <i>w sferze technicznej</i>: 1, 2, 3, 4 – zwłaszcza poprzez efektywne wykorzystanie publicznych obiektów do celów społecznych i zwiększenie ich efektywności energetycznej, poprawę stanu infrastruktury drogowej oraz stanu małej architektury. 5) <i>w sferze środowiskowej</i>: 2, 3 – działania związane z zagospodarowaniem przestrzeni przyczynią się do uporządkowania zieleni.

	Ponadto projekt wykorzystywać będzie podczas wdrażania zakresu przedmiotowego <u>następujące potencjały</u> (tabela 4): 1) w sferze społecznej: 1, 2 – aktywni młodzi mieszkańcy oraz seniorzy mogą być uczestnikami projektu; 2) w sferze przestrzenno-funkcjonalnej: 1, 2 – lokalizacja i infrastruktura dostępna na obszarze będą ważnym czynnikiem umożliwiającym realizację projektu.
Cele rewitalizacji, kierunki działań, które realizuje projekt	CEL REWITALIZACJI 1. <i>Zwiększenie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 1.1. <i>Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 1.2. <i>Pobudzenie i rozwijanie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców</i> CEL REWITALIZACJI 2. <i>Poprawa jakości życia mieszkańców</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.1. <i>Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.2. <i>Kształtowanie estetycznego, bezpiecznego i funkcjonalnego centrum miejscowości.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych</i>
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowane rezultaty podjętych działań to: – rozwój lokalnych podmiotów prowadzących działalność kulturalną; – podniesienie jakości infrastruktury kultury oraz zwiększanie dostępu do oferty kulturalnej; – wzrost uczestnictwa w kulturze; – poprawa stanu infrastruktury edukacyjnej; – zwiększenie jakości i rozszerzenie oferty usług w zakresie spędzania czasu wolnego; – zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne; – rozwój oferty rekreacyjnej i turystycznej; – wzrost atrakcyjności obszaru jako miejsca zamieszkania, pracy i odpoczynku; – wsparcie i wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych; – poprawa dostępności do infrastruktury drogowej i zwiększenie bezpieczeństwa komunikacyjnego; – poprawa jakości życia mieszkańców. <i>Wskaźniki produktu:</i> – Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją [ha]. – Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem [szt.]. – Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach [szt.]. – Liczba wspartych obiektów o charakterze nie zabytkowym [szt.]. <i>Wskaźniki rezultatu:</i> – Liczba ludności zamieszkującej obszar rewitalizacji [osoby]. – Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem [osoby odwiedzające/rok].
Powiązanie projektu z innymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi	Projekt wykazuje powiązania i oddziaływanie z następującymi podstawowymi projektami rewitalizacyjnymi: 2, 3, 4.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 7 Projekt podstawowy nr 2

Nazwa projektu	Poprawa dostępu do infrastruktury na obszarze rewitalizacji		
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji	Okres realizacji	2024–2030
Szacowana wartość	10 mln	Główne źródło finansowania	Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 / Środki partnerów społecznych i gospodarczych; Środki własne gminy.
Zakres rzeczowy realizowanych zadań	Zakres rzeczowy projektu obejmuje: a) podniesienie poziomu bezpieczeństwa publicznego, w tym komunikacyjnego oraz spójne i funkcjonalne zagospodarowanie obiektów i przestrzeni, poprzez: • budowę i modernizację chodników dla pieszych, szczególnie w otoczeniu obiektów użyteczności publicznej, a także zwiększenie ogólnej powierzchni parkingów przy terenach i obiektach publicznych; • rozbudowę parkingu przy Ośrodku Wypoczynku i Rekreacji w Cmolasie; • rozbudowę oświetlenia ulicznego, w tym montaż energooszczędnych lamp; • dostosowanie obiektów i powierzchni do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i innych osób ze szczególnymi potrzebami, w szczególności osób starszych; • modernizację i doposażenie istniejących placów zabaw i/lub budowę nowych placów zabaw, głównie w bezpośrednim sąsiedztwie funkcjonujących obiektów publicznych; • budowę, rozbudowę i modernizację placu targowego dla rolników i przedsiębiorców z terenu gminy i okolicznych miejscowości; • budowę i rozbudowę infrastruktury technicznej w celu uatrakcyjnienia terenów dla potencjalnych przedsiębiorców oraz nowych mieszkańców.		
Podmioty realizujące projekt	Gmina Cmolas, przedsiębiorcy prywatni i społeczni		
Grupy docelowe	Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Odbiorcami są również wszyscy mieszkańcy gminy, a także instytucje publiczne i przedsiębiorcy.		
Oddziaływanie projektu na zdiagnozowane problemy i potencjały	Realizacja projektu oddziaływać będzie na następujące <u>zidentyfikowane problemy</u> (w tabeli 4): 1) w sferze społecznej: 1, 11 – poprawa dostępu do infrastruktury społecznej przyczyni się do wzrostu atrakcyjności osiedleńczej obszaru. 2) w sferze przestrzenno-funkcjonalnej: 1, 2, 3, 5, 6, 7 – rozwój infrastruktury komunikacyjnej i rekreacyjnej wpłynie na poprawę jakości życia mieszkańców obszaru. 3) w sferze technicznej: 1, 2, 3, 4 – projekt przyczyni się do zwiększenia efektywności energetycznej budynków i poprawy stanu technicznego infrastruktury. 4) w sferze środowiskowej: 1, 2, 3 – realizacja projektu przyczyni się do zmniejszenia niskiej emisji, zwiększy świadomość ekologiczną mieszkańców. Ponadto projekt wykorzystywać będzie podczas wdrażania zakresu przedmiotowego <u>następujące potencjały</u> (tabela 4): 1) w sferze przestrzenno-funkcjonalnej: 2 – projekt w dużej mierze dotyczy bezpośrednio budynków użyteczności publicznej oraz przestrzeni publicznej, będących w zasobach gminy.		

	2) w sferze środowiskowej: 1, 2 – projekt pozytywnie wpłynie na walory przyrodnicze i wzmocni ochronę oraz potencjał lokalnych zasobów środowiskowych.
Cele rewitalizacji, kierunki działań, które realizuje projekt	CEL REWITALIZACJI 2. <i>Poprawa jakości życia mieszkańców</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.2. <i>Kształtowanie estetycznego, bezpiecznego i funkcjonalnego centrum miejscowości.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych.</i>
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowane rezultaty podjętych działań to: – poprawa estetyki, funkcjonalności i bezpieczeństwa przestrzeni publicznych; – likwidacja barier architektonicznych dla osób starszych i niepełnosprawnych; – zwiększona współpraca między władzami lokalnymi i partnerami społeczno-gospodarczymi; – poprawa bezpieczeństwa i dostępu do infrastruktury komunikacyjnej; – wzrost kapitału i partycypacji społecznej, aktywizacji obywateli w transformację energetyczną oraz zwalczanie ubóstwa energetycznego. <i>Wskaźniki produktu:</i> – Przedsiębiorstwa objęte wsparciem [szt.]. – Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją [ha]. <i>Wskaźniki rezultatu:</i> – Liczba ludności zamieszkującej obszar rewitalizacji [osoby].
Powiązanie projektu z innymi projektami/ przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi	Projekt wykazuje powiązania i oddziaływanie z następującymi podstawowymi projektami rewitalizacyjnymi: 1.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 8 Projekt podstawowy nr 3

Nazwa projektu	Czyste środowisko i rozwój odnawialnych źródeł energii		
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji	Okres realizacji	2024–2030
Szacowana wartość	10 mln	Główne źródło finansowania	Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 / Środki partnerów społecznych i gospodarczych; Środki własne gminy.
Zakres rzeczowy realizowanych zadań	Zakres rzeczowy projektu obejmuje: - Zwiększenie efektywności energetycznej budynków i redukcję emisji gazów cieplarnianych poprzez: - kompleksową i głęboką termomodernizację budynków użyteczności publicznej; - kompleksową i głęboką termomodernizację budynków mikro i małych przedsiębiorstw; - przebudowę systemów grzewczych, instalację urządzeń OZE (w tym pomp ciepła), wdrożenie energooszczędnych technologii produkcji, odzyskiwanie energii w procesie produkcyjnym, magazynów energii, wprowadzenie systemów zarządzania energią; - działania promocyjne i edukacyjne w zakresie podnoszenia świadomości ekologicznej mieszkańców, w tym szczególnie edukacja, doradztwo w zakresie gospodarki niskoemisyjnej, promowanie oszczędności energii, gospodarki o obiegu zamkniętym i wykorzystania OZE. Zakres działań, w odniesieniu do budynków, urządzeń technicznych lub instalacji i procesów technologicznych, będzie wynikał z audytów energetycznych. - Rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii. - Usuwanie azbestu pozostałego do unieszkodliwienia. - Działania mające na celu adaptację do zmian klimatu i zapobieganie ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, poprzez: - rozwój różnych form małej retencji; - zabezpieczenie potrzeb służb ratowniczych, w tym szczególnie OSP. - Rozwój zrównoważonej gospodarki wodno-kanalizacyjnej poprzez: - rozwój infrastruktury gazowej i kanalizacyjnej oraz rozwój i modernizację infrastruktury oczyszczania ścieków komunalnych.		
Podmioty realizujące projekt	Gmina Cmolas, przedsiębiorcy prywatni i społeczni		
Grupy docelowe	Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Odbiorcami są wszyscy mieszkańcy gminy, a także instytucje publiczne i przedsiębiorcy.		
Oddziaływanie projektu na zdiagnozowane problemy i potencjały	Realizacja projektu oddziaływać będzie na następujące <u>zidentyfikowane problemy</u> (w tabeli 4): - w sferze społecznej: 1, 2, 3 – poprawa jakości stanu powietrza oraz wysokiej jakości środowisko i niezależność energetyczna przyczynią się do wzrostu atrakcyjności osiedleńczej obszaru. - w sferze przestrzenno-funkcjonalnej: 4, 5 – działania z zakresu termomodernizacji przyczynią się nie tylko do zwiększenia efektywności energetycznej budynków, ale też ich estetyki. - w sferze technicznej: 1, 2, 3, 4 – realizacja projektu przyczyni się do zwiększenia efektywności energetycznej budynków.		

	4. w sferze środowiskowej: 1, 4 – realizacja projektu przyczyni się do zmniejszenia niskiej emisji, zwiększy świadomość ekologiczną mieszkańców i ilość unieszkodliwionego azbestu. Ponadto projekt wykorzystywać będzie podczas wdrażania zakresu przedmiotowego następujące potencjały (tabela 4): 1. w sferze przestrzenno-funkcjonalnej: 2 – projekt w dużej mierze dotyczy bezpośrednio budynków użyteczności publicznej, będących w zasobach gminy. 2. w sferze środowiskowej – projekt pozytywnie wpłynie na walory przyrodnicze i wzmocni ochronę oraz potencjał lokalnych zasobów środowiskowych.
Cele rewitalizacji, kierunki działań, które realizuje projekt	CEL REWITALIZACJI 1. <i>Zwiększenie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 1.2. <i>Pobudzenie i rozwijanie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców.</i> CEL REWITALIZACJI 2. <i>Poprawa jakości życia mieszkańców.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.2. <i>Kształtowanie estetycznego, bezpiecznego i funkcjonalnego centrum miejscowości.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych.</i>
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowane rezultaty podjętych działań to: – redukcja emisji szkodliwych substancji; – zmniejszenie kosztów zużycia energii; – wzrost kapitału i partycypacji społecznej, aktywizacji obywateli w transformację energetyczną oraz zwalczanie ubóstwa energetycznego; – ograniczenie niedostatecznie oczyszczonych ścieków przedostających się do wód powierzchniowych i podziemnych. Wskaźniki produktu: – Przedsiębiorstwa objęte wsparciem [szt.]. – Budynki publiczne o lepszej charakterystyce energetycznej [szt.]. Wskaźniki rezultatu: – Szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych [tony równoważnika CO₂]. – Ludność odnosząca korzyści ze środków ochrony przed klęskami żywiołowymi związanymi z klimatem [osoby].
Powiązanie projektu z innymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi	Projekt wykazuje powiązania i oddziaływanie z następującymi podstawowymi projektami rewitalizacyjnymi: 2, 4.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 9 Projekt podstawowy nr 4

Nazwa projektu	<i>Aktywna integracja i uczenie się przez całe życie szansą na lepszą przyszłość</i>		
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji	Okres realizacji	2024–2030
Szacowana wartość	2 mln	Główne źródło finansowania	Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027, Środki partnerów społecznych i gospodarczych; Środki własne gminy.
Zakres rzeczowy realizowanych zadań	Projekt obejmuje działania mające na celu zapobieganie marginalizacji, włączenie społeczne oraz wspieranie uczenia się przez całe życie, poprzez: 1. Działania edukacyjne z zakresu edukacji ekologicznej i przyrodniczej, a także tożsamości regionalnej, w szczególności uwrażliwiające na problem zmian klimatycznych i zagrożeń z nich wynikających. 2. Narzędzia oraz formy aktywnej integracji, w szczególności: pracy socjalnej, prac społecznie użytecznych, usług aktywnej integracji, działań o charakterze środowiskowym (m.in. przygotowanie i wsparcie działań indywidualnych i programów środowiskowych, edukacja społeczna i obywatelska, działania o charakterze integracyjnym). 3. Cyfryzację szkół, zapobieganie wykluczeniu cyfrowemu i edukację w zakresie cyberbezpieczeństwa; 4. Realizację lokalnych inicjatyw edukacyjnych dla dorosłych, organizację czasu osób starszych, klub seniora; 5. Organizację spotkań z doradcą zawodowym oraz psychologiem w celu pogłębienia wiedzy na temat m.in. własnych cech osobowościowych, mocnych i słabych stron, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach stresowych. Indywidualne i grupowe zajęcia z doradcą zawodowym umożliwiają określenie szkoleń zawodowych, które są zgodne z preferencjami oraz kwalifikacjami uczestników projektu z deficytowych zawodów na lokalnym rynku pracy. 6. Działania podejmowane w ramach aktywnego włączenia społecznego, dotyczące osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz osób biernych zawodowo, w celu poprawy ich funkcjonowania w społeczeństwie, jak również zwiększenia ich szans na zatrudnienie. 7. Rozwój kompetencji kluczowych i podnoszenie kwalifikacji zawodowych mieszkańców, m.in. kursy, szkolenia i inne zajęcia. 8. Wspieranie budowania potencjału partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego. 9. Finansowanie/dofinansowanie miejsc dla dzieci w żłobkach, co umożliwi rodzicom powrót na rynek pracy.		
Podmioty realizujące projekt	Gmina Cmolas, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, organizacje pozarządowe, Powiatowy Urząd Pracy, szkoły z obszaru rewitalizacji.		
Grupy docelowe	Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru rewitalizacji, w tym szczególnie osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz osoby bierne zawodowo, dzieci i młodzież, organizacje pozarządowe. Ze względu na charakter projektu odbiorcami mogą być również mieszkańcy pozostałych obszarów gminy, w tym szczególnie obszaru zdegradowanego.		
Oddziaływanie projektu na zdiagnozowane	Realizacja projektu oddziaływać będzie na następujące <u>zidentyfikowane problemy</u> (w tabeli 4):		

problemy i potencjały	1) w <i>sferze społecznej</i>: przyczyni się do ograniczenia negatywnych konsekwencji problemów społecznych, zapobiegna rozwarstwieniu społecznemu i zwiększy aktywność społeczną i zawodową mieszkańców. 2) w <i>sferze gospodarczej</i> – wzrost kompetencji i kwalifikacji mieszkańców przyczyni się do wzrostu ich możliwości zatrudnienia, a w niektórych przypadkach może doprowadzić do wzrostu przedsiębiorczości. 3) w <i>sferze środowiskowej</i> – projekt przyczyni się do wzrostu świadomości ekologicznej mieszkańców. Ponadto projekt wykorzystywać będzie podczas wdrażania zakresu przedmiotowego <u>następujące potencjały</u> (tabela 4): 1) w <i>sferze społecznej</i> – dzięki dostępności miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, łatwiejsze będzie wejście na rynek pracy rodzicom, którzy podniosą swoje kompetencje i zdobędą kwalifikacje w projekcie. 2) w <i>sferze gospodarczej</i> – współpraca wielosektorowa – mieszkańcy z wysokimi kwalifikacjami będą korzystać z potencjałów obszaru w sferze gospodarczej, w szczególności z rosnącej liczby nowo zakładanych przedsiębiorstw, a tym samym miejsc pracy.
Cele rewitalizacji, kierunki działań, które realizuje projekt	CEL REWITALIZACJI 1. <i>Zwiększenie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 1.1. <i>Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 1.2. <i>Pobudzenie i rozwijanie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców</i> CEL REWITALIZACJI 2. <i>Poprawa jakości życia mieszkańców.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.1. <i>Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.2. <i>Kształtowanie estetycznego, bezpiecznego i funkcjonalnego centrum miejscowości.</i> KIERUNEK DZIAŁANIA 2.3. <i>Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych.</i>
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowane rezultaty podjętych działań to: – włączenie społeczne osób wykluczonych; – aktywizacja społeczna i zawodowa osób pozostających bez pracy; – poprawa jakości usług publicznych w zakresie edukacji na obszarze rewitalizacji; – wzrost partnerstw wielosektorowych. <i>Wskaźniki produktu:</i> – Liczba osób objętych wsparciem [osoby]. – Liczba osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych, objętych wsparciem w programie [osoby]. – Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie [osoby]. <i>Wskaźniki rezultatu:</i> – Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu [osoby]. – Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, po opuszczeniu programu [osoby].

Powiązanie projektu z innymi projektami/ przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi	Projekt wykazuje powiązania i oddziaływanie z następującymi podstawowymi projektami rewitalizacyjnymi: 1, 2, 3.
---	---

Źródło: Opracowanie własne

Wszystkie projekty zostały zweryfikowane w trybie partycypacji społecznej. Pierwszym etapem było przeprowadzenie otwartego naboru pomysłów na projekty rewitalizacyjne, które można było składać do Urzędu Gminy za pomocą fiszek projektowych dostępnych na stronie internetowej gminy, na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej oraz w Urzędzie Gminy Cmolas. Wszystkie założenia dokumentu i elementy projektów były konsultowane z różnymi grupami interesariuszy, zarówno podczas otwartych spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami obszaru rewitalizacji, jak i podczas posiedzeń Komitetu Rewitalizacji. Wszystkie powyżej wskazane i opisane projekty podstawowe, ze względu na zidentyfikowane w pogłębionej diagnozie obszaru problemy i potencjały (tabela 4), są kluczowe dla powodzenia procesu rewitalizacji oraz osiągnięcia założonych celów w dążeniu do wizji obszaru (planowanego efektu). Tylko kompleksowe działania odnoszące się do wszystkich sfer: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, spowodują osiągnięcie efektu synergii w oddziaływaniu na sytuację kryzysową.

Ze względu na to, że wyznaczony obszar rewitalizacji posiada potencjały w postaci lokalizacji usług o charakterze centrotwórczym, istniejącej infrastruktury – ich wykorzystanie w działaniach rewitalizacyjnych przyczyni się do wzrostu dochodów mieszkańców całej gminy, a nie tylko obszaru rewitalizacji. Dzięki takiemu podejściu rewitalizacja jest niezbędnym elementem rozwoju gminy. Kompleksowe działania dotyczące rozwoju atrakcyjnej infrastruktury oraz świadczonych usług, spowodują wzrost atrakcyjności osiedleńczej oraz jakości życia mieszkańców. Szeroki zakres projektów polegających na aktywizacji i integracji różnych interesariuszy rewitalizacji spowoduje zwiększenie ich zaangażowania w sprawy lokalne. Zarówno działania inwestycyjne, jak i społeczne, realizowane przez podmioty z sektorów: społecznego, gospodarczego oraz publicznego, współfinansowane z różnych źródeł zewnętrznych, przyczynią się do osiągnięcia wizji obszaru.

Projekty „miękkie” będą dedykowane przede wszystkim mieszkańcom obszaru rewitalizacji, jednak ze względu na ich charakter obejmować mogą również pozostałych mieszkańców gminy (szczególnie z obszaru zdegradowanego). W ten sposób osoby zagrożone marginalizacją spoza obszaru rewitalizacji nie będą czuły się wykluczone z możliwości uzyskania pomocy i szersze będą efekty oddziaływania tych projektów. W przypadku braku pozyskania planowanych dofinansowań ze środków zewnętrznych dla projektów podstawowych, alternatywnym źródłem finansowania ich realizacji będą środki własne gminy i partnerów (w zakresie możliwym do zrealizowania) oraz w niektórych przypadkach także środki krajowe, które powinny przyczyniać się do przywrócenia i/lub nadawania nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych, sportowych, turystycznych lub rekreacyjnych obiektom i przestrzeniom publicznym.

W tabeli 10 przedstawione zostały potencjalne planowane i alternatywne źródła finansowania projektów podstawowych. Projekty podstawowe zaplanowane w ramach Gminnego Programu Rewitalizacji obejmują współfinansowanie z różnych źródeł, w tym m.in. ze środków Unii Europejskiej, krajowych środków publicznych oraz środków gminy, warunkując konstrukcję ukierunkowaną na osiągnięcie zaplanowanych efektów założonych w dokumencie.

Tabela 10 Planowane źródła finansowania projektów podstawowych

Lp.	Nazwa projektu	Planowane źródło finansowania	Alternatywne źródło finansowania
1.	<i>Kompleksowa rewitalizacja centrum na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców i rozwoju aktywności społecznej</i>	– Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027; – Środki partnerów społecznych i gospodarczych; – Środki własne gminy.	– Krajowy Plan Odbudowy; – Fundusze Europejskie 2021-2027; – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027; – Środki rządowe; – Inne.
2.	<i>Poprawa dostępu do infrastruktury na obszarze rewitalizacji</i>	– Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027; – Środki partnerów społecznych i gospodarczych; – Środki własne gminy.	– Krajowy Plan Odbudowy; – Fundusze Europejskie 2021-2027; – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027; – Środki rządowe; – Inne.
3.	<i>Czyste środowisko i rozwój odnawialnych źródeł energii</i>	– Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027; – Środki partnerów społecznych i gospodarczych; – Środki własne gminy.	– Krajowy Plan Odbudowy; – Fundusze Europejskie 2021-2027; – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027; – Środki rządowe; – Inne.
4.	<i>Aktywna integracja i uczenie się przez całe życie szansą na lepszą przyszłość</i>	– Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027; – Środki partnerów społecznych i gospodarczych; – Środki własne gminy.	– Krajowy Plan Odbudowy; – Fundusze Europejskie 2021-2027; – Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027; – Środki rządowe; – Inne.

Źródło: Opracowanie własne

2.2. Charakterystyka pozostałych rodzajów przedsięwzięć

Uzupełnieniem listy podstawowych projektów rewitalizacyjnych jest charakterystyka pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych (tabela 11), realizujących określone kierunki działań, które mają na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk powodujących sytuację kryzysową na wyznaczonym obszarze rewitalizacji. Należy również zaznaczyć, że wzmacniają one zaplanowane efekty procesu rewitalizacji w odniesieniu do rozwoju społeczno-gospodarczego całej gminy.

Tabela 11 Charakterystyka uzupełniających przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia	Charakterystyka tematyczna przedsięwzięcia	Powiązanie z celami rewitalizacji i kierunkami działań
1.	<i>Organizowanie zajęć rekreacyjnych i sportowych dla mieszkańców</i>	Zakres rzeczowy przedsięwzięcia obejmuje organizację i rozszerzenie oferty działań sportowych i rekreacyjnych (szczególnie w obiektach/przestrzeniach rewitalizowanych) na rzecz społeczności lokalnej poprzez podjęcie współpracy z klubami sportowymi oraz instytucjami/podmiotami działającymi na rzecz promowania zdrowego i aktywnego trybu życia oraz włączenia różnych grup społecznych do regularnej aktywności fizycznej. W ramach działań przewidziane zostaną m.in. zajęcia sportowe dla uczniów z elementami gimnastyki, treningi gry w piłkę dla dzieci i młodzieży.	CEL 1. Kierunek działania 1.2.
2.	<i>Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i przedsiębiorstw na terenie całej gminy</i>	Przedsięwzięcie obejmuje kompleksową termomodernizację budynków przedsiębiorstw i budynków użyteczności publicznej, która umożliwi zmniejszenie zużycia energii, obniży koszty użytkowania budynków i poprawi estetykę przestrzeni publicznej oraz przyczyni się do zmniejszenia ilości substancji niebezpiecznych tj. azbestu.	Cel 2. Kierunek działania 2.2.
3.	<i>Organizacja ponadregionalnych cyklicznych wydarzeń kulturalnych</i>	Realizacja ponadlokalnych cyklicznych wydarzeń kulturalnych, imprez kulturalnych na obszarze rewitalizacji, wsparcie i promocja aktywnych form wypoczynku i rekreacji.	CEL 1. Kierunek działania 1.2. CEL 2. Kierunek działania 2.2.
4.	<i>Tworzenie infrastruktury i usług dostosowanych do zmian demograficznych</i>	Przedsięwzięcie obejmuje ogół działań związanych z dostosowaniem usług i infrastruktury do potrzeb osób starszych (starzejące się społeczeństwo – Dom Seniora, Dienne Domy Opieki), ale też rodzin z dziećmi (m.in. pikniki rodzinne, festyny).	CEL 2. Kierunek działania 2.3.
5.	<i>Tworzenie infrastruktury społecznej, zdrowotnej i opiekuńczej</i>	Zakres tematyczny przedsięwzięcia dotyczy przede wszystkim działań na rzecz deinstytucjonalizacji opieki nad osobami niesamodzielnymi poprzez rozwój alternatywnych form opieki nad ww. osobami (w tym osobami starszymi), obejmujący: 1) Tworzenie miejsc świadczenia usług opiekuńczych w formie usług świadczonych w społeczności lokalnej w nowych jak i istniejących placówkach zapewniających opiekę dzienną, w tym osób starszych, niepełnosprawnych, chorych. 2) Rozwój i poprawę dostępności do usług asystenckich, opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, m.in. usług asystenta osoby niepełnosprawnej, specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi, usług opieki wytchnieniowej.	CEL 1. Kierunek działania 1.1. CEL 2. Kierunek działania 2.3.

6.	<i>Rozwój i modernizacja infrastruktury sportowej oraz rekreacyjnej</i>	Przedsięwzięcie polega na budowie oraz modernizacji, przebudowie i/lub remoncie wraz z doposażeniem istniejących obiektów sportowych i rekreacyjnych na rzecz różnych grup interesariuszy rewitalizacji (w tym dostosowanie do potrzeb sportu osób niepełnosprawnych). Zakres dotyczy: sal sportowych (sal gimnastycznych, siłowni), boisk sportowych oraz terenowych urządzeń sportowych, kompleksów lub urządzeń lekkoatletycznych, kortów tenisowych itp. oraz zaplecza szatniowo-sanitarnego dla ww. obiektów.	CEL 2. Kierunek działania 2.3. CEL 3. Kierunek działania 3.1.
7.	<i>Stworzenie systemu wspierania przedsiębiorczości mieszkańców (ze szczególnym uwzględnieniem obszaru rewitalizacji)</i>	W ramach przedsięwzięcia przewiduje się prowadzenie kampanii informacyjnych, doradztwa indywidualnego i grupowego związanego z możliwościami zewnętrznego finansowania projektów na rozpoczęcie i rozwój działalności gospodarczej. Ponadto planuje się nawiązanie ścisłej współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie wsparcia merytoryczno-finansowego mieszkańców planujących założyć lub rozwinąć swoją działalność (w szczególności na wyznaczonym obszarze rewitalizacji). Ważnym elementem będzie również wdrożenie systemu wsparcia merytorycznego związanego z powstawaniem podmiotów ekonomii społecznej.	CEL 1. Kierunek działania 1.2.
8.	<i>Rozwój infrastruktury edukacyjnej i wychowania przedszkolnego</i>	Zakres przedsięwzięcia obejmuje: budowę, rozbudowę i modernizację istniejącej infrastruktury szkolnej szczebla podstawowego i wyposażenie lub doposażenie w nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne pracowni (szczególnie matematycznych i przyrodniczych) w szkołach podstawowych; rozwój infrastruktury przedszkolnej w zakresie wyrównania dostępu do ww. usług; wsparcie edukacji przedszkolnej oraz dzieci w wieku do lat 3.	CEL 1. Kierunek działania 1.1. CEL 2. Kierunek działania 2.1.
9.	<i>Wdrażanie e-usług publicznych, szczególnie w obszarze administracji, edukacji, informacji przestrzennej</i>	Przedsięwzięcie dotyczy rozwoju e-administracji oraz informacji sektora publicznego, zasobów nauki i kultury w zakresie m.in.: 1) budowy systemów teleinformatycznych wraz z niezbędną infrastrukturą dla potrzeb elektronicznego obiegu dokumentów; 2) budowy szeroko dostępnych dla obywateli regionalnych platform umożliwiających dostęp przez Internet do usług publicznych; 3) budowy teleinformatycznych systemów komunikacji (podpis elektroniczny, elektroniczna pieczęć oraz inne sposoby uwierzytelniania form elektronicznych); 4) tworzenia, rozwijania rejestrów publicznych, w tym systemów informacji przestrzennej; 5) budowy, przebudowy lub zakupu systemów zapewniających bezpieczeństwo przechowywania danych cyfrowych;	Cel. 2. Kierunek działania 2.3.

		6) budowy, przebudowy lub zakupu systemów teleinformatycznych służących digitalizacji zasobów, w tym kulturowych lub naukowych, będących w posiadaniu instytucji publicznych, a także zapewnienie powszechnego, otwartego dostępu do tych zasobów w postaci cyfrowej.	
10.	<i>Poprawa stanu infrastruktury drogowej oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa</i>	Realizacja przedsięwzięcia obejmuje: • poprawę bezpieczeństwa komunikacyjnego poprzez budowę i modernizację parkingów i przebudowę dróg powiatowych nr 1222R i nr 1224R oraz likwidację i zabezpieczenie infrastruktury towarzyszącej (m.in. budowa chodników, sieci gazowej, zabezpieczenie sieci elektroenergetycznej, zabezpieczenie sieci teletechnicznej wraz z budową sieci kanalizacji deszczowej rowu krytego i budową studni chłonnych); • budowę parkingu dla samochodów osobowych w Cmolasie wraz z przebudową dróg powiatowych nr 1222R i nr 1224R oraz likwidacją, budową i zabezpieczeniem infrastruktury towarzyszącej.	Cel. 2. Kierunek działania 2.3.

Źródło: Opracowanie własne

2.3. Mechanizmy zapewnienia komplementarności oraz integrowania działań i przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030 ma charakter kompleksowy, dlatego że podczas programowania działań rewitalizacyjnych zastosowano mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji. W odniesieniu do projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych, w celu osiągnięcia efektu synergii w oddziaływaniu na obszar rewitalizacji, zapewniona została ich komplementarność w różnych wymiarach, tj. przestrzennym, problemowym, proceduralno-instytucjonalnym, międzyokresowym oraz źródeł finansowania.

KOMPLEMENTARNOŚĆ PRZESTRZENNA

Wszystkie projekty zawarte w dokumencie realizowane będą na wyznaczonym obszarze rewitalizacji, w części miejscowości centralnej gminy – Cmolasie, gdzie zlokalizowane są funkcje centrotwórcze. Spowoduje to, że zasięg ich oddziaływania będzie znacznie większy i efektywniejszy z punktu widzenia interesariuszy rewitalizacji. Część z zaplanowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, ze względu na charakter działań, obejmie teren całej gminy, ponieważ tylko poprzez większą skalę zadań, szczególnie w sferze społecznej, można uzyskać założone efekty w postaci rozwiązania zidentyfikowanych problemów. Wzajemne dopełnianie się projektów podstawowych i przedsięwzięć uzupełniających oraz zaangażowanie lokalnej społeczności pozwoli na osiągnięcie efektu rewitalizacji widocznego na całym jego obszarze i uniknięcie wybiórczości inwestycji. Zindywidualizowane działania rewitalizacyjne wdrażane na obszarze rewitalizacji, a także poza obszarem, wzajemnie będą się dopełniać przestrzennie, dzięki czemu efekty ich realizacji nie będą widoczne punktowo w pojedynczych miejscach, a na całym obszarze objętym kryzysem. Projekty i/lub przedsięwzięcia podstawowe zostały zaprogramowane w taki sposób, aby odpowiadały na problemy mieszkańców, a przede wszystkim nie skutkowały przenoszeniem problemów w inne miejsce. W tym celu zawarto zarówno przedsięwzięcia inwestycyjne, jak i społeczne, które zapobiegą prowadzeniu do niepożądanych efektów społecznych, w tym konfliktów międzyludzkich i „dziedziczenia biedy”. Dostępność do powstałej infrastruktury oraz działań społecznych i kulturalnych dla wszystkich użytkowników spowoduje, że z pozytywnych efektów rewitalizacji korzystać będą wszyscy mieszkańcy, bez względu na sytuację materialną. Takie podejście przyczyni się do wzrostu aktywności społecznej i integracji społeczności lokalnej przy korzystaniu ze wspólnych zasobów i walorów przestrzennych, a także kapitału społecznego. Na mapie 6 przedstawiono lokalizację realizacji projektów podstawowych (1–3).

Mapa 6 Przestrzenne rozmieszczenie projektów podstawowych na obszarze rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne

KOMPLEMENTARNOŚĆ PROBLEMOWA

Projekty i/lub przedsięwzięcia podstawowe oraz uzupełniające zawarte w dokumencie stanowią kompleksową odpowiedź na zdiagnozowane we wszystkich sferach zróżnicowane problemy i wykorzystują potencjały lokalne wyznaczonego obszaru rewitalizacji w zakresie kapitału społecznego osób w wieku produkcyjnym, dogodnego położenia komunikacyjnego (DK 9). Wykazane to zostało w powiązaniu każdego projektu podstawowego ze zdiagnozowanymi problemami. Dzięki temu wszystkie projekty i/lub przedsięwzięcia uzupełniające są komplementarne w oddziaływaniu całościowym na obszar rewitalizacji w aspekcie społecznym, gospodarczym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym i środowiskowym. Takie podejście ma przeciwdziałać fragmentaryzacji działań, koncentrując się na całościowym spojrzeniu na przyczyny kryzysu danego obszaru, które w tym przypadku spowodowane są głównie kumulacją wykluczenia społecznego oraz wysokim poziomem zamykania i wyrejestrowywania działalności gospodarczych. W związku z tym wykonana została pogłębiona analiza i diagnoza wyznaczonego obszaru rewitalizacji we wszystkich aspektach: społecznym, gospodarczym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym i środowiskowym, która zawarta jest w II części niniejszego dokumentu. Konieczne jest również określenie pożądanego stanu do jakiego mają doprowadzić obszar projekty/przedsięwzięcia rewitalizacyjne, dlatego została określona wizja (planowany efekt rewitalizacji), uwzględniająca uwarunkowania i zasoby wewnętrzne obszaru. Parametryzacja efektów rewitalizacji określona została na poziomie celów rewitalizacji, ponieważ wizja określa zbiór poświadanych wartości do osiągnięcia po wdrożeniu założeń dokumentu.

Komplementarność problemowa wykazana została w tabeli 12, gdzie przedstawione zostały potrzeby rewitalizacyjne, odpowiadające im cele i kierunki działań oraz projekty podstawowe i przedsięwzięcia uzupełniające w każdej sferze. Poszczególne projekty realizują konkretne cele rewitalizacji i kierunki działań. Wszystkie kierunki działań i odpowiadające im projekty są powiązane problemowo oraz odnoszą się do wszystkich sfer: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, rozwiązując zidentyfikowane problemy (zawarte w tabeli 4).

Podczas podejmowania strategicznych decyzji przez samorząd lokalny na innych płaszczyznach, będą brane pod uwagę zaplanowane działania rewitalizacyjne, aby zapewnić koordynację tematyczną i organizacyjno-techniczną działań administracji samorządowej. Ponadto ważne jest, że proces rewitalizacji realizuje założenia innych dokumentów strategicznych i planistycznych, zarówno na szczeblu lokalnym, jak i powiatowym, regionalnym, krajowym czy europejskim, co zostało wykazane w rozdziale 2 części I dokumentu.

Tabela 12 Komplementarność problemowa – potrzeby rewitalizacyjne wraz z odpowiadającymi im celami rewitalizacji i kierunkami działań oraz zaplanowanymi projektami podstawowymi i przedsięwzięciami uzupełniającymi

SFERA	POTRZEBA REWITALIZACYJNA	CEL REWITALIZACJI	KIERUNKI DZIAŁANIA	PROJEKTY PODSTAWOWE	PRZEDSIĘWZIĘCIA UZUPEŁNIAJĄCE
SPOŁECZNA	<i>Tworzenie warunków do aktywności rodzin i mieszkańców obszaru rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1.	1, 2, 3, 4	1, 3, 4, 5, 6, 7
		Cel rewitalizacji 2	2.1. 2.3.		
	<i>Zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne oraz integracji w działaniu na rzecz obszaru rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.2.	1, 4	1, 3, 6
		Cel rewitalizacji 2	2.1.	1, 4	1, 3, 4, 5, 6, 7
	<i>Kompleksowe wsparcie osób wykluczonych i/lub zagrożonych ubóstwem zamieszkujących na obszarze rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1.	1, 4	1, 3, 4, 5, 6, 7, 9
		Cel rewitalizacji 2	2.1.		1, 3, 4, 5, 6, 7, 9
	<i>Zapewnianie udziału w życiu społecznym seniorom oraz osobom niepełnosprawnym</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1.	1, 4	4, 5
	<i>Podniesienie jakości edukacji i stworzenie możliwości do rozwoju zawodowego ludzi młodych</i>	Cel rewitalizacji 2	2.1. 2.3.	1, 4	4, 5
	<i>Przeciwdziałanie bezrobociu i zwiększanie możliwości legalnego zatrudnienia</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1.	1, 4	1, 3, 5
			1.2.		1, 3, 5
GOSP ODAR CZA	<i>Zwiększenie i pobudzenie przedsiębiorczości, a także rozwój kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszaru rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.1. 1.2.	1, 4	2, 9

	<i>Wspieranie rozwoju przedsiębiorstw i działalności gospodarczych mieszkańców na obszarze rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 1	1.2.	1, 4	2, 9
PRZESTRZENNO FUNKCJONALNA	<i>Poprawa funkcjonalności przestrzeni publicznych sprzyjających aktywności interesariuszy rewitalizacji</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2. 2.3	1, 2, 3	4, 5, 6, 7, 8, 10
	<i>Zwiększenie funkcjonalności i bezpieczeństwa układów komunikacyjnych z uwzględnieniem preferencji dla ruchu pieszego i rowerowego</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2. 2.3	1, 2	10
TECHNICZNA	<i>Modernizacja oraz przebudowa obiektów użyteczności publicznej</i>	Cel rewitalizacji 2	2.3.	1, 2	2, 4, 5, 6, 8, 9
	<i>Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej i/lub zwiększenie dostępu do podstawowej infrastruktury komunalnej dla mieszkańców</i>	Cel rewitalizacji 1	1.2.	1	-
		Cel rewitalizacji 2	2.1.		
ŚRODO WISKOWA	<i>Ograniczenie tzw. „niskiej” emisji zanieczyszczeń powietrza</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2.	3	2
	<i>Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców</i>	Cel rewitalizacji 2	2.2.	3, 4	

Źródło: Opracowanie własne

KOMPLEMENTARNOŚĆ PROCEDURALNO-INSTYTUCJONALNA

Dla zagwarantowania, że przyjęte postanowienia będą konsekwentnie realizowane, zapewnione zostały warunki organizacyjne i instytucjonalne do ich wdrażania oraz weryfikacji. Podmiotem odpowiedzialnym za wdrażanie założeń dokumentu jest Wójt Gminy Cmolas przy pomocy pracowników Referatu Rozwoju Gospodarczego. Jednocześnie jest to efekt osadzenia rewitalizacji w ramach istniejących struktur organizacyjnych Urzędu Gminy Cmolas, odpowiedzialnych za koordynację systemu zarządzania rozwojem gminy. W przypadku potrzeby wsparcia merytorycznego ww. referatu, wszyscy kierownicy referatów i pracownicy Urzędu oraz kierownicy jednostek organizacyjnych zobowiązani są do ścisłej współpracy i udzielania niezbędnych informacji.

Wdrażanie założeń rewitalizacji w ramach struktur organizacyjnych Urzędu przyczyni się do wzajemnego uzupełniania się działań oraz spójności procedur w realizacji poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych w zakresie powiązanych projektów infrastrukturalnych („twardych”) oraz społecznych („miękkich”). Przewiduje się, iż w zależności od realizowanego przedsięwzięcia, w proces wdrażania będą włączani również przedstawiciele interesariuszy rewitalizacji realizujących zaplanowane projekty.

Jako organ opiniodawczo-doradczy Wójta Gminy Cmolas, powołany został Komitet Rewitalizacji. Wybrani kandydaci zostali powołani na członków Komitetu Rewitalizacji *Zarządzeniem nr 143/24 Wójta Gminy Cmolas z dnia 12.12.2024 r. w sprawie powołania Komitetu Rewitalizacji ds. Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030* (po przeprowadzeniu właściwej procedury wynikającej z ustawy o rewitalizacji).

KOMPLEMENTARNOŚĆ MIĘDZYOKRESOWA

W Gminnym Programie Rewitalizacji zwrócono również uwagę na zachowanie ciągłości programowej w odniesieniu do przedsięwzięć o charakterze infrastrukturalnym, które zostały już zrealizowane w ramach polityki spójności 2014–2020, a także komplementarnymi projektami społecznymi planowanymi do wdrażania w ramach polityki spójności 2021–2027. Ma to kluczowe znaczenie dla efektywności procesu rewitalizacji w odziaływaniu na sytuację kryzysową występującą na danym obszarze.

W okresie programowania UE na lata 2014–2020 samorząd gminy zrealizował wiele projektów z naciskiem na rozwiązanie problemów w sferze społecznej lub na podniesienie poziomu życia mieszkańców. Tym samym projekty rewitalizacyjne stanowią podstawę do ich kontynuacji lub/i rozwinięcia w ramach obecnej perspektywy finansowej na lata 2021–2027 w zakresie rozwiązywania problemów społecznych oraz w wyniku realizacji *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030*. Planuje się ich rozwinięcie, szczególnie w zakresie podnoszenia wiedzy i kompetencji mieszkańców, a co za tym idzie – ich przedsiębiorczości oraz poziomu życia.

Wykaz najważniejszych projektów zrealizowanych przez Gminę Cmolas oraz Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Cmolasie, obejmujących swym zasięgiem wyznaczony obszar rewitalizacji i/lub mających na niego wpływ społeczno-gospodarczy, przedstawiono w tabeli 13.

Tabela 13 Wykaz najważniejszych projektów zrealizowanych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji lub mających wpływ na jego rozwój społeczno-gospodarczy na terenie Gminy Cmolas

Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość projektu [zł]	Dofinansowanie z UE [zł]	Źródło Finansowania
<i>Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Cmolasie</i>	Gmina Cmolas	8 803 729,37	7 483 169,95	Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 Działanie 2.6. Zrównoważona gospodarka wodno-ściekowa
<i>Cyfrowe wodociągi w Gminie Cmolas</i>	Gmina Cmolas	1 729 645,80	1 470 198,93	Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 Działanie 1.2. Cyfryzacja
<i>Zakup samochodu ratowniczo-gaśniczego dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Cmolasie</i>	Ochotnicza Straż Pożarna w Cmolasie	1 404 975,12	840 000,00	Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 Działanie 2.5. Adaptacja do zmian klimatu
<i>Nadbudowa i przebudowa wraz z termomodernizacją Ośrodka Zdrowia w Cmolasie</i>	Gmina Cmolas	1 504.201,98	-	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie
<i>Budowa siłowni zewnętrznej oraz zakup wyposażenia obiektów sportowo-rekreacyjnych OWiR w Cmolasie</i>	Gmina Cmolas	71 302,40	-	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, Budżet Gminy
<i>Przebudowa i remont Samorządowego Ośrodka Kultury</i>	Gmina Cmolas	249 603,90	-	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
<i>Remont boiska szkolnego, budowa bieżni i skoczni w dal przy Szkole Podstawowej w Cmolasie</i>	Gmina Cmolas	155 677,36	-	Ministerstwo Sportu i Turystyki
<i>Przebudowa drogi Cmolas – Zakościele – Stary Gościelec</i>	Gmina Cmolas	1 167 188,00	-	Rządowy Fundusz Polski Ład,
<i>Wykonanie instalacji fotowoltaicznej na budynku Urzędu Gminy</i>	Gmina Cmolas	82 625,43	-	Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych
<i>Wykonanie instalacji fotowoltaicznej na budynku Samorządowego Ośrodka Kultury w Cmolasie</i>	Gmina Cmolas	41 419,24	-	Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędy Gminy Cmolas oraz portalu Ministerstwa Rozwoju – Mapa Dotacji UE, mapadotacji.gov.pl

Przeprowadzona analiza wykazała, że przedsięwzięcia podejmowane w poprzednich latach mają swoją ciągłość i kontynuację w aktualnym dokumencie. Wnioski wyciągnięte z realizacji poprzednich działań na wyznaczonym obszarze pozwolą na bardziej efektywne wykorzystanie środków i możliwości w obecnej perspektywie finansowej, dzięki czemu proces rewitalizacji wzmocni ich efektywność i skuteczność.

KOMPLEMENTARNOŚĆ ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA

Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne zawarte w niniejszym dokumencie będą współfinansowane z różnych źródeł, obejmujących m.in. środki Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), krajowych środków publicznych oraz środków prywatnych z wykluczeniem ryzyka podwójnego finansowania.

Komplementarność źródeł finansowania określona została w rozdziale 3 części III, dotyczącym szacunkowych ram finansowych programu, gdzie na poziomie poszczególnych przedsięwzięć określono szacowaną ogólną wartość projektu w podziale na publiczne i prywatne źródła finansowania.

Dzięki zaangażowaniu środków publicznych (składających się ze środków własnych gminy, jednostek podległych gminie, podmiotów z sektora finansów publicznych) następuje integracja finansowa zaplanowanych projektów podstawowych i przedsięwzięć uzupełniających.

Poszczególne projekty podstawowe i przedsięwzięcia uzupełniające realizują konkretne cele rewitalizacji i kierunki działań. Wszystkie kierunki działań i odpowiadające im projekty są powiązane problemowo oraz odnoszą się do wszystkich sfer: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, rozwiązując zidentyfikowane problemy.

3. Powiązanie Programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi

Gminny Program Rewitalizacji odnosząc się w swych założeniach do określonych problemów społecznych mieszkańców na wyznaczonym obszarze rewitalizacji, realizuje założenia innych dokumentów strategicznych i planistycznych na szczeblu lokalnym (stanowiąc istotny element całościowej wizji rozwoju gminy). W związku z tym komplementarność z celami, działaniami czy priorytetami innych dokumentów wpływa na skuteczność i efektywność procesu rewitalizacji.

Zestawienie dokumentów wraz z nawiązaniem do ich założeń przedstawiono w tabeli 14.

Tabela 14 Nawiązanie Gminnego Programu Rewitalizacji do dokumentów strategicznych i planistycznych

	Nazwa dokumentu	Nawiązanie GPR do zapisów dokumentu strategicznego i planistycznego ⁷
POZIOM LOKALNY		
1.	Strategia Rozwoju Gminy Cmolas na lata 2022–2030	Wizja: Gmina Cmolas to nowoczesna i bezpieczna Gmina, oferująca swoim mieszkańcom możliwość rozwoju intelektualnego, zawodowego i kulturowego, stawiająca na innowacyjność i ekologię, pamiętająca o lokalnym dziedzictwie kulturowym. Misja: Gmina Cmolas to miejsce dla Ciebie – bezpieczny, otwarty, przyjazny. To wspólnota wspierająca lokalną gospodarkę, stawiająca na innowacje, kultywująca bogate dziedzictwo kulturowe i stwarzająca atrakcyjne warunki do życia i rozwoju. Obowiązująca Strategia Rozwoju Gminy Cmolas na lata 2022–2030 wykazywała, że słabymi stronami gminy są m.in.: spadająca liczba ludności na terenie gminy, migracje ludzi młodych i wykształconych, ograniczony dostęp do specjalistycznej opieki zdrowotnej, słabo rozwinięta infrastruktura okołoturystyczna, brak miejsc noclegowych, dominacja mikroprzedsiębiorstw, co w konsekwencji prowadzi do migracji zarobkowych mieszkańców. Odpowiedzią na zdiagnozowane problemy jest szereg działań, które mają doprowadzić do stanu gminy opisanego w misji oraz wizji Gminy Cmolas. W wyniku przeprowadzonych analiz, diagnozy oraz na podstawie zebranych informacji, w Strategii sformułowano wizję, misję, trzy cele strategiczne i dziewięć celów operacyjnych. Do celów operacyjnych zostały przyporządkowane kierunki działań, które będą przyczyniać się do osiągnięcia zaplanowanych rezultatów. Działania te przyczynią się do rozwiązania kluczowych problemów, zmniejszą bariery rozwojowe i wzmocnią lokalny potencjał.
2.	Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Cmolas na lata 2021–2027	Misja: <i>Poprawa jakości życia mieszkańców Gminy Cmolas poprzez rozwój wsparcia systemu społecznego, w szczególności przeciwdziałanie marginalizacji społecznej i patologiom społecznym.</i> Cele GPR są spójne z celami Strategii, przy czym najmocniej korelują z następującymi: Cel strategiczny 1. <i>Doskonalenie systemu wsparcia i opieki nad seniorami, osobami niepełnosprawnymi oraz dotkniętymi długotrwałą chorobą.</i> Cel strategiczny 4. <i>Przeciwdziałanie marginalizacji społecznej spowodowanej ubóstwem i bezrobociem oraz ich negatywnym następstwom.</i> Cel strategiczny 5. <i>Budowa społeczeństwa obywatelskiego gminy.</i>

⁷ Zapis założeń dokumentów przytoczono w niezmienionej formie.

		Wprowadzanie zmian społecznych na terenie Gminy Cmolas poprzez realizację celów i zadań strategicznych, zaowocuje ograniczeniem skutków rozpoznanych problemów społecznych, intensyfikacją rozwoju społecznego w gminie oraz poprawą jakości życia mieszkańców. Prognozuje się, że realizowane działania zaktywizują i zachęcą mieszkańców do udziału w rozwiązywaniu lokalnych problemów społecznych.. Zarówno Strategia jak i GPR kładą nacisk na zapobieganie bezrobociu, marginalizacji, włączenie społeczne oraz wzrost dostępności usług społecznych. Oba dokumenty mają na celu wyprowadzenie mieszkańców ze zdiagnozowanej sytuacji kryzysowej.
--	--	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ww. dokumentów strategicznych i planistycznych

*Strategia Rozwoju Gminy Cmolas na lata 2022–2030*⁸ wykazuje, iż główne problemy i słabe strony gminy to m.in.: rosnąca liczba osób starszych, niski poziom dostosowania budynków użyteczności publicznej do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych, niewystarczająca oferta opieki nad dziećmi do lat 3, braki w infrastrukturze kanalizacyjnej i gazowej, brak infrastruktury umożliwiającej rozwój kapitału ludzkiego, słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna, baza noclegowa, gastronomia, mało parkingów i brak informacji turystycznej, brak ścieżek rowerowych i niewystarczająca długość ciągów pieszych, niewystarczająca infrastruktura turystyczna (Strategia, rozdział 5. *Wnioski z diagnozy – Analiza SWOT*, str. 74–76). W Strategii określono 3 cele strategiczne (Strategia, rozdział 7. *Plan operacyjny Strategii Rozwoju Gminy Cmolas na lata 2022–2030 oraz kierunki interwencji Gminy*, str. 83):

- *Cel strategiczny 1. Infrastruktura podnosząca jakość życia mieszkańców i poprawiająca stan środowiska naturalnego,*
- *Cel strategiczny 2. Zrównoważony rozwój gospodarczy oparty na wewnętrznym potencjale,*
- *Cel strategiczny 3. Usługi społeczne kreujące lokalną tożsamość mieszkańców.*

Realizacja celów przyczyni się do osiągnięcia stanu określonego w wizji przedstawionej w Strategii, tj.: *Gmina Cmolas to nowoczesna i bezpieczna Gmina, oferująca swoim mieszkańcom możliwość rozwoju intelektualnego, zawodowego i kulturowego, stawiająca na innowacyjność i ekologię, pamiętająca o lokalnym dziedzictwie kulturowym* (Strategia, rozdział 7. *Plan operacyjny Strategii Rozwoju Gminy Cmolas na lata 2022–2030 oraz kierunki interwencji Gminy*, str. 82). Założenia GPR wpisują się w tę wizję oraz we wszystkie wskazane powyżej cele, przy czym najbardziej spójne ze sobą są:

- cel operacyjny Strategii *Infrastruktura podnosząca jakość życia mieszkańców i poprawiająca stan środowiska naturalnego* jest spójny z GPR z kierunkiem działania 2.3. *Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych;*
- cel operacyjny Strategii *Edukacja i usługi publiczne* jest spójny z GPR z kierunkiem działania 2.1. *Wspieranie mieszkańców w edukacji, rekreacji i kulturze* oraz kierunkiem działania 2.3. *Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych;*

⁸ Strategia przyjęta Uchwałą Nr XLVI/338/22 .Rady Gminy Cmolas z dnia 29 grudnia 2022 roku.

- cel operacyjny Strategii *Zrównoważony rozwój gospodarczy oparty na wewnętrznym potencjale* jest spójny z GPR z kierunkiem działania 1.2. *Pobudzenie i rozwijanie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców*;
- cel operacyjny Strategii *Usługi społeczne kreujące lokalną tożsamość mieszkańców* jest spójny z kierunkiem działania 2.3. *Zapewnienie dostępności i wysokiej jakości usług publicznych*.

Wszystkie przedstawione założenia dokumentów strategicznych i planistycznych gminy są powiązane z opracowanym Gminnym Programem Rewitalizacji, szczególnie w sferze społecznej, poprzez rozwój przedsiębiorczości mieszkańców oraz potencjały jakie posiada obszar rewitalizacji.

4. Szacunkowe ramy finansowe dokumentu wraz ze wskazaniem źródeł finansowania

Indykatywne ramy finansowe *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030* obejmują projekty podstawowe, które wynikają z planów projektowych gminy, podległych jej jednostek organizacyjnych, jak również projektów zgłoszonych przez interesariuszy rewitalizacji planujących ich realizację na obszarze rewitalizacji lub poza wyznaczonym obszarem, ale wpływających na jego rozwój społeczno-gospodarczy.

Podsumowanie podanych wartości brutto poszczególnych projektów pozwoliło określić szacunkowe ramy finansowe dokumentu z podziałem na różne źródła finansowania (także spoza funduszy polityki spójności na lata 2021–2027 – publiczne i prywatne środki krajowe w celu realizacji zasady dodatkowości środków Unii Europejskiej).

Ze względu na charakterystykę tematyczną projektów uzupełniających realizowanych w systemie ciągłym, a tym samym brak możliwości dokładnego oszacowania ich całkowitych wartości, ramy finansowe z uwzględnieniem różnych źródeł finansowania podane zostały szacunkowo. Ramy finansowe dokumentu przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15 Szacunkowe ramy finansowe Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030

Lp.	Nazwa projektu/przedsięwzięcia	Całkowita wartość projektu (w mln zł)	Środki publiczne					Środki prywatne	Środki z innych źródeł
			Środki budżetu gminy	Środki UE			Krajowe środki publiczne		
				EFRR	EFS+	FS			
PROJEKTY PODSTAWOWE									
1.	Kompleksowa rewitalizacja centrum na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców i rozwoju aktywności społecznej	20,0	1,0	17,0	-	-	1,0	0,5	0,5
2.	Poprawa dostępu do infrastruktury na obszarze rewitalizacji	10,0	0,5	8,0	-	-	0,5	0,5	0,5
3.	Czyste środowisko i rozwój odnawialnych źródeł energii	10,0	0,5	8,0	-	-	0,5	0,5	0,5
4.	Aktywna integracja i uczenie się przez całe życie szansą na lepszą przyszłość	2,0	0,1	-	1,5	-	0,2	0,2	-
PROJEKTY UZUPEŁNIAJĄCE									
1.	Organizowanie zajęć rekreacyjnych i sportowych dla mieszkańców	2,0	0,5	-	0,5	0,5	0,5	-	-
2.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i przedsiębiorstw na terenie całej gminy	4,0	0,5	3,0	-	-	0,5	-	-
3.	Organizacja ponadregionalnych cyklicznych wydarzeń kulturalnych	1,0	0,2	-	0,2	0,2	0,2	0,2	-
4.	Tworzenie infrastruktury i usług dostosowanych do zmian demograficznych	1,0	0,2	0,2	-	0,2	0,2	0,2	-
5.	Tworzenie infrastruktury społecznej, zdrowotnej i opiekuńczej	3,0	0,6	2,2	-	-	0,2	-	-
6.	Rozwój i modernizacja infrastruktury sportowej oraz rekreacyjnej	5,0	1,0	1,0	1,5	-	-	1,0	0,5
7.	Stworzenie systemu wspierania przedsiębiorczości mieszkańców (ze szczególnym uwzględnieniem obszaru rewitalizacji)	2,0	0,6	1,2	-	-	0,2	-	-

Gminny Program Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030

8.	<i>Rozwój infrastruktury edukacyjnej i wychowania przedszkolnego</i>	2,0	0,6	1,2	-	-	0,2	-	-
9.	<i>Wdrażanie e-usług publicznych, szczególnie w obszarze administracji, edukacji, informacji przestrzennej</i>	3,0	0,6	2,2	-	-	0,2	-	-
10.	<i>Poprawa stanu infrastruktury drogowej oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa</i>	5,0	0,25	4,0	-	-	0,25	0,25	0,25
SUMA PROJEKTÓW PODSTAWOWYCH		42	2,1	33,0	1,5	0	2,2	1,7	1,5
SUMA PROJEKTÓW UZUPEŁNIAJĄCYCH		28	5,1	15	2,2	0,9	2,5	1,7	0,8
SUMA		70	7,2	48	3,7	0,9	4,7	3,4	2,3

Źródło: Opracowanie własne

IV. Część wdrożeniowa

1. System realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji

Gminny Program Rewitalizacji jest dokumentem ponad kadencyjnym, określającym cele i plany działań rewitalizacyjnych na kilka lat, dlatego ważnym elementem decydującym o efektywności realizacji jego założeń jest skuteczny i zintegrowany system zarządzania. Proces wdrażania jest złożonym przedsięwzięciem, które wymaga dobrego przygotowania informacyjnego oraz stałej komunikacji z otoczeniem, opierającej się o pozyskiwanie obiektywnej informacji o jego przebiegu, skutkach i publicznym odbiorze.

1.1. Struktura zarządzania realizacją Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z jego kosztami

Dla zagwarantowania, że przyjęte postanowienia będą konsekwentnie realizowane, zapewnione zostały warunki organizacyjne i instytucjonalne do ich wdrażania oraz weryfikacji.

Podmiotem odpowiedzialnym za wdrażanie założeń dokumentu jest Wójt Gminy Cmolas przy pomocy pracowników Referatu Rozwoju Gospodarczego. Jednocześnie jest to efekt osadzenia rewitalizacji w ramach istniejących struktur organizacyjnych Urzędu Gminy Cmolas, odpowiedzialnych za koordynację systemu zarządzania rozwojem gminy. W przypadku potrzeby wsparcia merytorycznego ww. referatu, wszyscy kierownicy i pracownicy Urzędu Gminy Cmolas oraz kierownicy jednostek organizacyjnych zobowiązani będą do ścisłej współpracy i udzielania niezbędnych informacji.

Wdrażanie założeń rewitalizacji w ramach struktur organizacyjnych Urzędu, przyczyni się do wzajemnego uzupełniania się działań oraz spójności procedur w realizacji poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych w zakresie powiązanych projektów infrastrukturalnych („twardych”) oraz społecznych („miękkich”). Przewiduje się, iż w zależności od realizowanego przedsięwzięcia, w proces wdrażania będą włączani również przedstawiciele interesariuszy rewitalizacji realizujących zaplanowane projekty.

Dodatkowo Referat Rozwoju Gospodarczego odpowiedzialny będzie za przepływ informacji między interesariuszami rewitalizacji (w tym partnerami projektów rewitalizacyjnych) a Wójtem, który będzie podejmował kluczowe decyzje dotyczące procesu rewitalizacji.

Zadania niezbędne do wdrażania dokumentu wykonywane będą w ramach obowiązków poszczególnych struktur organizacyjnych gminy, dlatego nie określono dodatkowych kosztów ich realizacji. W ramach swoich kompetencji każda z komórek Urzędu i/lub jednostek organizacyjnych gminy będzie wdrażała te działania, dostosowując w sposób elastyczny swoje zasoby osobowe do określonych aktualnie potrzeb.

Wszystkie projekty i/lub przedsięwzięcia rewitalizacyjne realizujące zadania własne gminy będą wdrożone zgodnie z uchwaloną przez Radę Gminy Cmolas Wieloletnią Prognozą Finansową oraz budżetami rocznymi, zapewniając efektywną realizację zaplanowanych działań. W zakresie zarządzania środkami finansowymi niezbędnymi do wdrożenia projektów rewitalizacyjnych włączony zostanie Skarbnik Gminy.

Referat Rozwoju Gospodarczego w ramach wykonywanych zadań będzie ściśle współpracował z Komitetem Rewitalizacji, powołanym jako organ opiniodawczo-doradczy Wójta Gminy Cmolas w zakresie rewitalizacji i z partnerami projektów rewitalizacyjnych. Będzie również odpowiadał za obsługę techniczną i organizacyjną Komitetu Rewitalizacji. Głównym zadaniem Komitetu Rewitalizacji będzie nadzór nad efektywnością i jakością oraz postępem w realizacji określonych projektów, a tym samym celów GPR poprzez opiniowanie dokumentów i inicjatyw związanych z rewitalizacją.

W związku z tym, że realizacja zaplanowanych działań rewitalizacyjnych odbywać się będzie w oparciu o system wdrażania pomocy strukturalnej Unii Europejskiej, to interesariusze rewitalizacji, korzystając z dofinansowania projektów unijnymi środkami finansowymi, będą zobowiązani przestrzegać zasad i procedur wspólnotowych (szczególnie w zakresie realizacji projektów partnerskich). Zasady realizacji projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych z Funduszy Europejskich dla Podkarpacia na lata 2021–2027 będą wynikać z obowiązujących dokumentów programowych, a determinowane będą określonymi procedurami konkursowymi.

Wdrażanie projektów rewitalizacyjnych nie ma szans powodzenia bez udanej współpracy, efektywnego współdziałania oraz wzajemnego uzupełniania się działań różnych podmiotów z sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego. W związku z tym określenie zasad i sposobów współuczestnictwa interesariuszy jest kluczowym elementem osiągnięcia zgodności podejmowanych działań z potrzebami i oczekiwaniami społeczności lokalnej, ograniczenia występowania konfliktów oraz kosztów ich rozwiązywania, a także jest podstawą tworzenia się współczesnych form samoświadomości społecznej.

Współpraca międzysektorowa w realizacji zapisów Gminnego Programu Rewitalizacji odbywać się będzie w kilku zintegrowanych wymiarach:

1. MERYTORYCZNYM – poprzez wspólne podejmowanie decyzji, rozwiązywanie problemów, opiniowanie, realizowane przede wszystkim na poziomie Komitetu Rewitalizacji.
2. ORGANIZACYJNYM – polegającym na angażowaniu specyficznych i unikalnych zasobów oraz kompetencji charakterystycznych dla danego sektora i wzajemnym ich uzupełnianiu podczas realizacji wspólnych projektów.
3. FINANSOWYM – opierającym się na współudziale finansowym wszystkich partnerów poprzez zapewnienie wkładu własnego w realizację określonych przedsięwzięć i wykorzystanie koncepcji partnerstwa (w tym np. publiczno-prywatnego).

Partnerstwo trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego, oprócz wspólnego celu, jakim jest wyprowadzenie obszaru rewitalizacji z sytuacji kryzysowej w celu poprawy jakości życia mieszkańców, ma określone podstawowe zasady stanowiące fundament wspólnych działań:

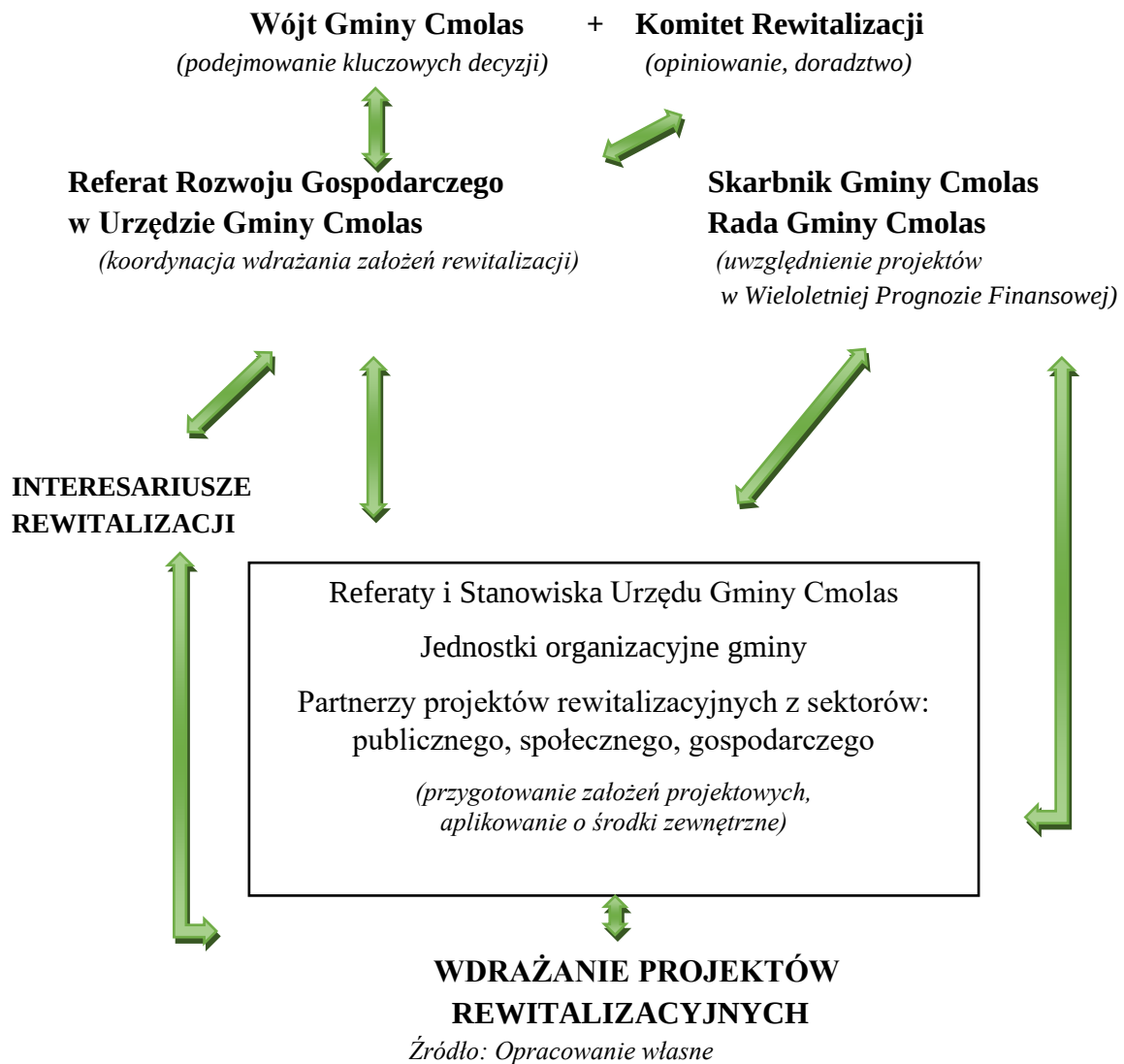
- 1) respektowanie własnych potrzeb, możliwości i dążenie do osiągnięcia kompromisu,
- 2) przejrzystość podejmowanych działań,
- 3) otwarty dialog z mieszkańcami.

Współpraca pomiędzy interesariuszami rewitalizacji ma na celu:

- wykorzystanie potencjału organizacji oraz społeczności lokalnej poprzez skoordynowanie działań w ramach kilkunastu wspólnych i spójnych projektów

- akceptowanych i wspieranych przez wszystkich uczestników;
- optymalne wykorzystanie kompetencji i zasobów będących w dyspozycji gminy, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców czy mieszkańców;
 - wsparcie innowacyjności proponowanych rozwiązań, wyrażające się zastosowaniem nowych podejść do rozwiązywania problemów.

Schemat 4 Struktura zarządzania i wdrażania rewitalizacji w Gminie Cmolas

1.2. Harmonogram realizacji Programu

Założono, że Gminny Program Rewitalizacji będzie dokumentem na lata 2024–2030, obejmującym okres realizacji zaplanowanych projektów. Przyjęcie takiego horyzontu czasowego jest zgodne z zaleceniami planistycznymi oraz pozwala na dostosowanie do aktualnych potrzeb i oczekiwań mieszkańców obszaru rewitalizacji oraz wytycznych wynikających z perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021–2027. Z uwagi na okres obowiązywania Programu przyjęto, że będzie to dokument strategiczny skoncentrowany terytorialnie i komplementarny problemowo, tj. mający przeciwdziałać fragmentaryzacji działań w celu wyprowadzenia wyznaczonego obszaru rewitalizacji z sytuacji kryzysowej. Harmonogram wdrażania dokumentu przedstawiono w tabeli 16.

Tabela 16 Harmonogram wdrażania dokumentu

Lp.	Nazwa projektu	Okres realizacji (w latach)						
		2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
PROJEKTY PODSTAWOWE								
1	Kompleksowa rewitalizacja centrum na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców i rozwoju aktywności społecznej							
2	Poprawa dostępu do infrastruktury na obszarze rewitalizacji							
3	Czyste środowisko i rozwój odnawialnych źródeł energii							
4	Aktywna integracja i uczenie się przez całe życie szansą na lepszą przyszłość							
PROJEKTY UZUPEŁNIAJĄCE								
1.	Organizowanie zajęć rekreacyjnych i sportowych dla mieszkańców							
2.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i przedsiębiorstw na terenie całej gminy							
3.	Organizacja ponadregionalnych cyklicznych wydarzeń kulturalnych							
4.	Tworzenie infrastruktury i usług dostosowanych do zmian demograficznych							
5.	Tworzenie infrastruktury społecznej, zdrowotnej i opiekuńczej							
6.	Rozwój i modernizacja infrastruktury sportowej oraz rekreacyjnej							
7.	Stworzenie systemu wspierania przedsiębiorczości mieszkańców (ze szczególnym uwzględnieniem obszaru rewitalizacji)							
8.	Rozwój infrastruktury edukacyjnej i wychowania przedszkolnego							
9.	Wdrażanie e-usług publicznych, szczególnie w obszarze administracji, edukacji, informacji przestrzennej							

10.	Poprawa stanu infrastruktury drogowej oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa							
-----	---	--	--	--	--	--	--	--

Źródło: Opracowanie własne

1.3. Promocja dokumentu

W celu efektywnego i skutecznego wdrożenia zapisów Gminnego Programu Rewitalizacji ważne jest, aby umożliwić społeczności lokalnej udział w procesie ich tworzenia i realizacji, a tym samym zapewnić skuteczną metodę komunikacji społecznej, czyli przekazywania danych do otoczenia. Szeroka komunikacja stanowić będzie jeden z fundamentów powodzenia całego procesu rewitalizacji, służąc osiągnięciu wizji obszaru rewitalizacji.

Podmiotami odpowiedzialnymi za organizację oraz przeprowadzenie działań promocyjnych związanych z opracowaniem i wdrażaniem założeń Gminnego Programu Rewitalizacji, a w jego ramach również wszystkich projektów i/lub przedsięwzięć rewitalizacyjnych – jest Referat Rozwoju Gospodarczego w Urzędzie Gminy Cmolas. Jednostka ta ma za zadanie zapewnić powszechny dostęp do bieżących informacji na temat prowadzonych przedsięwzięć, tj. o zakresie i wymiarze pozyskanego dofinansowania zewnętrznego dla poszczególnych projektów oraz rezultatach działań na poziomie obszaru rewitalizacji oraz całej gminy. Do zakresu ich działań należy wsparcie skutecznej komunikacji, opierającej się na następujących kanałach i narzędziach komunikacji:

- Internet – aktualizacja informacji z zakresu rewitalizacji i projektów realizowanych w ramach GPR na stronie internetowej gminy (cmolas.pl) oraz na stronie internetowej w Biuletynie Informacji Publicznej;
- komunikacja bezpośrednia – warsztaty, spotkania, posiedzenia itp.;
- inne środki promocji – plakaty, zawiadomienia, zaproszenia, ogłoszenia parafialne, ogłoszenia w lokalnej prasie.

Działania promujące będą miały zarówno zasięg lokalny, jak i regionalny oraz skierowane będą do interesariuszy rewitalizacji, tj. takich grup odbiorców, jak:

- 1) mieszkańcy obszaru rewitalizacji oraz właściciele, użytkownicy wieczystości nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami znajdującymi się na tym obszarze;
- 2) mieszkańcy gminy;
- 3) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą;
- 4) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność społeczną, w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne;
- 5) jednostki organizacyjne gminy;
- 6) organy władzy publicznej;
- 7) podmioty realizujące na obszarze rewitalizacji uprawnienia Skarbu Państwa.

Celem działań związanych z promocją dokumentu jest dotarcie do jak najszerszej grupy interesariuszy – mieszkańców, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców, a także instytucji publicznych mogących stać się partnerami w realizacji określonych działań rewitalizacyjnych.

Ponadto odpowiedzialność za upowszechnianie bieżących informacji na temat poszczególnych działań rewitalizacyjnych spoczywa również na partnerach realizowanych przedsięwzięć. Jeśli projekty będą współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, wówczas promocja tychże przedsięwzięć będzie się odbywać zgodnie z wytycznymi właściwych instytucji w tym zakresie.

2. System monitoringu, oceny i wprowadzania zmian do Programu

Kluczowe znaczenie dla prawidłowej i efektywnej realizacji założeń Gminnego Programu Rewitalizacji ma system monitoringu skuteczności działań, oceny oraz wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu dokumentu.

2.1. Sposoby monitorowania i sprawozdawczości

Wdrażanie Gminnego Programu Rewitalizacji będzie się odbywało w oparciu o monitoring zmierzający do oceny stopnia realizacji celów rewitalizacji, a także zaplanowanych projektów i/lub przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Monitorowaniem, mającym na celu zapewnienie zgodności realizacji postanowień z wcześniej zatwierdzonymi założeniami, zajmować się będzie Referat Rozwoju Gospodarczego Urzędu Gminy Cmolas we współpracy z innymi referatami/ zespołami Urzędu, a także w drodze porozumienia m.in. z Powiatowym Urzędem Pracy w Kolbuszowej oraz Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Cmolasie. Monitoring polegać będzie na systematycznym zbieraniu oraz analizowaniu ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanych projektów, a także założonych celów dokumentu na podstawie danych gromadzonych i przekazywanych przez poszczególne referaty/zespoły, jednostki organizacyjne gminy oraz inne instytucje zewnętrzne i podmioty realizujące projekty na obszarze rewitalizacji i/lub będące partnerami w realizacji określonych działań.

Referat Rozwoju Gospodarczego Urzędu Gminy Cmolas będzie miał za zadanie:

- 1) gromadzenie i analizowanie informacji w układzie określonego dla celów i projektów zestawu wskaźników;
- 2) sporządzanie corocznie raportu/sprawozdania z postępu w realizacji dokumentu i przedstawianie go do zaopiniowania przez Komitet Rewitalizacji, a następnie po pozytywnym zaopiniowaniu do zatwierdzenia przez Radę Gminy Cmolas;
- 3) udostępnianie lokalnej społeczności wyników sprawozdawczości poprzez ich publikowanie na stronie internetowej gminy oraz w Biuletynie Informacji Publicznej, a także przekazywanie informacji wszystkim zainteresowanym podmiotom podczas spotkań z interesariuszami rewitalizacji.

Rada Gminy Cmolas analizować będzie postępy w realizacji głównych założeń Gminnego Programu Rewitalizacji poprzez:

- 1) akceptację raportu/sprawozdania z postępu we wdrożeniu zapisów,
- 2) uwzględnienie i wprowadzanie zmian w zaplanowanych projektach rewitalizacyjnych zawartych w Programie, a służących realizacji zadań własnych do załącznika do uchwały w sprawie wieloletniej prognozy finansowej gminy (zgodnie z art. 21 ustawy o rewitalizacji).

Monitorowanie obejmować będzie zarówno rzeczowe, jak i finansowe aspekty wdrażania dokumentu.

Monitoring rzeczowy dostarczy danych na temat aktualnego stanu realizacji GPR oraz umożliwi ocenę postępu i efektywności jego głównych założeń. Mierzone będą one za pomocą zmian wskaźników produktu i rezultatu, przyporządkowanych do konkretnych projektów i/lub przedsięwzięć rewitalizacyjnych, jak i wskaźników oddziaływania w odniesieniu do celów rewitalizacji, które wykorzystane zostały na etapie diagnostycznym gminy do wyznaczenia obszaru zdegradowanego, a następnie obszaru rewitalizacji. W związku z tym posłużą do przedstawienia skali i charakteru zmian w aktualnej sytuacji czy tendencji zachodzących na obszarze rewitalizacji w porównaniu do terenu całej gminy (tabela 17). Wszystkie wskaźniki gromadzone będą na bieżąco w miarę postępu prac, natomiast ich stan osiągnięcia podawany będzie cyklicznie co 3 lata. Punktem odniesienia w procesie weryfikacji będą dane bazowe dostępne na etapie opracowania diagnozy na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, czyli według stanu na koniec 2022 roku.

Monitoring finansowy dostarczy danych na temat szacunkowego kosztu oraz wykorzystanych źródeł finansowania, będących podstawą do oceny sprawności wydatkowania środków. Na poziomie dokumentu zakłada się monitoring w oparciu o okresowe sprawozdania finansowe. Dane zawarte w tych opracowaniach powinny obejmować m.in. wysokość wkładu własnego i pozyskanych środków zewnętrznych, wydatki poniesione w okresie objętym sprawozdaniem oraz od początku realizacji projektu, procentowy stan zaawansowania realizacji interwencji, stopień osiągnięcia założonych wskaźników, a także informacje na temat postępu wykonania przyjętego harmonogramu w oparciu o ustalony plan finansowy.

Do końca lutego kolejnego roku po skończonym okresie sprawozdawczym, referaty/zespoły Urzędu Gminy Cmolas, jednostki organizacyjne gminy i/lub podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych projektów wchodzących w skład GPR zobowiązane są do składania informacji okresowej do Referatu Rozwoju Gospodarczego Urzędu Gminy Cmolas. Dzięki temu sprawozdawczość zakłada bieżący i ciągły przepływ aktualnych informacji, co pozwala na weryfikację nieprawidłowości oraz wykrycie problemów w procesie wdrażania i monitorowania GPR.

Dla osiągnięcia wartości docelowych wskaźników realizacji projektów, szczególna rola przypada beneficjentom, którzy mają obowiązek monitorowania wdrażania przedsięwzięć współfinansowanych środkami finansowymi z Unii Europejskiej, w tym przygotowywania i przedkładania Instytucji Zarządzającej danym programem operacyjnym sprawozdań z ich realizacji oraz wniosków o płatność.

Tabela 17 Wskaźniki monitoringowe wdrażania Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030

Założenia GPR	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych	Wartość bazowa (stan na 31.12.2022 r.)	Średnia wartość dla gminy (stan na 31.12.2022 r.)	Wartość docelowa dla obszaru rewitalizacji (stan na 31.12.2030 r.)
WSKAŹNIKI ODDZIAŁYWANIA DLA OBSZARU REWITALIZACJI						
Cel rewitalizacji 1. Zwiększenie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców	<i>Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym (wskaźnik obciążenia demograficznego)</i>	osoby	Urząd Gminy Cmolas	56,84	56,69	Wartość poniżej średniej dla gminy w 2030 r.
	<i>Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania</i>	-	Urząd Gminy Cmolas	-1,28	-0,41	Wartość powyżej średniej dla gminy w 2030 r.
	<i>Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 1000 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania</i>	osoby	GOPS w Cmolasie	12,03	53,66	Utrzymanie wartości zdecydowanie poniżej średniej dla gminy w 2030 r.
	<i>Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby przeliczeniu na 1000 osób wg miejsca zamieszkania</i>	osoby	GOPS w Cmolasie	17,26	6,91	Wartość poniżej średniej dla gminy w 2030 r.
	<i>Liczba wypełnionych formularzy "Niebieska Karta" na 10 tys. mieszkańców</i>	osoby	GOPS w Cmolasie	37,59	19,74	Wartość poniżej średniej dla gminy w 2030 r.
	<i>Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania</i>	szt.	Urząd Gminy Cmolas	0,30	0,19	Wartość poniżej średniej dla gminy w 2030 r.
Cel rewitalizacji 2.	<i>Ilość odpadów stwarzających zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi lub stanu środowiska - azbest</i>	tona	Urząd Gminy Cmolas	292,53	256,41	Wartość poniżej średniej dla gminy w 2030 r.

Poprawa jakości życia mieszkańców	Powierzchnia terenów zagospodarowanych na działalność sportową, rekreacyjną, kulturową i turystyczną przypadająca na 1000 mieszkańców	ha	Urząd Gminy Cmolas	0,03	0,02	Zwiększenie wartości oraz utrzymanie powyżej średniej dla gminy w 2030 r.
	Odsetek ludności korzystający z sieci gazowej	%	Urząd Gminy Cmolas	44,44	62,80	Wartość powyżej średniej dla gminy w 2030 r.
Projekty/Przedsięwzięcia rewitalizacyjne	WSKAŹNIKI PRODUKTU					
	Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	szt.	Urząd Gminy Cmolas i partnerzy procesu rewitalizacji	0	2	
	Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha		0	100	
	Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	szt.		0	2	
	Liczba wspartych obiektów o charakterze nie zabytkowym	szt.		0	1	
	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem	szt.	Realizatorzy projektów	0	5	
	Budynki publiczne o lepszej charakterystyce energetycznej	szt.	Urząd Gminy Cmolas	0	2	
	Liczba osób objętych wsparciem	osoby	Realizatorzy projektów	0	25	
	Liczba osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych, objętych wsparciem w programie	osoby		0	25	
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	osoby		0	20	
	WSKAŹNIKI REZULTATU					

	Liczba ludności zamieszkującej obszar rewitalizacji	osoby	Realizatorzy projektów, w tym Urząd Gminy Cmolas	0	1 400
	Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	osoby odwiedzające/rok	Instytucje kultury, realizatorzy projektów	0	500
	Szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych.	tony równoważnika CO ₂	Realizatorzy projektów, w tym Urząd Gminy Cmolas	0	1 900
	Ludność odnosząca korzyści ze środków ochrony przed klęskami żywiołowymi związanymi z klimatem	osoby	Realizatorzy projektów, w tym Urząd Gminy Cmolas	0	8 200
	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	osoby		0	25
	Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, po opuszczeniu programu	osoby		0	25

Źródło: Opracowanie własne

2.2. Sposób ewaluacji i wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu

Przyjęto, że Gminny Program Rewitalizacji ma formułę otwartą, co oznacza, że w przypadku zmiany wymogów prawnych, pojawienia się nowych problemów oraz wykreowania nowych projektów – będzie on aktualizowany. Przedsięwzięcia odpowiadające na zidentyfikowane problemy będą systematycznie przygotowywane w całym okresie wdrożeniowym. Ich konkretni odbiorcy i zakres determinowane będą: aktualnymi warunkami sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze rewitalizacji oraz gminy, potrzebami i oczekiwaniami mieszkańców wyznaczonego obszaru, poziomem zaangażowania podmiotów lokalnych w planowane działania, możliwościami budżetu gminy oraz dostępnością środków zewnętrznych.

Zgodnie z art. 22 ustawy o rewitalizacji, dokument będzie podlegał ocenie aktualności i stopnia realizacji, dokonywanej przez Wójta Gminy Cmolas (przy pomocy pracowników Referatu Rozwoju Gospodarczego Urzędu Gminy Cmolas oraz sporządzonego przez nich raportu/sprawozdania z postępu w realizacji założeń dokumentu) raz na 3 lata, zgodnie z systemem monitorowania i oceny określonym w Programie. Ocena sporządzona przez Wójta Gminy Cmolas będzie podlegać zaopiniowaniu przez Komitet Rewitalizacji oraz opublikowana zostanie na stronie internetowej gminy i w Biuletynie Informacji Publicznej. Dopuszcza się również możliwość wcześniejszego wystąpienia z wnioskiem o zmianę treści dokumentu do Wójta Gminy Cmolas w ramach inicjatywy co najmniej 100 mieszkańców lub podmiotu planującego realizację przedsięwzięcia inwestycyjnego lub społecznego na obszarze rewitalizacji. W przypadku stwierdzenia, że Program wymaga zmiany, Wójt Gminy Cmolas wystąpi do Rady Gminy Cmolas z wnioskiem o jego zmianę. Dołączona zostanie do niego ww. opinia. Rada Gminy jako instytucja kontrolna i uchwałodawcza będzie mieć za zadanie analizowanie i zatwierdzanie wniosków o zmianę treści dokumentu, a także jego aktualizację, poprzez podjęcie stosownej uchwały w tej sprawie. W tej sytuacji zmiana będzie dokonywana w trybie w jakim Program był uchwalony. W przypadku, gdy nie będzie ona dotyczyła listy planowanych podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz nie będzie wymagać zmiany uchwały w sprawie ustanowienia na obszarze rewitalizacji Specjalnej Strefy Rewitalizacji – nie zostaną przeprowadzone konsultacje społeczne, jak również postępowanie w sprawie uzyskania opinii (o których mowa w art. 17 ust 2 pkt 4 ustawy o rewitalizacji).

W sytuacji stwierdzenia osiągnięcia celów dokumentu (w wyniku przeprowadzonej oceny), Rada Gminy uchyli uchwałę w sprawie Gminnego Programu Rewitalizacji w całości albo w części, z własnej inicjatywy albo na wniosek Wójta Gminy Cmolas.

Ewaluacja ma na celu identyfikację oraz ewentualną poprawę jakości, skuteczności i spójności realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji w odniesieniu do konkretnych problemów obszaru rewitalizacji, z jednoczesnym uwzględnieniem założeń programowych. Jej zadaniem jest sprawdzenie czy w wyniku podejmowanych działań powstały oczekiwane rezultaty oraz czy wpłynęły one na osiągnięcie wyznaczonych celów.

Ocena wszystkich zrealizowanych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych zostanie dokonana przy współudziale wszystkich interesariuszy rewitalizacji oraz w oparciu o 5 zasadniczych kryteriów ewaluacyjnych:

1. SKUTECZNOŚĆ (ang. *effectiveness*) – kryterium pozwalające ocenić w jakim stopniu

osiągnięte zostały cele dokumentu zdefiniowane na etapie planowania.

2. **EFEKTYWNOŚĆ** (ang. *efficiency*) – kryterium pozwalające ocenić poziom „ekonomiczności” zrealizowanych projektów, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych efektów.
3. **UŻYTECZNOŚĆ** (ang. *utility*) – kryterium pozwalające ocenić, do jakiego stopnia oddziaływanie programu odpowiada zdiagnozowanym potrzebom grupy docelowej.
4. **TRAFNOŚĆ** (ang. *relevance*) – kryterium pozwalające ocenić, do jakiego stopnia cele programu odpowiadają charakterowi i skali potrzeb w odniesieniu do obszaru rewitalizacji.
5. **TRWAŁOŚĆ** (ang. *sustainability*) – kryterium pozwalające ocenić na ile można się spodziewać, że pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem programu będą nadal widoczne po zakończeniu jego realizacji.

Ewaluacja założeń programowych i stopnia realizacji projektów/przedsięwzięć rewitalizacyjnych zawartych w dokumencie zostanie podzielona na następujące części:

- 1) *ex-ante* (przed realizacją GPR) – stanowiąca instrument ułatwiający podejmowanie spójnych decyzji (ocena ta została przeprowadzona przed opracowaniem dokumentu);
- 2) *on-going* (na bieżąco) – instrument obserwacji prowadzonej przez Referat Rozwoju Gospodarczego Urzędu Gminy Cmolas, który będzie na jej podstawie przygotowywał sprawozdanie z realizacji GPR, co najmniej raz na 3 lata (jest to również instrument monitorowania bieżących zmian w otoczeniu);
- 3) *mid-term* (śródkresowa) – służąca przede wszystkim jako instrument, w wyniku którego możliwa jest aktualizacja dokumentu;
- 4) *ex-post* (na zakończenie wdrażania GPR) – służąca ocenie zgodności i efektywności zrealizowanych projektów w ramach GPR z założeniami i celami przyjętymi w niniejszym dokumencie.

Wprowadzenie systemu monitoringu oraz powiązanej z nim procedury ewaluacji pozwoli wyeliminować w znacznym stopniu problem dezaktualizacji założeń i celów zawartych w GPR, wynikający ze zmieniających się warunków funkcjonowania podmiotów realizujących poszczególne projekty, zmian prawodawstwa oraz innych warunków i okoliczności mogących wpłynąć na zasadność podejmowanych działań.

3. Mechanizmy włączenia różnych grup interesariuszy w proces rewitalizacji

Partycypacja społeczna i działania aktywizacyjne zostały wpisane w proces rewitalizacji wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas jako fundament działań na wszystkich jego etapach, tj. diagnozowanie, programowanie, wdrażanie (w tym finansowanie), monitorowanie i ewaluacja. Takie podejście ma na celu podniesienie skuteczności i trwałości projektów rewitalizacyjnych oraz gotowości i świadomości mieszkańców o partycypacyjnym współdecydowaniu o obszarze objętym programem rewitalizacji. Ponadto realizuje *zasadę partnerstwa* wynikającą z art. 8 ust. 1 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., polegającą na łączeniu szerokiego grona partnerów (w szczególności lokalnych społeczności i przedsiębiorców, a także ekspertów) w procesy

programowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych w ramach programów operacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu, także z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć.

Narzędzia i formy partycypacji społecznej zastosowane na każdym etapie sporządzenia i wdrażania GPR ukierunkowane zostały na możliwie dojrzałe formy, obejmujące nie tylko informowanie, ale również opracowywanie, konsultowanie, współdecydowanie, kontrolę obywatelską, badania ilościowe (m.in. ankieta on-line) czy inicjatywę lokalną (m.in. nabór pomysłów na projekty poprzez fiskę projektową). Ogólny schemat mechanizmów włączenia interesariuszy rewitalizacji na poszczególnych etapach rewitalizacji przedstawiono w tabeli 18.

Tabela 18 Zastosowane oraz zaplanowane formy partycypacji społecznej i partnerstwa na poszczególnych etapach rewitalizacji

Realizowane działania	Zastosowane oraz zaplanowane formy partycypacji społecznej i partnerstwa (mechanizmy włączenia interesariuszy rewitalizacji)
DIAGNOZOWANIE	
Diagnoza gminy w podziale na ustalone jednostki referencyjne we wszystkich sferach: społecznej, gospodarczej, technicznej, przestrzenno-funkcjonalnej i środowiskowej na potrzeby wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji: - analiza wskaźnikowa ilościowa i jakościowa koncentracji problemów na podstawie ustalonych wskaźników dla poszczególnych jednostek we wszystkich ww. sferach; - analiza jakościowa potencjałów; - delimitacja przestrzenna obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.	1. Przeprowadzenie badania ankietowego w dniach 11.04–30.04.2024 r. dotyczącego sytuacji w gminie w sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej oraz środowiskowej. 2. Przeprowadzenie spotkania z Radnymi Rady Gminy Cmolas i Sołtysami – przedstawicielami mieszkańców gminy. Spotkania miały na celu przedstawienie wyników przeprowadzonej diagnozy, przybliżenie zagadnień związanych z rewitalizacją, określenie propozycji obszaru rewitalizacji, a także poznanie potrzeb i oczekiwań mieszkańców. 3. Konsultacje społeczne projektu uchwały w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wraz z diagnozą gminy i mapami poglądowymi granic obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Odbyły się w dniach 11.09–16.10.2024 r. w następujących formach: 1) zbieranie uwag i wniosków w formie elektronicznej z wykorzystaniem formularza konsultacyjnego, który można było dostarczyć: - drogą elektroniczną na podany w ogłoszeniu adres e-mail; - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Gminy; - bezpośrednio do sekretariatu w Urzędzie Gminy. 2) otwarte spotkanie z interesariuszami rewitalizacji z możliwością złożenia uwag i opinii w dniu 03.10.2024 r. w Urzędzie Gminy Cmolas. 3) zbieranie uwag ustnych do protokołu w sekretariacie w Urzędzie Gminy. W trakcie konsultacji społecznych dotyczących uchwały w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, w wyznaczonym terminie wpłynął jeden formularz z uwagami, które zostały uwzględnione w dokumencie. Zgodnie z art. 6 ust. 7 i 9 ustawy o rewitalizacji, niezwłocznie po zakończeniu niniejszych konsultacji została opracowana i opublikowana w dniu 23.10.2024 r. na stronie podmiotowej gminy i w BIP oraz tablicy ogłoszeń urzędu informacja podsumowująca ich przebieg. 4. Konsultacje społeczne projektu uchwały w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji. Odbyły się w dniach 11.09–16.10.2024 r. w następujących formach: 1) zbieranie uwag i wniosków w formie elektronicznej z wykorzystaniem formularza konsultacyjnego, który można było dostarczyć: - drogą elektroniczną na podany w ogłoszeniu adres e-mail; - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Gminy;

	- bezpośrednio do sekretariatu w Urzędzie Gminy. 2) otwarte spotkanie z interesariuszami rewitalizacji z możliwością złożenia uwag i opinii w dniu 03.10.2024 r. w Urzędzie Gminy Cmolas. 3) zbieranie uwag ustnych do protokołu w sekretariacie w Urzędzie Gminy. W trakcie konsultacji społecznych dotyczących uchwały w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji, w wyznaczonym terminie nie wpłynęły żadne uwagi i/lub wnioski. Niezwłocznie po zakończeniu niniejszych konsultacji została opracowana i opublikowana w dniu 23.10.2024 r. na stronie podmiotowej gminy i w BIP oraz tablicy ogłoszeń Urzędu informacja podsumowująca ich przebieg.
PROGRAMOWANIE	
Sporządzenie <i>Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030</i>: - projektowanie i wybór rozwiązań; - określenie głównych założeń dokumentu; - identyfikacja i zaplanowanie listy projektów podstawowych oraz uzupełniających realizowanych przez różnych interesariuszy rewitalizacji; - określenie ram organizacyjno-finansowych realizacji rewitalizacji; - przeprowadzenie odpowiednich uzgodnień i zaopiniowanie dokumentu.	1. Przeprowadzenie badania ankietowego w dniach 08–21.01.2025 r. dotyczącego sytuacji na obszarze rewitalizacji i potrzeb jego mieszkańców. 2. Przeprowadzenie otwartego naboru kandydatów na członków składu Komitetu Rewitalizacji, zgodnie z procedurą zawartą w Regulaminie, od dnia 25.11.2024 r. do dnia 2024 r. (włącznie). Zgłoszenia kandydatów można było dokonać w następujących formach: - drogą elektroniczną w formie skanu; - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Gminy Cmolas; - bezpośrednio do sekretariatu w budynku Urzędu Gminy Cmolas. 3. Przeprowadzenie naboru fiszek projektowych w dniach 08–21.01.2025 r., umożliwiających zgłoszenie propozycji projektów rewitalizacyjnych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji: - drogą elektroniczną na adres e-mail; - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Gminy Cmolas; - bezpośrednio do sekretariatu w budynku Urzędu Gminy Cmolas. 4. Otwarte spotkanie z interesariuszami rewitalizacji z możliwością złożenia uwag i opinii w dniu 12.07.2024 roku. 5. I posiedzenie Komitetu Rewitalizacji w 23.01.2025 r w Samorządowym Ośrodku Kultury w Cmolasie w związku z opracowywanym Gminnym Programem Rewitalizacji Gminy Cmolas w celu wybrania Przewodniczącego i Zastępcy Komitetu i przekazania najważniejszych informacji na temat rewitalizacji. 6. Konsultacje społeczne dokumentu w dniach 26.02–02.04.2025 oraz zbieranie uwag w następujących formach: - drogą elektroniczną na adres e-mail; - drogą korespondencyjną na adres Urzędu Gminy Cmolas; - bezpośrednio do sekretariatu w budynku Urzędu Gminy Cmolas. 7. Otwarte spotkanie konsultacyjne z interesariuszami rewitalizacji z możliwością złożenia uwag i opinii w dniu 13.03.2025 r. o godz. 15.00 w Urzędzie Gminy Cmolas

	Zgodnie z art. 6 ust. 7 i 9 ustawy o rewitalizacji, niezwłocznie po zakończeniu konsultacji została opracowana i opublikowana na stronie podmiotowej gminy i w BIP oraz na tablicy informacyjnej Urzędu informacja podsumowująca ich przebieg wraz z rejestrem zgłoszonych uwag i odniesieniem się do uwag z uzasadnieniem.
WDRAŻANIE (FINANSOWANIE)	
Wdrażanie założeń Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030: - realizacja (wdrażanie) przedsięwzięć i projektów rewitalizacyjnych (w tym w ramach partnerstw międzysektorowych); - prowadzenie aktywnej polityki informacyjnej oraz aktywizacji interesariuszy rewitalizacji.	1. Organizacja przez gminę otwartego naboru na partnera/partnerów spoza sektora finansów publicznych do wspólnej realizacji projektu zgodnie z <i>Ustawą z dnia 28 kwietnia 2022 roku o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2021–2027</i> (Dz. U. z 2022 r. poz. 1079 z późn. zm.). 2. Konkursy ofert dla organizacji pozarządowych. 3. Konkurs architektoniczny lub architektoniczno-urbanistyczny w zakresie zagospodarowania przestrzeni publicznych na obszarze rewitalizacji. 4. Planowanie partycypacyjne obejmujące cykl spotkań służących zagospodarowaniu przestrzeni. 5. Warsztaty projektowe związane z kształtowaniem przestrzeni z wykorzystaniem map/makiet. 6. Spacerzy badawcze dla określonych grup społecznych w celu ogólnej oceny konkretnych rozwiązań architektonicznych czy infrastrukturalnych. 7. Realizacja projektów przez różnych beneficjentów (w tym w partnerstwach międzysektorowych). 8. Wspólne podejmowanie decyzji/kształtowanie przestrzeni/rozwiązywanie problemów/opiniowanie rozwiązań w trakcie cyklicznych spotkań Komitetu Rewitalizacji. 9. Spotkania informacyjno-konsultacyjne z mieszkańcami organizowane w miarę postępu wdrożenia projektów. 10. Realizacja małych inicjatyw interesariuszy rewitalizacji i wydarzeń lokalnych związanych z rewitalizacją.
MONITOROWANIE, EWALUACJA, AKTUALIZACJA	
Ocena realizacji założeń Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030: - prowadzenie monitoringu realizacji rewitalizacji; - wykonanie ewaluacji założeń programowych; - aktualizacja dokumentu.	1. Opiniowanie cyklicznych raportów/sprawozdań z postępu w realizacji dokumentu przez Komitet Rewitalizacji oraz ich upublicznianie na stronie internetowej gminy i w Biuletynie Informacji Publicznej. 2. Spotkania informacyjno-konsultacyjne w celu przekazywania informacji na temat postępu we wdrażaniu projektów rewitalizacyjnych. 3. Opracowanie ewaluacji <i>mid-term</i> i <i>ex-post</i> z realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z uzyskaniem opinii mieszkańców na temat efektywności przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych. 4. Możliwość wystąpienia z wnioskiem o aktualizację dokumentu przez inicjatywę co najmniej 100 mieszkańców lub podmiotu planującego realizację przedsięwzięcia inwestycyjnego lub społecznego na obszarze rewitalizacji. 5. Opiniowanie zgłoszonych wniosków o aktualizację dokumentu przez Komitet Rewitalizacji.

Źródło: Opracowanie własne

Realizacja oraz zaplanowanie różnorodnych form partycypacji społecznej i aktywizacji społeczności lokalnej umożliwiło dotarcie do szerokiego grona przedstawicieli interesariuszy oraz poznanie ich potrzeb i oczekiwań w celu dostosowania wsparcia. Wartością dodaną przeprowadzonych metod partycypacji i „budowania” partnerstwa była możliwość skonfrontowania wiedzy o wielu aspektach funkcjonowania obszaru rewitalizacji przez różne środowiska lokalne, co w konsekwencji doprowadziło do pogłębionej diagnozy obszaru rewitalizacji i będzie stanowiło podstawę uzasadnienia podjętych na nim działań. Ponadto zakłada się, że partycypacyjny model opracowania dokumentu będzie się przekształcał w partycypacyjny model wdrażania, a wokół grupy uczestniczącej w pracach nad dokumentem będą pojawiały się kolejne podmioty lokalne angażujące się w działania rewitalizacyjne.

Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy o rewitalizacji: „partycypacja społeczna obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób zapewniający aktywny udział interesariuszy, w tym poprzez uczestnictwo w konsultacjach społecznych oraz w pracach Komitetu Rewitalizacji”.

W związku z powyższym na etapie sporządzenia *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030*, zgodnie z procedurą określoną przepisami ww. ustawy, powołany został Komitet Rewitalizacji, w skład którego wchodzi interesariusze rewitalizacji, tj. przedstawiciele mieszkańców gminy (w tym obszaru rewitalizacji), organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, przedsiębiorców, jednostek organizacyjnych gminy oraz innych grup społecznych. Pierwszym etapem procedury było uchwalenie przez Radę Gminy Cmolas *Uchwały Nr VI/40/24 Rady Gminy Cmolas z dnia 21 listopada 2024 r. w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji* wraz z załącznikiem, stanowiącym *Regulamin Komitetu Rewitalizacji*. Podjęcie uchwały poprzedzone było konsultacjami społecznymi przeprowadzonymi w dniach 11.09–16.10.2024 r. w następujących formach: zbieranie uwag i wniosków w formie papierowej oraz elektronicznej z wykorzystaniem formularza konsultacyjnego (dostarczanego drogą elektroniczną na podany adres e-mail, drogą korespondencyjną na adres Urzędu Gminy Cmolas, bezpośrednio do sekretariatu w budynku ww. Urzędu), otwartego spotkania konsultacyjnego z interesariuszami rewitalizacji z zapewnieniem możliwości przedstawienia uwag, opinii i propozycji (w dniu 03.10.2024 r.) oraz zbierania uwag ustnych do protokołu w sekretariacie w budynku ww. Urzędu. Wszystkie dokumenty dostępne były w wersji papierowej w Urzędzie Gminy Cmolas oraz w wersji elektronicznej na oficjalnej stronie internetowej Gminy Cmolas oraz na stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej. Po podjęciu ww. uchwały przez Radę Gminy, na zasadach określonych w przyjętym *Regulaminie Komitetu Rewitalizacji* ogłoszony został na stronie internetowej gminy, w BIP oraz na tablicy ogłoszeń Urzędu Gminy Cmolas otwarty nabór na członków Komitetu Rewitalizacji, który trwał w dniach 25.11–10.12.2024 r. Zgłoszeń kandydatów można było dokonać poprzez wypełnienie *Formularza zgłoszeniowego na członka Komitetu Rewitalizacji* oraz dostarczenie go w taki sam sposób, jak w przypadku ww. formularza konsultacyjnego. Organem właściwym do rozpatrzenia zgłoszonych kandydatur był Wójt Gminy Cmolas. Wybrani kandydaci zostali powołani na członków Komitetu Rewitalizacji *Zarządzeniem nr 143/24 Wójta Gminy Cmolas z dnia 12.12.2024 r. w sprawie powołania Komitetu Rewitalizacji*

ds. *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030* (zgodnie z limitami osobowymi określonymi w Regulaminie).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o rewitalizacji, Komitet stanowi forum współpracy i dialogu interesariuszy z organami gminy w sprawach dotyczących przygotowania, prowadzenia i oceny Gminnego Programu Rewitalizacji oraz pełni funkcję opiniodawczo-doradczą Wójta Gminy Cmolas w zakresie rewitalizacji.

Zasady jego działania określa *Regulamin Komitetu Rewitalizacji*, stanowiący załącznik do uchwały Nr VI/40/24 Rady Gminy Cmolas z dnia 21 listopada 2024 roku w sprawie *określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji*. Według zapisów niniejszego regulaminu, Komitet uprawniony jest do opiniowania GPR na etapie opracowania, a następnie jego wdrażania, monitorowania i ewaluacji oraz podejmowania inicjatyw związanych z rewitalizacją w Gminie Cmolas. Ponadto uczestniczy w sporządzaniu i opiniowaniu projektów uchwał Rady Gminy Cmolas oraz zarządzeń Wójta Gminy Cmolas związanych z rewitalizacją.

4. Procedura strategicznej oceny oddziaływania dokumentu na środowisko oraz opiniowania przez właściwe instytucje

Przepisy *Ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1112 z późn. zm.) określają, dla jakiej kategorii dokumentów planistycznych, ze względu na ich indywidualną zawartość oraz zewnętrzne uwarunkowania, istnieje konieczność przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Ponadto przesłanką obowiązkowo kwalifikującą do przedmiotowej oceny, zgodnie z art. 46 pkt 3 i art. 47. ww. ustawy jest stwierdzenie, iż w efekcie realizacji przedsięwzięć, wystąpi znaczące negatywne oddziaływanie na środowisko, w tym na obszary Natura 2000.

Decyzję o przeprowadzeniu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wydaje organ opracowujący projekt dokumentu sam bądź zgodnie z art. 47 ww. ustawy, w uzgodnieniu z właściwym organem ochrony środowiska, którym w tym przypadku jest Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Rzeszowie.

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Rzeszowie w nadesłanym piśmie z dnia 27 marca 2025 r., znak: WOOS.410.1.8.2025.AB.2, poinformował, iż uwzględniając zakres i charakter działań zawartych w *Gminnym Programie Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030* nie jest wymagane przeprowadzenie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko ww. dokumentu.

Gmina Cmolas nie wystąpiła z wnioskiem do Podkarpackiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Rzeszowie o uzgodnienie braku konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030*. W piśmie o uzgodnienie braku konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko powołano się na art. 47 *Ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko*, zgodnie z którym organem właściwym w sprawach opiniowania i uzgadniania w ramach strategicznych ocen oddziaływania na środowisko jest Regionalny Dyrektor Ochrony

Środowiska w Rzeszowie. W związku z tym wystąpienie z wnioskiem do Podkarpackiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Rzeszowie nie było wymagane.

Podsumowując należy podkreślić, że ze względu na specyfikę zadań wskazanych w *Gminnym Programie Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030* i z uwagi na ich parametry nie będą one znacząco negatywnie oddziaływać na środowisko. W związku z powyższym dla ww. Programu nie było konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Niemniej jednak, każdorazowo przy opracowywaniu projektów konkretnych inwestycji, w przypadku, gdy zaistniałaby konieczność przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko lub na obszar Natura 2000, organ odpowiedzialny za realizację zadania podejmie odpowiednie kroki administracyjne.

Zgodnie z art. 17 ust. 2 pkt 4 *Ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji* (Dz. U. z 2024 r. poz. 278), Wójt Gminy Cmolas dnia 26.02.2025 r. wystąpił także o zaopiniowanie projektu *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030* przez instytucje zewnętrzne wymienione we wskazanym artykule ww. ustawy. Zgodnie z art. 18 ust. 2 ustawy o rewitalizacji, Wójt wyznaczył 21-dniowy termin przedstawienia opinii, licząc od dnia doręczenia projektu dokumentu. Rejestr zbiorczego zestawienia opinii wraz ze zgłoszonymi w ich ramach uwagami i/lub propozycjami, a także rekomendacją do ich całościowego bądź częściowego wprowadzenia lub uzasadnieniem do ich nie wprowadzania, opublikowany został na stronie internetowej gminy oraz stronie podmiotowej gminy w Biuletynie Informacji Publicznej.

5. Specjalna Strefa Rewitalizacji

Istnieje możliwość ustanowienia Specjalnej Strefy Rewitalizacji (SSR) na okres nie dłuższy niż 10 lat, o której mowa w art. 25 ustawy o rewitalizacji. Nie przewiduje się jednak jej ustanowienia, a możliwość ta pozostaje jako opcja, która zostanie zrealizowana, o ile wystąpią czynniki potwierdzające zasadność tej decyzji w kontekście optymalnego wykorzystania jej narzędzi.

6. Sposób realizacji dokumentu a polityka mieszkaniowa i planowanie przestrzenne w gminie

6.1. Niezbędne zmiany w polityce mieszkaniowej

W związku z realizacją Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas nie są wymagane zmiany w następujących uchwałach, o których mowa w art. 21 ust. 1 *Ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu Cywilnego* (Dz. U. z 2023 r. poz. 725):

1. *Uchwale Nr XXV/169/17 Rady Gminy w Cmolasie z dnia 26 stycznia 2017 r. w sprawie ustalenia zasad wynajmu oraz polityki czynszowej lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Gminy Cmolas.*

6.2. Niezbędne zmiany w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego

W związku ze sporządzeniem *Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030* nie przewiduje się wprowadzania zmian w aktualnie obowiązującym Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego. Obecnie tylko niewielki obszar gminy jest objęty Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przestrzennego, przyjętymi *Uchwałą nr VI/30/15*

Rady Gminy w Cmolasie z dnia 20 maja 2015 r.; Uchwałą nr VI/31/15 Rady Gminy w Cmolasie z dnia 20 maja 2015 r.; Uchwały Nr XXXVII/254/10 Rady Gminy w Cmolasie z dnia 28 stycznia 2010 r.; Uchwałą Nr XXXIV/277/06 Rady Gminy w Cmolasie z dnia 17 stycznia 2006 r. Należy dążyć do opracowania nowych dokumentów, aby zoptymalizować i uporządkować politykę przestrzenną gminy, w tym także na obszarze rewitalizacji. Należy mieć na uwadze, aby sporządzane nowe dokumenty były również spójne z zapisami Gminnego Programu Rewitalizacji. Nie przewiduje się również konieczności sporządzenia i uchwalenia miejscowego planu rewitalizacji, o którym mowa w art. 37f ust. 1 *Ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.). Ponadto gmina nie posiada Planu ogólnego – jest w trakcie jego sporządzenia, w związku z tym nie wskazuje się zmian w planie ogólnym.

Spis map

Mapa 1 Lokalizacja obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego w Gminie Cmolas.....	16
Mapa 2 Granice wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas	17
Mapa 3 Zasięg obszarów przekroczeń poziomu długoterminowego ozonu określonego ze względu na ochronę zdrowia w województwie podkarpackim w 2022 roku	32
Mapa 4 Zasięg obszarów przekroczeń poziomu docelowego benzo(a)pirenu w pyłe zawieszonym PM10 określonego ze względu na ochronę zdrowia w województwie podkarpackim w 2022 roku.....	33
Mapa 5 Formy ochrony przyrody na terenie Gminy Cmolas.....	34
Mapa 6 Przestrzenne rozmieszczenie projektów podstawowych na obszarze rewitalizacji	63

Spis schematów

Schemat 1 Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Cmolas.....	14
Schemat 2 Sfery tematyczne analizowane w szczegółowej diagnozie obszaru rewitalizacji..	18
Schemat 3 Założenia Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030	43
Schemat 4 Struktura zarządzania i wdrażania rewitalizacji w Gminie Cmolas	77

Spis tabel

Tabela 1 Wskaźniki obrazujące sytuację na terenie Gminy Cmolas w sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej	12
Tabela 2 Liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej z poszczególnych powodów w przeliczeniu na 100 osób w 2022 roku na wyznaczonym obszarze rewitalizacji i średnio w Gminie Cmolas	22
Tabela 3 Wyniki egzaminów ósmoklasisty w 2023 r. w placówkach oświatowo-wychowawczych zlokalizowanych na obszarze Gminy Cmolas w porównaniu do średnich wyników w Gminie Cmolas.....	24
Tabela 4 Zidentyfikowane problemy oraz potencjały wyznaczonego obszaru rewitalizacji...	35
Tabela 5 Kierunki działań wraz z odniesieniem ich do zidentyfikowanych potrzeb rewitalizacyjnych, mające na celu eliminację lub ograniczenie występowania negatywnych zjawisk.....	44
Tabela 6 Projekt podstawowy nr 1	46
Tabela 7 Projekt podstawowy nr 2	49
Tabela 8 Projekt podstawowy nr 3	51
Tabela 9 Projekt podstawowy nr 4	53
Tabela 10 Planowane źródła finansowania projektów podstawowych	57
Tabela 11 Charakterystyka uzupełniających przedsięwzięć rewitalizacyjnych.....	59

Tabela 12 Komplementarność problemowa – potrzeby rewitalizacyjne wraz z odpowiadającymi im celami rewitalizacji i kierunkami działań oraz zaplanowanymi projektami podstawowymi i przedsięwzięciami uzupełniającymi	65
Tabela 13 Wykaz najważniejszych projektów zrealizowanych na wyznaczonym obszarze rewitalizacji lub mających wpływ na jego rozwój społeczno-gospodarczy na terenie Gminy Cmolas.....	68
Tabela 14 Nawiązanie Gminnego Programu Rewitalizacji do dokumentów strategicznych i planistycznych.....	70
Tabela 15 Szacunkowe ramy finansowe Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030	73
Tabela 16 Harmonogram wdrażania dokumentu	78
Tabela 17 Wskaźniki monitoringowe wdrażania <i>Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Cmolas na lata 2024–2030</i>	82
Tabela 18 Zastosowane oraz zaplanowane formy partycypacji społecznej i partnerstwa na poszczególnych etapach rewitalizacji	88

Spis wykresów

Wykres 1 Udział % ludności według ekonomicznych grup wieku w stosunku do ludności ogółem na wyznaczonym obszarze rewitalizacji w latach 2018–2022.....	20
Wykres 2 Liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas	20
Wykres 3 Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas	21
Wykres 4 Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas	23
Wykres 5 Średnie % wyniki z egzaminu ósmoklasisty w 2023 roku w Gminie Cmolas, powiecie kolbuszowskim, województwie podkarpackim i kraju	24
Wykres 6 Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych z rejestru REGON w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas	28
Wykres 7 Budynki mieszkalne nowe oddane do użytkowania w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas	29
Wykres 8 Odsetek osób korzystających z sieci gazowej w 2022 roku na obszarze rewitalizacji i w Gminie Cmolas.....	30
Wykres 9 Ilość odpadów stwarzających zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi lub stanu środowiska – azbest (tona)	31

Załącznik graficzny przedstawiający podstawowe kierunki zmian funkcjonalno-przestrzennych obszaru rewitalizacji